

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Соціально – психологічний факультет

Кафедра соціальної та практичної психології

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ
В НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ
ГОТІВ ТА ЕМО**

Магістерська робота з психології

студентки 54 групи

соціально-психологічного факультету

спеціальності: «Психологія»

Шустової Марії Андріївни

Науковий керівник

кандидат психологічних наук, доцент

Климчук Віталій Олександрович

Житомир – 2009

Допущено до захисту

Протокол засідання кафедри
соціальної та практичної психології
№_____від_____2009р.

Завідувач кафедри
соціальної та практичної психології

О.Л.Музика

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціально-економічні та психологічні проблеми сьогодення актуалізують у свідомості людей роздуми про екзистенційні проблеми смислу життя, його якості, тривалості. До таких проблем може також відноситися ставлення до смерті. Проблемою відношення й сприйняття смерті, а також їхньої зміни в різні вікові періоди займалися Ф. Дольто, А.І. Захаров, Д.А. Ісаєв, І.С. Кон й інші. Досліджували причини суїциду й суїцидальної поведінки, станів передуючих їм, а також можливих напрямків профілактики суїцидів А.Г. Абрумова, А.В. Боєнако, А.В. Маров, Ю.М. Лях і інші. Досліджувалися спогади людей, що одержали досвід помирання в результаті клінічної смерті (Б. Грейсон, А.П. Лаврін, Р. Моуді, А. Форд, Б. Харріс). Психологія смертельно хворих і пошук шляхів психологічної допомоги їм були предметом дослідження А.В. Гнезділова, К. Гроф і С. Грофа, С. Левіна, Дж. Хеліфакса й інших. Дослідження образу смерті та особливостей структури страху смерті у людей різних статевих, вікових, соціальних, етнічних груп здійснювався в роботах М.Альберт, Д.Темплера, Дж. МакЛеннана та інших.

В умовах соціально-економічних криз люди часто об'єднуються у групи, обговорюють різні філософські та психологічні проблеми. Особливе місце серед цих об'єднань займають неформальні молодіжні організації, яким властиві специфічний світогляд, норми поведінки, стиль одягу, дозвілля та взаємодія з оточуючим світом. Серед різних параметрів світогляду представників неформальних молодіжних організацій особливе місце посідає ставлення до смерті. Можна виділити 2 неформальні молодіжні об'єднання – готи та емо – які особливо акцентовані на темі смерті та помирання. Так, образ готів у суспільній свідомості постає як уявлення про депресивних та вічно думаючих про смерть людей, а про емо як про плаксивих та суїцидальних юнаків й юнок. Саме на представників неформальних молодіжних об'єднань буде спрямоване наше дослідження.

Об'єкт дослідження: ставлення до смерті.

Предмет дослідження: ставлення до смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо.

Мета: дослідити особливості ставлення до смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо.

Гіпотеза:

- представникам готичної субкультури властивий позитивний образ й ставлення до смерті та не характерний страх смерті;
- уявлення про представників субкультури емо як про суїцидентів є стереотипним і не відповідає дійсності: їм властивий негативний образ й ставлення до смерті та характерний страх смерті.

Завдання:

- 1) провести теоретичний аналіз проблематики та розробити теоретичну модель дослідження;
- 2) дослідити особливості ставлення до смерті в неформальному молодіжному об'єднанні готів;
- 3) дослідити особливості ставлення до смерті в неформальному молодіжному об'єднанні емо;
- 4) провести порівняльний аналіз особливостей ставлення до смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо.

Методи та організація дослідження:

Методики «Метафори особистісної смерті» Дж. МакЛеннана та «Шкала страху смерті» Д. Темплера, анкета спрямована на вивчення образу та ставлення до смерті. Для обробки даних використовується контент аналіз та факторний аналіз.

Вибірка становить 20 осіб представників неформальних молодіжних об'єднаннях готів та 20 осіб неформальних молодіжних об'єднаннях емо.

Наукова новизна: вперше на українських вибірках здійснюється вивчається ставлення до смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо.

Практичне значення: дані щодо ставлення до смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо, отримані в результаті виконання магістерської роботи, можна буде використовувати в практиці консультацій практичного психолога при роботі з молоддю (оптимізація процесу взаєморозуміння) та їх батьками (пояснення особливостей світоглядної та ціннісної позиції їх дітей).

Надійність та вірогідність забезпечується застосуванням методів, адекватних меті та завданням дослідження; поєднанням кількісного й якісного аналізу отриманих даних.

Апробація роботи: результати роботи були опубліковані у збірнику наукових праць студентів соціально-психологічного факультету.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота, об'ємом у 80 сторінок, містить вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел нараховує 50 найменувань, а також 2 додатки, 18 таблиць, 9 рисунків.

Розділ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ ПРЕДСТАВНИКІВ НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

1.1. Особливості вивчення категорії смерті у філософсько – релігійних вченнях та психологічних дослідженнях

Смерть з точки зору фізіології – повна зупинка всіх життєвоважливих функцій організму; філософії та психології – кінець життя людини як суб'єкта діяльності; більшості релігій – покидання душею тіла.

Розрізняють клінічну і біологічну смерть. *Клінічна смерть* є заключною стадією помирання, у якій, незважаючи на відсутність подиху й серцевої діяльності організму, протягом певного часу ще зберігається потенційна можливість відновлення життєвих функцій за допомогою методів реанімації. *Біологічна*, або істинна, смерть характеризується розвитком необоротних змін в органах і тканинах, у першу чергу в центральній нервовій системі; при цьому будь-які реанімаційні заходи виявляються безуспішними.

Крім того, виділяють насильницьку смерть (убивство, самогубство, нещасний випадок) настає внаслідок дії різних факторів навколишнього середовища (механічних, фізичних, хімічних, термічних і ін.) і ненасильницьку — внаслідок різних захворювань, у фіналі фізіологічного страждання [23, 36].

Символіка смерті є неоднозначною: у мистецтві найпоширеніше зображення смерті у вигляді кістяка-вершника, закутаного в плащ із каптуром, озброєного косою (або тризубцем, або мечем, або луком і стрілами). Іноді вона тримає в руках піщаний годинник, що символізує відміряний час на життя. У західній традиції зі смертю асоціюється чорні кольори, у східної – білий. Смерть зображували як танцюючу фігуру чи стікаючою у барабан. Більше приємним символом була жінка в чорній накидці. Кораблі або човни часто зображують засобами перенесення людських душ в потойбічний світ. Квітами смерті є мак і нарцис; деревами

смерті – кипарис і плакуча верба. Безліч інших символів також можуть мати зв'язок з жалобою, похованням, серед них кістяк, могилу, череп, фігуру, закутану в чорний плащ (як грецький бог Танатос) і вінок як знак винагороди, що очікує покійного на небесах [37].

1.1.1. Категорія смерті у філософському контексті

Смерть є реальним моментом і чинником людського життя. Людське життя набуває завершеності та сенсу через смерть, але ця завершеність передбачає існування зв'язків, що виводять це ж обмежене життя за його власні межі, у певну неперервність та тривалість вищого та ширшого плану.

Смерть та безсмертя перебувають в органічній єдності та взаємодіють:

- * смерть не постає зовнішнім у відношенні до життя явищем; вмирати може лише те, що живе, а тому все людське життя супроводжується моментами незворотності та вмирання;

- * навіть біологічно існує не лише смерть, а й моменти безсмертя: людина майже безсмертна генетично, частково людина безсмертна у своїх нащадках, а частково - взагалі у всякому живому, органічному процесі;

- * питання про смерть та безсмертя обертається питанням про душу. У традиціях більшості релігій розрізняють душу та дух. Духом – частку вищої, божественної сутності, що дарована ще при створенні людини і є принципово безсмертною. Душа постає сутністю, що з'єднує дух та тіло: за формою вона споріднена тілесному, а за суттю – духу. Душа є спасінням індивідуальної сутності. Дух же принципово не може бути ні знищеним [19]. Ідея єдності і тісного взаємозв'язку між смертністю і аморальністю, що пролупала ще в стародавності, стала підставою для обвинувачення в безпутності абсолютно всіх, хто визнає земне життя єдиним і кінцевим. Без усвідомлення земне життя перетворюється в марний плин часу. Земне життя є тільки приготуванням до життя вічного. Смерть руйнує не тіло, а тлінність його. Смерть — не кінець, а початок життя вічного. Помічено, що мудрість людини часто проявляється у спокійному ставленні до життя і смерті [40];

* незрівнянно повніше індивідуальне існування увічнюється у творіннях культури, де творець проявляється з усіма особливостями свого мислення, почуттів, світосприйняття, темпераменту, переплетіння свідомого та несвідомого тощо.

У філософії смертність людини розглядається не тільки як природний, але й як соціальний феномен, що вимагає раціонального сприйняття й осмислення [11].

Уже реконструкція поховань неандертальців свідчить про наявність у них уявлень про нескінченість людського існування із смертю. Це уявлення древніх предків пізніше привело до поняття безсмертної безтілесної душі.

В **античній філософії** була розпочата одна з перших спроб на раціональних основах примирити індивідуальну свідомість із неминучістю власної смерті. Втілилася у двох концепціях, які пропонували шляхи порятунку від страху перед смертю: Сократа та Платона, атомістів і стоїків. «Теорія» Сократа – Платона стверджувала безсмертя однієї зі складових людини – душі. Смерть виступала як відокремлення нетлінної вічно живої душі від смертного тіла. Страх перед смертю переборюється розумом, оскільки життя у душі, яка лиш тимчасово перебуває за ґратами тіла [15, 23]. Щодо другої теорії, атомістів-стоїків страх перед смертю долається через визнання її природним і закономірним фактом життя, якого не слід боятися в силу неможливості його відчуття: згідно Епікуру, душа, після смерті людини, розпадається на атоми й вона нічого не відчуває. Стоїки наділяють очікування смерті етичними мотивами: треба боятися не смерті, а недоброчинного життя [16, 17].

В **дохристиянській філософії** панувала думка, що й після смерті померлі продовжують користуватися усіма благами життя. Панувало прагнення увічнення не душі, а тіла [39].

У **Древньому Єгипті** династичної епохи ідеї потойбічного існування одержали гіпертрофований розвиток. За єгипетськими вченнями, коли вмирає тіло людини, продовжують жити її ім'я («рен»), душу («ба»), птахом

відлітаючим з тіла в небо. Двійник людини («ка»), якому приділялася особлива роль у посмертному існуванні. Доля «ка», після смерті залежить від долі тіла. «Ка» може загинути від голоду й спраги, якщо при похованні небіжчик не матиме все необхідне; «ка» може бути з'їдений загробними чудовиськами, якщо його не захистять магичні формули. Якщо ж про померлому добре подбати й муміфікувати, то загробне життя буде спокійним.

У **Древній Індії** жерці (брахмани) вчили, що душа не гине разом з тілом людини, а переселяється в інше матеріальне тіло. Яке нове тіло одержить душа - залежить від поведінки людини в теперішньому житті, насамперед від дотримання правил своєї касты. Неухильно дотримуючись цих правил, можна в посмертному переродженні втілитися в людину більш високої касты, а за їх порушення можна не тільки виявитися в більш нижчій касті, але й стати твариною [16].

Досить схожі думки має й давньокитайська та давньояпонська філософія, де відсутній страх смерті [39]. У китайській культурі у випадку смерті дідуся або бабусі, онук або внучка відповідного віку повинні одружитися або народити дитину. Що стосується психологічного зв'язку з померлої, то у Японії споруджуються вівтарі, присвячені пам'яті предків, на які приноситься пища. Японці розмовляють із предками й вірять, що ті їх чують [16, 18].

У **слов'янській традиції** був патріархально-родовий лад й погляди на смерть, з культом шанування предків. Існували рай та пекло. Небіжчиків підрозділяли на дві категорії: «чистих», тобто померлих «пристойною» смертю, - їх шанували й називали «батьками» незалежно до віку й статі (дотепер існує традиція «батьківських днів»), і «нечистих», яких називали «мертвяками» (самогубців, потопельників тощо). Мертвяків боялися, думали, що вони можуть вставати з могили й нашкодити людям. Таким чином, по вченням древніх слов'ян, після смерті могла зберігатися не лише активність душі, але й тіла [1].

В роки тотальної теології смерть розглядалась як перехід із земного життя в життя вічне; як миттєвий акт переродження, до якого людина повинна готуватися все земне життя. Панування ідеї посмертної розплати за гріхи, життя як своєрідна підготовка до смерті [23, 40].

В період Реформації й Відродження хоча й піддали сумнівам церковне навчання про смерть, але не відняли в людини уявлень про особисте безсмертя. Проблема смерті виноситься за рамки теології і є присутньою як елемент у міркуваннях про безсмертя душі (Декарт, Дж.Локк, Гоббс) або атеїстичних систем (Ламетри, Дідро).

Питання смерті в XVIII-XIX століттях розвивається в різних філософських концепціях [15]:

- * у І. Канта ідея безсмертя душі виступає як постулат практичного розуму;

- * у панлогізмі Гегеля – межах в сфері чистої думки;

- * у релігійному екзистенціалізмі С. Кьєркегора – вся глибина віри в Бога;

- * в «релігії Людини» (Конт, Фейєрбах) акцент ставиться на родовому безсмерті людини і вічному розумному прогресі;

- * в ідеї «вічного повернення» (А. Шопенгауєр, Гартман, Ніцше) затверджується безглуздість і повторюваність життя й смерть є шляхом цього повторення.

В XX столітті М. Гайдеггер представляє смерть онтологічною характеристикою людського буття. В його екзистенціалізмі буття прямує до смерті, викликаючи страх перед ніщо (смертю) [4, 23, 41]. На відміну від М. Хайдегера, А. Камю й Ж.П. Сартр бачать у смерті не позитивний, стверджуючий момент людського буття, а руйнуючий зміст й індивідуальність. Маркузе бачить проблему ідеологічної ангажированості ставлення до смерті в конкретній культурі. Він переносить розгляд смерті з онтології в соціальну, культурологічну площину. Цю традицію розвиває Ф. Арієс, висуваючи теорію п'яти етапів сприйняття смерті: «приручена

смерть», «смерть своя»; «смерть далека й близька», «смерть твоя», «смерть перевернена» [3]. Дану теорію доповнював й уточнював М. Вовель. Мінливе відношення людини до смерті лягло в основу теорії Ж. Бодрийара.

Успіхи медицини з середини XX століття поставили перед філософами проблему визначення смерті як такої. Більшість дослідників виходять із того, що родовою ознакою людини є свідомість, таким чином, смерть людини настає зі вмиранням свідомості (із зупинкою діяльності мозку), а не з припинення пульсації життя (серця, дихання, кровообігу) (Л. Шварценберг) [10, 15, 23, 27, 40].

Отже, людина є єдністю вічного і тлінного, скінченого і нескінченного. Як жива істота людина не може не жахатися смерті, не відчувати страху перед нею. Людина смертна й усвідомлює це. Проте реальне осмислення феномену людини дозволяє стверджувати, що смерть не постає для людини явищем виключно негативним. Філософія намагається прояснити її різні прояви і показати, що з нею пов'язані питання про сенс життя, що у взаємозв'язку життя та смерті розкривається реальні перспективи людського безсмертя [19].

1.1.2. Проблема сприймання смерті у релігії

Всі основні релігії мають догмати, які визначають, що відбувається з людиною після смерті. Вони свідчать про існування нематеріальної душі, тому смерть людини розглядається лише з точки зору загибелі тіла й описуються різні варіанти подальшого існування людини, а саме її душі [30]. Вся історія релігійних вчень пронизана догматами про те, що смерть «праведників» та «грішників» різна: «праведник», ніби засипає й «відходить» з миром. Смерть «грішників» пов'язана з жахом, розпачем і болем [16].

Також багато віруючих переконані в тому, що в них були минулі життя. Деякі навіть готові про все це розповісти на основі власних відчуттів і того, що їм десь хтось говорив.

Християнство. Ця релігія вчить, що після смерті людину чекає пекло чи рай, тобто продовження життя. У християнстві земне життя взагалі навряд чи заслуговує на увагу, оскільки це лише тільки підготовка до дійсного життя в іншому світі, тому й смерті як такої немає. Після безпосередньої смерті ще два дні душа вільна й перебуває біля тіла, а на третій день, після поховання, переходить в інший світ. Цей факт породив безліч міфів і забобонів, а також послужив джерелом для фантастичних романів і фільмів.

Що стосується відчуття самих себе в потойбічному світі, на небесах, то в християнстві говориться про повноту збереження своїх думок й усвідомлення себе без перерви ні на мить, але вже без тіла. Крім того, душа може спілкуватися зі світом ангелів, демонів й інших душ. Душа буде продовжувати розвиватися, але це залежить від ступеня духовності й гріховності. Але, щоб потрапити в потойбічний світ, потрібно ще пройти Страшний суд. Він по-справжньому страшний для нерозкаяних і дуже великих грішників, які потраплять у пекло. Інші можуть розраховувати на вічне життя в раю.

У *католиків* існує ще й чистилище (місце, де вирішується, куди відправити людську душу: в Рая чи Пекло), час перебування в ньому визначається ступенем важкості гріхів і тим, як за людину моляться родичі на землі. Проте чистилища можна уникнути, якщо при смерті людині відпустили всі її гріхи. Якщо ні, то навіть праведникові належить там побувати.

Іслам. Земне життя розглядається лише як підготовка до ахірету – потойбічного життя. Прийняття рішення, коли людині померти, є прерогативою Аллаха. Після чого душа потрапить на своєрідний Страшний суд, де її майбутнє вирішують Мункар і Накир: хто в рай, хто в пекло.

В ісламі навіть сама смерть, відчуття під час неї сильно залежать від наявності віри й гріхів: чим більше віри й менше гріхів, тим приємніше й непомітніше смерть, і навпаки. Однак після першого суду й розподілу по заслугах має бути пережити ще один — суд Аллаха, вищий і справедливий.

Причому до цього моменту в душі зберігаються навіть почуття. Але є він настане тільки в той момент, коли зруйнується й згине весь Всесвіт. І отоді буде остаточний розподіл: кому в рай — Ал-Джанну, кому в пекло — Джаханнам.

Буддизм. Питання життя й смерті не є забороненим, але є другорядним, оскільки воно відноситься до 14 питань, які небажані для роздумів.

У буддизмі немає душі, у неї лише називна функція. Щодо тіла, то і його теж немає, існує тільки тілесність. Існує тільки відчуття, уявлення, бажання й пізнання. Також важливими є поняття реінкарнації та нірвани. Людині потрібно готуватися до переривання ланцюга нескінченних реінкарнацій шляхом усвідомленого вмирання й входу в нірвану, що й вважається кінцевим існування й бажаною метою. Чи вийде це зробити, звичайно, залежить від праведності чи гріховності життя людини.

Іудаїзм. Смерті й тому, що за нею буде, уваги практично не приділялося, а чіткі акценти в цьому напрямку дотепер не встановлені. Відношення до смерті в цій релігії є найчастіше запозичені ідеї з інших релігій, змішане й адаптоване. Причому одночасно існує кілька варіантів, багато в чому суперечних один одному. Так поряд з пеклом, раєм і чистилищем існує й можливість реінкарнації, що відбувається за бажанням і при наявності необхідного досвіду, отриманого в житті на небесах.

Однак особлива увага приділяється Відродженню. Кожен іудей вірить, що наступить момент, коли прийде Месія й настане Відродження мертвих. Однак, щоб бути воскреслим, потрібно кілька обов'язкових умов: повинна залишитися хоча б одна кістка, оскільки вона має бути основою для відновлення тіла; воскреснули тіла здіймуться з могил тільки в «Землі обітованій», але якщо тіло іудея поховане в іншій країні, то допомогти цьому покликані тунелі Мехіллот [27, 29].

У **каббалі** смерть розглядається як необхідна умова для переходу в новий якісний стан на шляху зцілення, вдосконалення душі. Для того щоб

остаточно покращити всі основи душі, необхідно звільнитися від попередніх станів і наблизитися до більш величного. Досягти цього можливо тільки шляхом звільнення людини від минулого сприйняття реальності й повільного, поступового входження в нове світовідчуття, починаючи знову із самого народження й далі, включаючи тваринний розвиток (тобто розвиток людського організму), особистісне, духовне [30].

Безперечно, важливий момент життя після смерті в релігіях обумовлюється власними страхами перед цією маловивченою й малозрозумілою обставиною. Люди інстинктивно намагаються вірити в те, що дозволить їм менше боятися таких подій [29].

Віра у вічність людської душі є привабливою, оскільки обіцяє віруючим життя після смерті, а отже безсмертя [38].

1.1.3. Смерть як ціннісно-сміслова та деонтологічна проблема психології

Інтерактивна наука, що виникла на межі філософських трактатів, релігійних вчень та психологічних досліджень, **танатологія** (від грец. *thanatos* смерть) – наука про смерть, її причини, механізми й ознаки.

Важливим питанням танатології є визначення поняття смерті і особливо вивчення реакції помираючої людини, оскільки передбачається, що завдяки цьому вдасться розв'язати проблему, як реагувати на наближення смерті.

Наука одержала розвиток після публікацій декількох присвячених цьому книг («Значення смерті» під ред. М. Фейфеля, «Психологія смерті» Р. Кастенбаума й Р. Айзенберг).

У цілому психологи згодні з тим, що існують дві основні концепції смерті, що допомагають зрозуміти одночасний процес життя й вмирання.

Концепція «твоя смерть – це не моя смерть» підкреслює ірраціональну віру в те, що хоча «твоя смерть» - непорушна реальність, в «моєму випадку» може мати місце виключення.

Концепція «частковї смерті проти повного зникнення» заснована на думці, переживаючи скорботу за померлих друзів і близьких, людина максимально наближається до розуміння «часткової смерті». Цей досвід формує відношення людини до тяжких особистісних втрат й як до кульмінації – втраті свого життя.

До області значень танатології також ставляться й проблеми ставлення до смерті, поводження, пов'язані зі скорботою й жалобою, моральні й етичні проблеми евтаназії, пересадження органів, підтримки життя, проблеми полегшення передсмертних страждань хворого [35].

Традиційно тема смерті є заборонної, про неї воліють не говорити, пояснюється це тим, що людина ще не розібралася у власному відношенні до смерті. Якщо розмова все-таки неминуча, люди намагаються прибїгати до евфемізмів, говорячи про померлу людину «вона нас залишила» і т.д. Таким чином, уникаючи цієї теми, людина лише заважає собі виробити до неї реалістичне відношення. Тільки розібравшись у своєму відношенні до смерті, як вважають К. Байер та Л. Шейнберг, людина здатна правильно організувати власне життя. За словами відомого психотерапевта І. Ялома, коли в 1973 році він починав ввести терапевтичні групи зі смертельно хворими людьми, широке обговорення роботи з такими пацієнтами було неможливо: «смерть піддавалася жорстокій цензурі нарівні з порнографією» [47]. Таке замовчування вітчизняний психолог М.О. Фомін пояснює тим, що смерть у суспільстві часто носить санкціонований характер. Релігія й держава карали людину за провини, позбавляючи його життя, і тоді страх смерті став соціальною категорією [32]. В.В. Кузнецова, О.В. Щеколов вважають, що страх смерті обумовлений не лише соціальним фактором, а також вродженим інстинктом страху смерті, який притаманний як людині, так і тварині [13].

Все життя людина зіштовхується з подіями, що формують у неї певний образ смерті та ставлення до неї: чує, як смерть обговорюють вдома

(батьками, родичами, друзями) й у засобах масової інформації (аварії, хвороби, вбивства) – все це нагадує про вразливість.

Підтвердження цієї думки, знаходимо у роботах Г.П. Сеспедеса: «Те, що ми називаємо «я», в першу чергу, є час, особиста історія й мислення, породжуване нею. Наше «я» психологічне утворення, що завжди має власне ім'я, народжується в сім'ї, у будинку, у конкретному суспільстві; забобонами, моделями, планами й мотиваціями якого живиться рух часу від минулого до майбутнього. Перебуваючи між теперішнім і вічним, наше «я» є ні що інше як те, що воно («я») думає про те, ким воно було, є й повинне бути. Те, що ми називаємо «нашим життям» — це всього лише процес нашої взаємодії зі світом, на який ми нишком дивимося через щілинку з нашого укриття, куди ми попадаємо відразу після народження. Із цього погляду смерть представляється нам зміною укриття. Ми залишаємо одну гавань, щоб перемінити її на іншу. Страх смерті, пов'язаний із цим переселенням, виникає від того, що наше «я» не може представити себе інакше, чим всередині такої гавані» [26].

Також особливості ставлення до смерті обумовлюються наступними факторами:

- * раптовість (наскільки тривалою була хвороба або ж до смерті привів нещасний випадок);
- * відношення родичів (те, як складаються взаємини родичів з вмираючою людиною й один з одним, впливає на успішність проходження ними стадій пристосування до думки про смерть);
- * релігія (приналежність до тієї або іншої віри впливає на відношення людини до смерті через подання конкретної релігійної системи про смерть);
- * вік (очевидно, що люди різного віку по-різному сприймають смерть і по-різному ставляться до неї);
- * рівень освіти: чим вищий рівень освіти, тим менший страх смерті;
- * рівень фінансового благополуччя: чим вищий рівень статків, тим вищий страх смерті;

* стаття: чоловіки у 4 рази менше бояться смерті, ніж жінки [16, 24].

Цікавим є той факт, що людина в більшій мірі боїться не власної смерті, а реакції на неї своїх близьких та родичів [2].

Соціолог Р. Кейліш об'єднав погляди людей на смерть у дві категорії:

* смерть як організатор часу: усвідомлення факту, що життя не нескінченне впливає на те, як людина використовує свій час. Якби життя тривало вічно, то не потрібно було б використовувати систему пріоритетів, цінностей тощо, але оскільки часові обмеження життя існують, така програма необхідна, і відповідно до неї планується, організовується життя, приймаються рішення;

* смерть як втрата: смерть несе втрату свідомості, наступного досвіду, всіх улюблених людей, місць, предметів і самого буття. Жодна інша подія в житті не наносить людині настільки повний збиток. Незалежно від того настає смерть раптово або в результаті тривалої хвороби, на відношення до неї сильніше за все впливає очікування повної втрати всього [16].

Н.В. Свінцова вказує на два образи смерті [24]:

- 1) жах, страх, найвище втілення зла;
- 2) нагорода, звільнення.

О.К. Секацький вважає, що існує три типи відношення до власної смерті:

- * смирення;
- * екранізування (занурення її в зону «невидимості»);
- * обман смерті [25].

В 1969 психіатр Є. Кюблер-Росс описала п'ять стадій ставлення до смертельної хвороби:

- 1) заперечення: відмова сприймати власну смерть, пошук підбадьорюючих думок та легших діагнозів;
- 2) гнів: образа та злість на всіх й на все оточуюче середовище, стан фрустрації через руйнацію та неможливість втілення планів на майбутнє;

3) спробу торгуватися: пошуки спроб продовжити своє життя (молитви й обіцянки Богу, розмови з лікарями про додаткове лікування тощо);

4) депресію: шкодування про те, що вже втрачено, про майбутню смерть і розставання з близькими та рідними людьми;

5) прийняття: упокорення зі своєю долею й очікування фіналу.

Хоча більшість фахівців в області танатології приймають цей розподіл, однак відзначають, що стадії не наступають із передбачуваною регулярністю й у такому порядку. Більше того, вони є звичайною реакцією на будь-яку втрату, не тільки на смерть [16, 36]. На реакцію вмираючої людини впливають багато факторів: і культура і релігія, і особистість, і власна філософія життя, а також тривалість і характер захворювання. Проходження процесу вмирання індивідуально, і немає універсальної послідовності стадій [16].

Представники психоаналітичної школи стверджують, що випробовувати тривогу або страх при думці про власну смерть нормально. В. Штекель був першим, хто використав термін «Танатос» як потяг до смерті та деструктивних тенденцій. Думки про смерть, на його думку, спричиненні неврозом через подавлення сексуального потягу. Щодо З. Фрейда, то він стверджував, що «... ми – кожен з нас – в глибині душі не віримо у власну смерть. Ми не в змозі її собі уявити...». Також зазначав про те, що людина уявляючи собі, що буде після її смерті: хто буде сумувати, хто оплакуватиме її тощо, - продовжує бути присутньою як невидимий спостерігач. Людині важко проникнути ся думкою про власну смерть. На думку вченого, людям легше думати не про власну смерть чи смерть близької людини, яка викликає амбівалентні почуття, а про смерть чужих людей, особливо, якщо вона в чомусь приносить нам вигоду (проте це характерно злим, цинічним та черствим людям). Людині властиво глибоко переживати смерть близької людини, що потужно впливає на емоції та переживання в цілому в майбутньому. Якщо людині повідомити про її власну неминучу скору смерть, то життя для неї втрачає сенс. Хоча, з іншого боку, такий поворот подій

змушує людину замислитися над власним життям й переосмислити його. Також він погоджувався з думкою В. Штекеля щодо смерті [42].

У роботах С. Грофа, Дж. Хеліфакс простежується думка про те, що ті люди, які пройшли клінічну та психологічну смерть позбавляються страху смерті, у них зникають психологічні механізми захисту та бар'єри, формується позитивний образ смерті, оскільки приходить розуміння природності цього явища [7].

Сьогоднішня модель смерті дуже сильно виражена почуттям приватності й індивідуальної приналежності. Сучасне суспільство сприймає смерть як повну поразку й хворобливе нерозуміння обмеженості власних можливостей керувати природою. З погляду властивої філософії прагматизму, що підкреслює значення досягнень і успіху, що вмирає людина, яка потерпіла поразку [16].

1.2. Молодіжна субкультура: соціально-психологічні аспекти утворення та особливості функціонування

1.2.1. Неформальне молодіжне об'єднання: принципи утворення та типологія молодіжних субкультур

Неформальне молодіжне об'єднання – субкультура – суверене цілісне об'єднання групи людей, яке характеризується своєрідним світосприйняттям, своєрідними цінностями, інтересами, прагненнями тощо, є частиною загальної суспільної культури [33]. Підсистема в основній системі традиційної культури, внутрішня культура певної групи людей, яка визначає їх особливий стиль життя, ціннісну ієрархію, менталітет, політичні, релігійні, світоглядні погляди тощо [28, 34].

Вперше поняття «субкультура» як науковий термін з'явилося приблизно у 30-х роках XX ст. У ньому відображається потреба культурного розмежування і самовизначення людини як елемента соціальних груп [9]. Іноді субкультури розвиваються й входять як елементи в єдину культуру

суспільства. Розвинені субкультури мають свої періодичні видання, клуби, громадські організації [33].

Творцем і носієм субкультури є соціальна група, яка має певні ознаки, що відрізняють її від інших спільностей. Однією з головних ознак є культура, а не місце в системі суспільних відносин. До цих **ознак субкультури** відносяться:

* *знання або картина світу* – цілісна багаторівнева система уявлень людини про світ, інших людей, себе та свою діяльність, що скеровує життєвий шлях людини та залежить від специфіки значень й смислів, якими оперує людина. На основі виробленого образу відбувається орієнтація в життєвому просторі

* *цінності* – компонент соціальної системи, що наділяється особливим значенням в індивідуальній або суспільній свідомості.

* *стиль життя* – соціально-психологічна категорія, яка виражає певний тип поведінки людини: мотиви діяльності, виконання соціальних ролей та статусів у групі.

* *спосіб життя* – сукупність типових видів життєдіяльності індивіда, соціальної групи, яка береться в єдності з умовами життя, які її визначають: їх працю, побут, суспільне життя та культуру, виявляти причини їх поведінки, зумовленої устроєм, рівнем та якістю життя.

* *процедурне знання*: навички, уміння, методи – знання, що необхідне для виконання соціальних ролей, передбачених субкультурою

* *потреби* – стан нестачі чогось, що стимулює діяльність, спрямовану на компенсацію нестачі.

* *схильності* – стійка орієнтованість людини на виконання певної діяльності, яку виконує індивід перебуваючи в даній соціальній групі [34].

Основою субкультури може бути спосіб життя й поведінки, стиль музики, певні політичні та релігійні погляди. У ній є особливі форми спілкування, своєрідний формат контактів і зв'язків, механізми соціального регулювання, шкали цінностей, мова (знакова система, символи, ритуали

тощо) [9]. Також має культурні коди ідентифікації «своїх» та «чужих», вербальні та невербальні. Вербальні коди включають сленг, сміхові жанри (стьоб-культура), містичні жанри (легенди перекази, графіті). Невербальні коди містять у собі просторовий код (місце тусовки), часовий код, речовий код (інтер'єр, приміщення, одяг, аксесуари) і тілесний код (довжина волосся, тип зачісок, вид макіяжу, татуювання, пірсінг, фемінінність, маскуліність) [22].

Класифікація субкультур [33]:

** політичні й світоглядні, які засновані прихильниками певних політико-право-етнічно-етичних переконань:*

- Націо-Скінхед (бонхед) – прихильники критичного ставлення до політики й суспільства;
- Антіфа – міжнародних рух боротьби з фашизмом, расизмом;
- Бітнікі – заперечують традиційну мораль та загальносуспільні цінності;
- Неформали – молодіжні організації у часи СРСР, які по-різному (соціальні ініціативи, клуби за інтересами, банди тощо) демонстрували свою незгоду з існуючими тодішніми соціальними нормами;
- Нью-Ейдж – загальна назва різних окультних рухів;
- НС-скінхеди – прихильники крайньої націонал-соціалістичної ідеології;
- Стрейт-еджери – прихильники панк-ідеології, але які відмежувались від панк-культури за ознакою здорового способу життя.
- Хіппі – прихильники повернення людини до лона природи, заперечення загальносуспільних норм та яскравий пацифізм;
- Яппі – прихильники активного ділового, кар'єрного способу й стилю життя.

** музичні, які засновані шанувальниками різних музичних жанрів:*

- Готи (субкультура) — шанувальники готик-рока, готик-метала і дарквейва;

- Джанглісти — шанувальники джангла, драм енд бейса і його різновидів;
- Інді — шанувальники інді-рока;
- Металісти — шанувальники хеви-метал і його різновидів;
- Панки — шанувальники панк-рока і прихильники панк-ідеології;
- Ріветхеди — шанувальники музики в жанрі індастріал;
- Растамани — шанувальники реггі, а також представники релігійного руху Растафарі;
- Рейвери — шанувальники рейва, танцювальної музики й дискотек;
- Репери — шанувальники репа і хіп-хопа;
- Традиційні скінхеди — аматори ска і реггі;
- Емо — шанувальники емо-культури і пост-хардкора.

* *культурні*, які засновані на шанувальниками літератури, кіно, ігор, мультиплікації тощо:

- Отаку — шанувальники аніме (японської мультиплікації);
- Історичні реконструктори;
- Рольові об'єднання — шанувальники живих рольових ігор;
- Теріантропи – прихильники духовного ототожнення себе певними тваринами;
- Фурри — прихильники антропоморфних тварин.

* *іміджеві*, які засновані на шанувальниками різних стилів одягу та модних брендів:

- Кібер-готи – шанувальники кібертехнологій та кібермузики;
- Модни – шанувальники модних брендів італійського та англійського одягу;
- Нудисти – прихильники максимального наближення людини до природи для оздоровлення тіла й душі шляхом оголення тіла;
- Стіляги – прихильники західного стилю життя на терені СРСР у 40-ві та 50-ті р.р. XX ст.;

- Тедді-бої – рух молоді робітничого класу на Заході у 50-ті р.р. ХХст., які прагнули наслідувати й жити як «золота» молодь;
- Мілітарі – шанувальники використання елементів військового одягу у повсякденному житті;
- Фрікі – прихильники авангардного одягу й поведінки у повсякденному житті.

* субкультури сформовані завдяки *хобі*:

- Байкеры — шанувальники мотоциклів та швидкого руху;
- Райтеры — шанувальники граффіті;
- Трейсеры — шанувальники паркура;
- «Ультрас» – організована група підтримки спортивних команд, здебільшого футбольних.

* *хуліганські*, які засновані прихильниками відходу від традиційної загальносуспільних норм, ролей та статусів:

- Руд-бої – молодіжний рух в часи безробіття на Ямайці у 60-ті роки ХХ ст., якими агресією й розбійними нападами самоутверджувалися та заробляли собі на життя;
- Гопники – об'єднання малоосвічених, агресивних дрібних злодіїв;
- Любера – прихильники культуризму, соціалістичних поглядів, які зневажають й ненавидять західний стиль життя та агресивно ставляться до представників інших субкультур
- Футбольні хулігани – молоді люди, які порушують загальний порядок під час чи після футбольних матчів.

Отже, субкультура як феномен міського життя формується під впливом таких факторів, як вік, етнічне походження, релігія, соціальна група, соціальний та економічний статус. Цінності субкультури не означають відмови від національної культури, прийнятої більшістю, вони виявляють лише деякі відхилення від її, проте не завжди сприймаються суспільством як таким. У субкультурі віддзеркалюються різноманітні процеси, що протікають у релігійних, ідеологічних процесах, політичній й економічній сферах, а

також моді та музиці. Молодіжна культура має загальну соціально-психологічну основу, забезпечуючи почуття стабільності для молодих людей, надаючи ясний набір світоглядних позицій, цінностей і ролей.

1.2.2. Готична субкультура: історія становлення, світоглядна позиція, стиль одягу та атрибутика, дозвілля

Готична субкультура – одне з видів неформальних молодіжних об'єднань, яке характеризується своєрідним світосприйняттям, що базується на певних життєвих принципах: абсолютний індивідуалізм, постійний духовний розвиток, романтизм; а також має ключові елементи: інтерес до містицизму й езотерики, декадансу, готичної музики, хоррор-літератури й фільмів [6].

Історія. Основою готики стала музика. Як і більшість сучасних субкультур готика з'явилася відгалуженням від неймовірно популярного в середині-кінці 20-го століття руху панк.

Початком прийнято вважати 1979 рік, коли англійська група Bauhaus випустила сингл "Bela Lugosi's Dead" (присвячена культовому угорському акторові - Bela Lugosi, виконавцеві ролі Дракули), що увійшов як саундтрек до фільму [8]. Група не очікувала, що пісня прийде по душі шанувальникам, які були в захваті від особливої таємничості композиції. Проте деякі прихильники субкультури вважають, що родоначальниками культури є група Siouxsie Sioux, що випустили свій перший сингл в 1978 році. Коли в групи запитали, у якому напрямку вони грають, вони відповіли «готика».

Першим поколінням готики прийнято вважати кінець 70-х - початок 80-х. Це такі групи, як The Damned, Bauhaus, Siouxsie й Banshees. Правда, не всі ці групи вважали, що грають готику. Цей ярлик на них почепила преса. На початку 80-х готичний напрямок набрав обороти за допомогою групи Sisters of Mercy. Однак усередині 80-х рух почав втрачати популярність.

Нове життя йому надало друге покоління готики - The Shroud, Rosetta Stone і London After Midnight. Саме вони стали першими офіційно називати

свою музику готичною. Рух набув безліч шанувальників і відокремився в самостійну субкультуру, продовжуючи розширюватися. Однак друге покоління швидко втратило інтерес до свого напрямку й поступилося місцем третьому поколінню, що остаточно сформувало вид готичного руху.

Завдяки третьому поколінню готики, ця культура проникнула в маси й придбала комерційний напрямок. Одним із самих яскравих представників культури з'явився відомий шок-рокер Мэрилін Мэнсон (Marylin Manson). Однак третє покоління готики сильно відрізнялося від перших двох. Музика придбала елементи Heavy metal, шанувальники руху почали одягатися в усі чорне з величезною кількістю прикрас зі срібла.

Старе покоління готів було дуже невдоволено новими тенденціями, оскільки бажали скоріше залишатися в андеграунді й не визнавали нового стилю субкультури. Готи першого покоління збиралися разом для того, щоб поділитися своїми думками, читали Лавкрафта й Стокера, часто говорили про вампірів, смерть і кінець світу. Нове покоління вони вважали позерами.

До кінця 90-х, завдяки популяризації електронної музики, формуються напрямки electro, dark wave, EBM, dark electro, gothic industrial, synth pop, synth goth й інших. Емоційний діапазон також розширився - від холодного смутку й самотності до тематик жахливої смерті, катувань і святої інквізиції. Готика стала замкнутою субкультурою зі своїм стилем життя [12].

Готичний імідж й естетика формувалися під сильним впливом вампірського образу. Так, символ готів - анк прижився завдяки використанню у вже згаданому фільмі "Hunger". Серед готів культову популярність отримали вампірські фільми – «Nadja», «The Addiction», «Interview with a Vampire», і вампірські романи - Брема Стокера, Анни Райс й інших.

На початку 90-х, відбувається поділ готів не тільки по музичних пристрастях, але й по "видах" - з'являються різні типи готів (див. далі). У цілому для цього періоду характерна достатня закритість культури стосовно зовнішніх впливів.

До середини 90-х світова готична субкультура вже мала сильну й дуже розвинену ізольовану інфраструктуру - готичні журнали, радіо, символіка, клуби, магазини, і т.д.

Друга половина 90-х стає новою стадією розвитку готичної субкультури - формування dark culture («темна культура»). У цілому під цим терміном мають на увазі загальну "темну" субкультуру, що включає в себе готів-«вампірів». Велику роль у розвитку готичної субкультури в цей період зіграло поширення Інтернету. Також саме в цей час стали регулярними великі готичні фестивалі, на які з'їжджаються готи з усього світу - подібні заходи дали поштовх до розширення субкультури[8].

Світогляд й ідеологія. Готичний рух виник як протиставлення мейнстріму, тобто загальнолюдським нормам і шляху розвитку суспільства. Це символізують чорні кольори одягу й готична музика. Проте готика протестує проти мейнстріма пасивно. Вона не прагне що-небудь знищити або побороти – вона створює альтернативу музиці, одягу й мисленню. Культура готів не фанатична, тому кожен гот - це нормальна розсудлива людина, що лише не бажає притримуватися загальної моди у суспільстві. Плутати готів з емо нерозумно, адже готи тримають свої почуття при собі і не поспішають розкривати свою душу першому зустрічному.

Основою готичного напрямку було, є й буде протистояння людської подібності, тому готи всіляко намагаються підкреслити свою індивідуальність й унікальність супроти інших членів суспільства – вони прагнуть внести в музику розмаїтість й унікальність, відійти від звичних стандартів людського мислення, піти всупереч «офіційному» стилю. Готи не бояться заявити про себе, піти всупереч суспільству. Для гота важливі воля й індивідуальність – саме ці два поняття роблять його повноцінною особистістю.

У цілому готи характеризують свій світогляд як романтично-депресивний погляд на життя [5].

Депресивність – це специфіка їх ідеології, яка виникає через постійні міркування про життя й смерть. Радість для гота - занадто просте почуття, він віддасть перевагу негативним почуттям, які мають сотні відтінків емоцій [12]. Дуже гостро відчувають недосконалість і несправедливість суспільства, що не сприяє оптимістичному настрою [20].

Також характерною рисою більшості готів є сприйняття смерті як фетиша. Образ смерті пронизує всю готичну субкультуру й на інтимно-особистісному рівні, і на рівні всього світогляду. Готи заперечують некрофілію як любовний потяг до смерті, але приймають абстрактну «танатофілію» - цим терміном характеризується фетишизація смерті, що виражається, наприклад, у любові до прогулянок по цвинтарях (тафофілія), пристрасті до надбань, присвяченим темі смерті (у літературі, живописі, кіно) і, нарешті, у некрофілічних сексуальних проявах (девіантному поведженні, сексі на цвинтарях або в оточенні некротичних атрибутів) [5]. Крім того, смерть розглядається не як закінчення життя, але як інше життя, альтернатива теперішньому. Саме тому предметом обговорень готів є загробне життя й вампіри – це практично вічне існування [8]. Готи бачать вампірів ідеальними, мудрими істотами, позбавленими людських слабостей і спрямованими у вічність [20]. Їх не задовольняє принцип життя заради насолоди і вічної радості. Вони в жодному разі не суїцидальні – вони черпають життєву енергію зі всіх емоцій, як позитивних, так і негативних. Просто, на відміну від інших людей, вони не бояться негативу [8, 12].

Також цей світогляд характеризується пристрастю до "темного" сприйняття світу: нестандартні канони, пристрасть до надприродного, містичного та магічного. Навіть, відбувається асоціювання «темного» початку з технічним прогресом і певною дискредитацією останнього. Готи виявляють підвищену цікавість до надприродного, до магії й окультизму. Інтерес цей має різні прояви: від примітивного використання магічних символів як елементів прикрас до тривалого вивчення магічних таїнств (відьомська традиція, шаманізм, друїдизм; деякі готи намагаються відродити

всілякі окультні традиції – від Єгипетських й Іранських до Вуду й Каббали; серед готів є й телеміти, теософи й аріософи; чимало серед готів і сатаністів, але по більшій частині їх сатанізм обмежується зовнішніми атрибутами) [5].

Еталонному образу гота властиві: замкнутість, меланхолія, мізантропія, естетство, містицизм, неприйняття стереотипів поведінки й стандартів зовнішнього вигляду [6, 8].

Представники готичної субкультури. Стиль одягу. В готичній субкультурі пропагується культ індивідуальності, тому за час її існування готика розділяється на безліч напрямків, у кожного з них є свій стиль одягу, адже одяг – це спосіб самовираження.

Розглянемо деякі аспекти стилю сучасних готів, основному виділяють сім видів готів [5, 12]:

- готи-панки - ветеранами руху, їх одяг – це рвані джинси, шкіряні куртки й англійські шпильки як прикраса;
- готи-язичники одягають мішкуваті балахони, каптури з натяком на інквізицію й плащі. Вони не фарбують волосся й носять кам'яні й дерев'яні руни як прикраса;
- готи-андроїди (андрогіність готів має на увазі безстатевість, а не асексуальність) намагаються сховати свою статеву приналежність будь-якими способами – вони використовують багато гриму, носять шкіряні нашийники й взуття на високих підборах, а також дуже люблять корсети;
- готи-фетишисти у захваті від шкіряного одягу, що обтягує їх тіло, виробів з латексу й зухвалого макіяжу;
- кібер-готи прикрашають одяг мікросхемами, гайками й шестірнями, фарбують волосся в екзотичні кольори - зелений, голубий, фіолетовий і т.п.;
- готи-романтики не дотримуються традиційного для готів чорних кольорів і носять яскраві костюми стилю вікторіанської епохи, роблять складні зачіски.

Також готів різнять деякі аспекти сприйняття готичної ідеології та світоглядні позиції в цілому [8]:

- Morey Goths називають представників субкультури що постійно перебувають в «депресивному» стані, замкнуті і мізантропічні. Багато хто вважають, що Morey Goths й є 100% готи й саме їхній імідж виражає саму суть субкультури
- Perky Goths називають тих, хто ставиться до goth більше "расслабленно", вони люблять відпочивати в клубах (звісно, готичних) і проводити час так, як їм подобається, депресія не для них, вони вважають Morey Goths замкнутими в собі занудами;
- Antiquity Goths ("Антикварні готи") – готи, що віддають в іміджі перевага стилю певних історичних епох. Цей стиль обирають найбільш романтизовані представники руху. Костюми максимально наближені до костюмів різних епох, часто це - стилізації з використанням усе тих же чорних кольорів;
- Androgyn Goth (Андрогіні готи) виділяються в основному тільки за рахунок зовнішнього вигляду. Більша частина андрогіних готів виглядає так, що важко зрозуміти, представник якої статі перед нами, часто тяжіють до «фетиш-естетики»;
- CyberGoth (Кібер-готи) тяжіють до киберпанк-естетики в дусі Вільяма Гібсона. В одязі елементи «фетіш-готів» з «техногенними» елементами – у вигляді проводів, ланцюжків і кілець у вигляді шестірень;
- GlitterGoth, FairyGoth – напрямок готичної субкультури представниками якого є в основному юнки, характеризується змішанням стилів і кольорів. Так називали юнок-готів, які намагалися бути схожими на фей, але поступово цей термін отримав трохи інше значення – тепер так називають певний «глем - стиль» (дорогий, розкішний);

- GypsyGoth, HippieGoth для представників цього напрямку характерний одяг мішкуватого виду й складної конструкції, тканини різних кольорів (наприклад, оксамит темно-зелений, темно-червоний і синій кольори), безліч різних прикрас, амулетів;
- FetishGoth (Садомазо-готи), у середовищі яких прийнята «фетиш-естетика», яка відповідає естетиці садомазохізма. В одязі використовуються штучні матеріали – латекс, вініл, штучна шкіра, рідше натуральна шкіра. Весь одяг щільно обтягає, іноді використовуються кофти-сітки, тільки чорні кольори. Загальний зовнішній вигляд характерний для відвідувачів фетиш-клубів;
- Punk Goth, Post-Punk, Dark Punks – найстаріший готичний стиль. Ірокези, англійські шпильки, рвані джинси, шкіряні куртки/жилети – все це тут, відрізняються від панків тільки більше витонченим і похмурим виглядом. По більшій частині це шанувальники ранніх готичних груп;
- Western Goth – зв'язок між вестернами й готичною естетикою, який існує в особі групи Fields of the Nephilim – їх вид на обкладинках й у кліпах і породив цей дивний стиль – так виглядають по більшій частині фани Fields of the Nephilim;
- Tribal Goth – близький до modern primitives («модерністський примітивізм») естетики. Рясний пірсінг, в tribal стилі (кілечка в носі, проколоті губи), одяг використовується різноманітний, часто це кофти сітки або щось із «фетиш» - області;
- Vampire Goth – готи, що тяжіють до «вампірської» естетики. Вони вважають себе вампірами, часто нарощують або імплантують собі довгі ікла, іноді користуються зубними протезами з іклами, в одязі віддають перевагу романтичному стилю.

Всі перераховані вище напрями в готичній субкультурі виділяються досить умовно, дуже часто зустрічаються готи, що не підпадають під згадані

описи, але при цьому більша частина готів все-таки вписується в ці класифікацію.

Зараз найпоширеніші Antiquity Goths, Fetish Goth, Punk Goth й Vampire Goth. Інші типи теж присутні, але в менш помітних кількостях.

Якщо характеризувати стиль одягу загалом, то загальними рисами є два незмінних основних елементи: завжди тільки чорні кольори одягу (іноді з елементами інших кольорів), а також винятково срібні прикраси (як знак презирства до золота – як символу звичайних цінностей, кольору безглуздо пролитої людської крові, а також кольору сонця), оскільки срібло – кольори місяця, а, отже, й ночі [6]. Крім того, темний макіяж, довге волосся або вигадливі зачіски в представників обох статей [20].

Атребутика та символіка. Готична естетика вкрай еkleктична по наборі часто використовуваних символів, тут можна зустріти і єгипетську, і християнську й кельтську символіку.

Основним символом готичної субкультури є – анк, єгипетський символ вічного життя. «Глаз Ра» – взємозв'язок двох сторін життяб потойбічного й земного. Ці елементи носяться і як традиційні прикраси, і як нашивки на одяг або в макіяжі.

Християнська символіка використовується рідше, по більшій частині у вигляді звичайних розп'ять (тільки в більше «стильному» виконанні).

Широко використовуються кельтські хрести, різні кельтські орнаменти.

Досить сильно представлена окультна символіка – пентаграми (як звичайні, так і перевернуті), перевернуті хрести, восьмиконечні зірки (символи хаосу).

До чисто готичних символів можна віднести кажанів як зв'язок з вампірами.

Також використовується безліч різних символів смерті — прикраси із гробиками, черепами, і т.д. Часто декларується тафoфілія – любов до цвинтарів, надгробкам і похоронним ритуалам [5, 6].

***Дозвілля. Музика.** Готична музика* - це широке поняття, що охоплює цілий спектр різних готичних напрямків: gothic rock, gothic metal, готику-електроніку (dark electro, synth pop, etc.), музику з елементами готики тощо. Проте сучасні готик-групи часто пишуть музику, використовуючи змішання стилів. Умовно виділяють такі стилі [12]:

- «Чиста готика» або «готичний рок», «прото-готика», «філолофсько-містичний рок» (gothic, gothic rock) – це творчість груп The Mission, Bauhaus, The Fields of the Nephilim, The Sisters of Mercy, The Cure, Swans, Joy Division, The Merry Thoughts, Clan of Xymox, The Cult, Dreadful Shadows й інших;
- «Похмурий рок» ("sad" slavic rock) – лаконічно-філософський Віктор Цой (група КІНО), язичницька Аліса, мінливо-електронний Наутилус Помпіліус, проста Агати Крісті й надривні Кому Вниз.
- Готик-метал і близькі до нього жанри (gothic metal, love metal etc): Lacrimosa, Type o Negative, Paradise Lost, Nightwish, Tiamat, HIM, Within Temptation, Tristania, Evereve, Lacuna Coil, Theatre of Tragedy тощо;
- Готик-електроніка й близькі стилі: «холодно-романтична» електроніка, «темна хвиля» електроніки (dark wave, synth pop, EBM, dark electro, goth synth) – Front 242, De/vision, VNV Nation, VNV Nation, In Strict Confidence, Deine Lakaien, Razed in Black, Wumpscut, Depeche Mode, Camouflage;
- Готик-індастріал і близькі до нього жанри (goth industrial, industrial/electro crossovers, industrial) – Das Ich, Oomph!, Curve, Rammstein, Nine Inch Nails.
- Радикальні й ідеологічно-забервлені стилі: містична, християнська, язичницька, нациська, сатаніська готика (dark folk, pagan gothic, christian gothic, occult gothic, satan gothic) - Sol Invictus, Marilyn Manson, Saviour Machine, Inkubbus Sukkubus, Current 93, Death in June, Christian Death, Faith, Muse.

Готична музика, незважаючи на різноманітність підвидів, має кілька загальних аспектів. Вона піднесена, дуже емоційна, іноді похмура й холодна. У готичній музиці присутні елементи хорового співу, дуже розповсюджений «ангельський» жіночий бек-вокал. Основний вокал – це потужний або відсторонений чоловічий «готичний» голос, або ж вкрадливий жіночий, відьомський. Іноді використовується злий шепіт. Тексти готичних пісень – від суцільно філософських і романтичних до життєвих, містичних, "темних", язичницьких. Сукупність наведених ознак характеризують таку музику як готичну [6, 12, 20].

Книги. Культову популярність має письменниця Анна Райс, автор новел про вампірів та Брем Стокер, творець Дракули [8]. У числі популярних авторів О.Бальзак, Бірс, Готьє, Картер, Бертю, Лавкрафт, Льюїс, Меріме, Едгар По, Блок, Вільє, Марко Твен, Еверс, Гюго та інші [12].

Кіно. Такого поняття як «готичний фільм» не існує. В основному, це фільми жахів. У їхньому числі: «Голод» (*Hunger*, реж. Тоні Скотт), «Ворон» (*The Crow*) , «Інтерв'ю з вампіром» (*Interview With The Vampire*), «Королева проклятих» (*Queen Of The Damned*), «Дитина Розмарі» (*Rosemary's Baby*, Роман Поланскі), «Кошмар перед Різдом» (*The Nightmare Before Christmas*, Тім Бьортон), «Труп нареченої» (*Tim Burton's Corpse Bride*, Тім Бьортон), «Дракула», «Суїні Тодд, демон-парикмахер з Фліт-стріт» (*Sweeney Todd: The Demon Barber of Fleet Street*, реж. Тім Бьортон) [6, 12].

1.2.3. Субкультура емо: історія становлення, світоглядна позиція, стиль одягу та атрибутика, дозволя

Субкультура емо – одне з видів неформальних молодіжних об'єднань, яке характеризується своєрідним світосприйняттям, що базується на певному життєвому принципі: поєднання емоцій, розуму, чистоти власного внутрішнього світу, на основі яких здійснюється аналіз оточуючого світу й вираження власного «Я» через щирі емоції та почуття [46].

Історія. Субкультура емо бере початок у США, яка розпочалася з музики. На початку 80-х на музичній ниві був усе ще популярний так званий «Вашингтонський хардкор» – суміш важкого року й панка-року – досить оригінальний стиль звучання, що супроводжувався безліччю шумів і сильним вокалом. Однак в 1983 році розпалася відома хардкор-група Minor Threat.

Групи почали віддалятися від оригінального звучання хардкор панка й експериментувати в різних напрямках. Пісні стали здобувати мелодійність, а вокал став ще більш чуттєвим.

Перша емо-хвиля припала на літо 1985, коли у Вашингтоні виникло кілька рок-груп з мелодійним звучанням і новими елементами вокалу. Найбільше виділяється серед них група Embrace, де як вокаліст виступає Аен Маккей (Ian MacKaye) – колишній вокаліст Minor Threat. Аїен став засновником sXe руху, що згодом придбало скажену популярність у середовищі емокорщиків і хардкорщиків. Музика цієї групи була названа «Емо» («Емо»), як скорочення від слова «емоційний» («Emotional»). Це підкреслило чуттєвість пісень, що виконують, вираження в них емоцій авторів.

З 1986 року багато груп починають акцентувати увагу на емо-елементах. Такі виконавці, як The Hated й Moss Icon, крім швидкісного ритму стилю панк, додають у свої композиції вокал, що зривається на крик у кульмінаційних моментах.

Нарешті, з 1990 року стиль емо стає досить відомий у музичних колах і виділяється в окрему субкультуру. Починають розвиватися нові підвиди цього стилю. З них можна виділити основні:

- «Хардкор Сан-Дієго» – суміш класичного хардкора й емо стилю;
- «Скрімо» – найбільш важкий варіант емо стилю, більше крику й жорстка тверда музика;
- «Фрэнч Емокор» – більш легкий варіант «скрімо», відрізняється мелодійністю. Скрімо й Френч Емокор розвиваються й донині.

Широкому колу молоді стиль емо став відомий в 1994 році, коли зі своїм диском дебютувала група Sunny Day Real Estate “Diary”. Стали утворюватися нові групи, емо музика потрапила на радіо й телебачення. Так з’явилася нова субкультура[21].

Друга хвиля емо-культури розпочалася з 1994 року й до 2000 року, напротязі якої відбулися значні зміни в плані музики: позначилися впливи інших стилів, таких як гранж й інді-рок. З’являлося безліч груп схожих з Sunny Day Real Estate по стилі — Christie Front Drive, Braid, Boys Life і т.д.

З 2000-го року й на сьогодні субкультура емо посіла своє місце в молодіжній культурі, з’являється усе більше комерційно успішних проєктів, таких як The Used, Funeral For A Friend й ін., але по звучанню вони вже далекі від перших емо-колективів, оскільки їхній стиль можна визначити як комерційний пост-хардкор, поп-панк і т.д., але ніяк не емо [44, 45]. Також такі групи як My Chemical Romance, Fall Out Boy й Funeral for a Friend. Музиці характерний акцент на каліфорнійський поп-панк з гітарним соло й надричним плаксивим голосом. Сучасна емо-сцена настільки величезна й на ній з’явилося стільки схожих по іміджу одна на одну груп, що музичні рамки стали досить розмитими [44].

Світогляд й ідеологія. Субкультура емо – це стиль життя, спосіб самовираження, спроба змінити сучасний жорстокий світ. Основа культури емо – емоції. Емо не приховують своїх емоцій, вони розкривають світу свою сутність і насолоджуються повнотою своїх відчуттів та почуттів, не соромлячись інших. У вираженні своїх почуттів дуже важлива щирість. Нещирість будь-який емо відчує одразу. Але необхідно не просто виражати свої почуття – потрібно вміти подати їх так, щоб вони наповнили іншу людину, дали їй змогу відчувати те, що відчуває сам емо зараз. У цьому полягає суть ідеології емо [21].

Вираження емоцій – головне правило для емо-кідів (emo-kids - тих, хто відносить себе до субкультури емо). Їх вирізняє: самовираження, протистояння несправедливості, особливе, чутливе світосприйняття.

Існує хибний стереотипне про емо – як про плаксивих хлопчиків і дівчаток. Для представників цієї субкультури основними цінностями є: розум, почуття, емоції. Уміння сполучати всі три компоненти і є основна суть емо. Позитивні емоції, також як й індивідуальність не забуваються, і цінуються. Емо характеризує заснований на естетиці прекрасного принципово інфантильний погляд на світ, інтровертність, акцент на внутрішніх переживаннях, а також романтизм й акцент на піднесеній любові. Крім того, високим духовним атрибутом культури є правда й чесність [43, 46].

Зараз представники емо-культури – в основному діти й підлітки, тому що дана ідеологія найбільше підходить молодому поколінню, яке ще не визначилося зі своїми світоглядними життєвими позиціями. Емоکید часто непостійний у своїх почуттях й емоціях, він мінливий у настрої й постійно протестує проти батьків і будь-яких інших людей, що прагнуть їм управляти, що змушують тримати свої почуття в загальноприйнятих рамках. Емо ненавидять обмеження – вони пропагують волю розуму. Кожен емоکید завжди відкритий для оточуючих людей, він радий допомогти кожному. Емо постійно розвиваються й прагнуть розвивати оточуючих їх людей.

Їм не далека ідеологія захисту тварин. Ще однією відмінною рисою емо є презирство до комерційної вигоди. Також емо не люблять користуватися сучасними технологіями й воліють слухати музику на старих касетних плеєрах і вінілі.

Окрему сторінку в житті емо-культури займає рух sXe (Straight Edge) – це рух, що пропагує здоровий спосіб життя. Стрейтеджери не курять, не п'ють, не вживають наркотиків й не вступають у безладні статеві зв'язки. Вони також активно виступають проти расизму, сексизму й інших форм дискримінації за будь-якою ознакою. Стрейтеджери прагнуть розширити своя свідомість і постійно самовдосконалюються. Вони звикли завжди й у всьому йти до кінця.

Сучасне sXe рух розділився на дві лінії - softline sXe й hardline sXe. Хардлайн пропагує тверде притримування принципів стрейтедж руху, боротьбу з дискримінацією й захист тварин будь-якими методами, у тому числі й насильницькими й нелегальними. На відміну від хардлайн, софтлайн стрейтедж дотримується правил sXe без насильницького протистояння дискримінації. Вони відають перевагу більше гуманні методи боротьби (усну пропаганду, випуск літератури й організацію концертів) [21, 43].

Чіткого та однозначного ставлення до смерті у субкультурі немає.

Зміст емо-культури полягає в більш високій емоційності: вміння радіти прекрасній миті або переживати невдачу; відкритості оточуючому світу. Проте слід зазначити, що інфантильний «імідж» емо третьої хвилі фактично зруйнував образ емо-руху, зробивши його об'єктом знущань і глузувань [44, 46].

Представники субкультури емо. Стиль одягу. Емо носять одяг у рожево-чорних тонах із двокольоровими візерунками й стилізованими значками. Основними кольорами в одязі є чорний і рожевий (пурпурний), хоча можуть бути присутні й інші шокуючо-яскраві кольори. Цінується й одяг у широку смужку. Часто на одязі зображені назви емо-груп, смішні малюнки, розколоті серця чи черепи. Зустрічаються риси спортивного стилю одягу скейтбордистів і BMX-ерів.

У дівчат зустрічаються довгі плаття чорного кольору. Смугасті гетри на руках. У хлопців – дуже вузькі джинси та светри, майки в обтяжку.

Характерне для емо взуття — кеди типу конверс або скейтерські кеди, а також фліпи (ганчіркові тапочки в ромбик), сліпи (взуття, схоже на тапочки, але з підошвою, як у кедів), венси з візерунком у шашечку.

Крім того, у стилі одягу присутні поштова сумка через плече, покрита заплатами й значками; окуляри в широкою яркою або чорною оправою; яскраві різнобарвні (звичайно силіконові) браслети на руках, особливо популярна снєпи або панк-атрибутика (напульсники із шипами); великі намиста яскравих кольорів на шії.

Рідше зустрічається одяг унісекс [20, 46].

Атрибутика та символіка. До елементів атрибутики емо-культури можна віднести: значки, причеплені до одягу й, іноді, до взуття. М'які іграшки у вигляді ведмедиків, яким емо-кіді розпорюють животи й зашивають товстими нитками. Такі іграшки відіграють роль своєрідних талісманів. Їх беруть із собою на прогулянки, на заняття, побачення тощо.

Щодо символіки, то це – рожеве серце, часто з поперечною тріщиною або розірване в жмути, череп з костями, рожевий (або чорний) пістолет або схрещені пістолети з написом «bang-bang» (звук пострілу), чорна п'ятикутна зірка на рожевому тлі, рожево-чорна шахівниця [46].

Дозвілля. Музика. Найбільш яскраві приклади емо-груп:

- «емо» — Moss Icon, Native Nod, Still Life, Hoover, Milemaker;
- «emocore» — Embrace, Rites Of Spring, Split Lip, Four Hundred Years, SOG;
- «french emocore» — Fingerprint, Jasmine, Vanilla, Anomie, Amanda Woodward;
- «screamo» — Orchid, Funeral Diner, Joshua Fit For Battle, Circle Takes The Square, Page 99;
- «San-Diego hardcore» — Heroin, Swing Kids, Iconoclast, Anti-Flag, Arrow, Angel Hair;
- «emoviolence» (найбільш екстремальна форма скримо) — Union Of Uranus, Shikari, Tristan Tzara, The Apoplexy Twist Orchestra, Jerome's Dream;
- «emo indie rock» — Sunny Day Real Estate, Mineral, Cursive, Pop Unknown, Monochrome;
- «pop emo» — The Used, Thursday, Early November, Time Spent Driving, Finch [45].

Книги. «Емо-бой» Т. Соя («Emoboy»).

Кіно. Поняття як «емо-фільм» не існує. Здебільшого, це фільми емоційні та ліричні фільми [46].

1.3. Проблеми сприймання смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів та емо

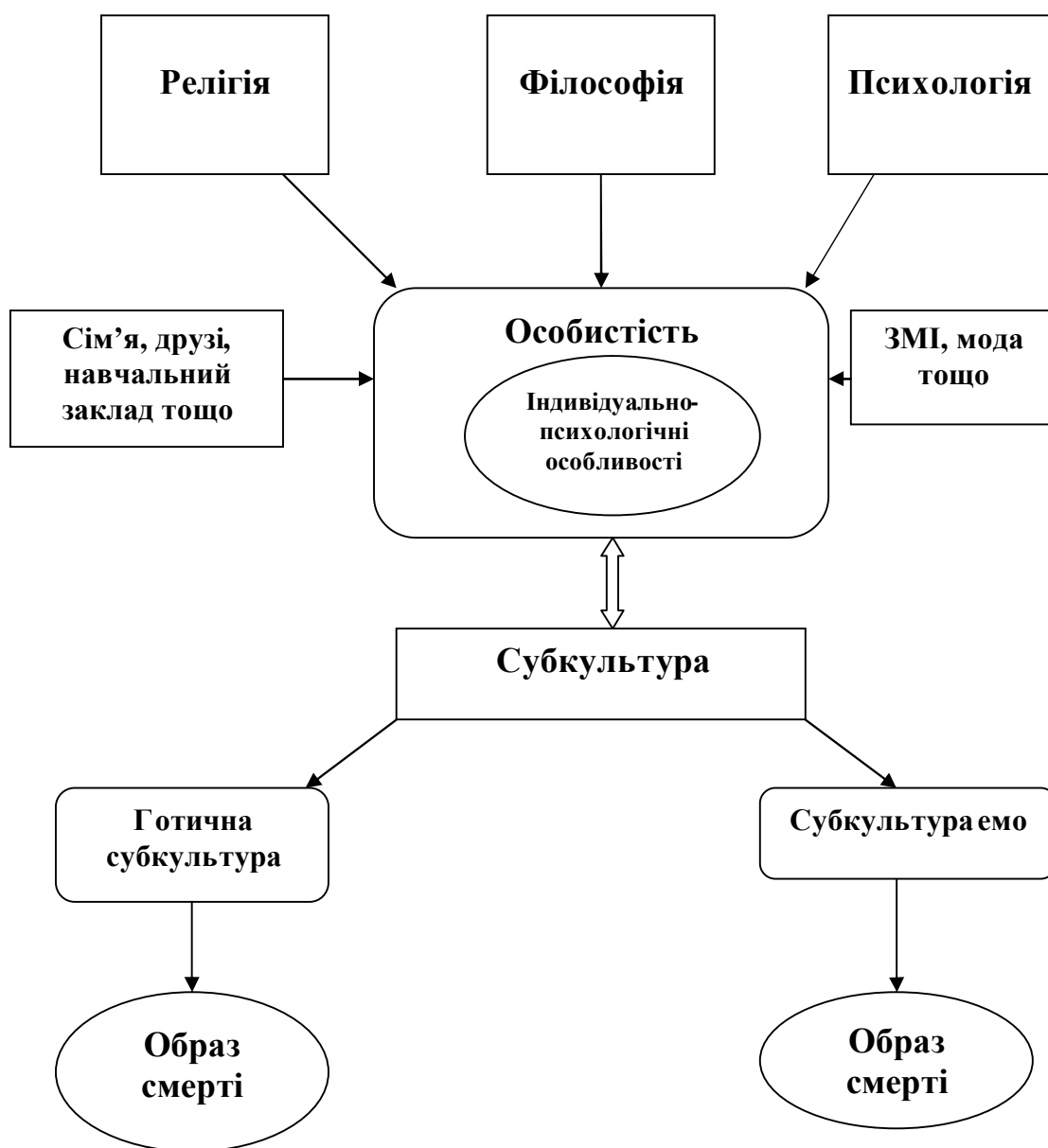

Рис. 1. Формування образу смерті

На основі теоретичного аналізу явища смерті з точки зору релігійних парадигм, філософських трактатів, психологічних концепцій та досліджень, а також аналізу особливостей створення, розвитку та функціонування готичної та емо субкультур ми припустили, що образ смерті представників цих субкультур буде різнитися: представникам готичної субкультури властивий позитивний образ й ставлення до смерті та не характерний страх смерті; представникам субкультури емо властивий негативний образ й ставлення до смерті та характерний страх смерті.

Розділ II. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ В НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАННЯ ГОТІВ Й ЕМО

2.1. Методологічні засади дослідження

Тема смерті набирає все більшої актуальності в останні роки. Багато в чому це було пов'язано з клінічними і лабораторними дослідженнями різноманітних змінених станів свідомості.

У наш час проблема життя й смерті в психології представлена досить широко. Виділяють чотири напрямки досліджень:

1) вивчення психології смертельно хворих (хворі з термінальною стадією раку, смертельно поранені, що вмирають) і шляхів психологічної допомоги їм (А.В. Гнезділов, К. Гроф і С. Гроф, С. Левін, Дж. Хеліфакс і ін.); смерть для таких людей - або ворог, або рятівник від страждань і болю;

2) дослідження причин суїциду й суїцидальної поведінки, станів передуючих їм, а також можливих напрямків профілактики суїцидів (А.Г. Абрумова, А.В. Боєнако, А.В. Маров, Ю.М. Лях і ін.);

3) вивчення відносини й сприйняття смерті, а також їхньої зміни в різні вікові періоди (Ф. Дольто, А.І. Захаров, Д.А. Ісаєв, І.С. Кон і ін.);

4) дослідження спогадів людей, що одержали досвід умирання в результаті клінічної смерті (Б. Грейсон, А.П. Лаврін, Р. Моуді, А. Форд, Б. Харріс і ін.) [32].

Особливу роль посідали дослідження щодо ставлення, образу та страху смерті [31].

Дослідження з приводу страху смерті соціолога з Флоридського університету Моніки Ардельт [48], яке показало, що страх та уникання теми смерті значно більшою мірою притаманний людям, які відчують своє життя порожнім та безглуздим, і навпаки, особи, для яких життя вбачається сповненим сенсу, і смерть сприймають не як абсурдну, а як осмислену подію,

тому тривога з її приводу виражена в них значно меншою мірою. Доктор М. Ардельт користувалася у дослідженні своїм власним опитувальником, який вона, вирішила не показувати широкому загалу.

Доволі відомою на Заході є методика «Метафори особистої смерті», за допомогою якої можна дослідити образ смерті особистості, особистісне ставлення до даного явища (Metaphor of Personal Death – the Revised Death Fantasy Scale (RDFS)), австралійського дослідника Дж. МакЛеннана [50]. Розроблена в 1992-1996 роках, на основі досліджень автора, які базувалися, в свою чергу, на дослідженнях Х. Фейфелема і М. Негі. Методика включає в себе 18 метафор. Кожну метафору пропонується оцінити за п'ятибальною шкалою. Позитивні і негативні метафори складають дві незалежні субшкали, за якими підраховуються бали. В ході досліджень було показано внутрішню узгодженість шкал, їхню надійність, валідність і відносну незалежність від екстраверсії та соціальної бажаності. За свідченням дослідника, RDFS дозволяє вивчити неусвідомлюваний рівень припущень про власну смерть.

Співробітниками університету Гонконгу, відділом психології, було проведено масштабне дослідження щодо взаємозв'язку горя й смерті у китайській мові, за допомогою вище зазначеної методики й проективного малюнку.

Також є відома й популярною методика Д. Темплера «Шкала страху смерті» (Death Anxiety Scale - DAS) [49], яка була розроблена у 1970 році у співпраці з Р. Лунетто. Опитувальник включає 15 тверджень, які передбачають дихотомічні відповіді. Результатом є виявлення рівня тривоги стосовно смерті. З інструментальною проблемою тісно пов'язана проблема змісту й структури страху смерті. Початок психометричному орієнтованому підходу було покладено у зв'язку з оцінкою факторіальної структури DAS. У численних дослідженнях різноманітних по статі, віку, життєвому досвіду й сфері зайнятості вибірок досліджуваних, крім специфічних для тих або інших груп факторів DAS, були виявлені загальні.

Були виділені чотири таких фактори. Перший (головний) пов'язують

разом когнітивні й афективні реакції на смерть (когнітивно-афективний компонент). Другий фактор фокусується на фізичних змінах, реальних або очікуваних, які супроводжують смерть і серйозну хворобу (занепокоєння із приводу фізичних деформацій). Третім фактором з'явилося усвідомлення неспинного перебігу часу, що може стискати майбутнє й розширювати минуле (фактор усвідомлення часу). Четвертий фактор включає біль і стрес, актуальні або очікувані, принесені хронічною або невиліковною хворобою (заклопотаність болем і стресом).

Р. Лунетто й Д. Темплер, узагальнюючи дані широкомасштабних проектів, прийшли до висновку, що загальний бал по DAS рідко показує значимі групові розходження. Досліджувані різних категорій більше відрізнялися окремими компонентами страху смерті.

Серед вітчизняних досліджень смерті можемо відзначити, дослідження Марії Макухи щодо дослідження зв'язку між характером уявлень про смерть із психологічним здоров'ям особистості, у дослідженні були використанні опитувальник САМОАЛ А. Маслоу та «Клінічний опитувальник для виявлення та оцінки невротичних станів» К.К. Яхіна та Д.М. Менделєвіча, а також проєктивний малюнок на тему. По завершенню досліджувані пропонувалося прокоментувати намальоване та відповісти на кілька питань, а саме: чи змінився настрій і які асоціації викликає у них тема смерті. Крім того, методика «Метафори особистої смерті» Дж. МакЛеннана та розроблена авторська методика щодо дослідження образу та ставлення до смерті [31].

Отже, проведений аналіз засвідчив різноманітність методів й методик вивчення проблем смерті. Кожен дослідник обирає спосіб дослідження відповідно до обраної психологічної теорії чи концепції, поставленої мети й бажаного в майбутньому результату.

2.2. Методи, методика та процедура дослідження

Для проведення дослідження спрямованого на вивчення особливостей ставлення до смерті у неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо

були обрані дві методики: методика «Метафори особистісної смерті» Дж. МакЛеннана та методика Д. Темплера «Шкала страху смерті».

Методика «Метафори особистісної смерті» Дж. МакЛеннана, що складається з 18 метафор (див. Таблиця 1. Метафори особистісної смерті).

Таблиця 1. Метафори особистісної смерті

Метафори	
<i>Позитивні метафори смерті</i>	<i>Негативні метафори смерті</i>
втішаючий батько	густий туман
заспокійливий вітерець	пожираючий тигр
возз'єднання сім'ї	молот
заслужений відпочинок	потворний монстр
новий досвід	висока кам'яна стіна
ясний свіжий ранок	холодна самотня подорож
повернення додому	падіння зі скелі
мирний сад	чорна діра
велика пригода	сумний сутінковий простір

Також пропонується написати власну метафору, яка найточніше описує власне бачення смерті.

Кожну метафору пропонується оцінити за п'ятибальною шкалою: 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть; 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть; 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть; 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть; 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть.

Позитивні і негативні метафори складають дві незалежні субшкали, за якими підраховуються бали. Надалі буде використаний факторний аналіз з метою реконструкції образу смерті у свідомості досліджуваних.

Методика Д. Темплера «Шкала страху смерті», що складається з 15 тверджень:

1. Я дуже боюся померти.

2. Думки про смерть рідко приходять мені у голову.
3. Я не нервуюсь, коли люди говорять про смерть.
4. Я боюся думати про те, що мені може знадобитися хірургічна операція.
5. Я зовсім не боюся померти.
6. Я не дуже-то боюся захворіти на рак.
7. Думки про смерть ніколи не відвідували мене.
8. Я часто засмучуюсь через те, що час йде занадто швидко.
9. Я боюся вмерти болісною смертю.
10. Тема життя після смерті сильно хвилює мене.
11. Я справді боюся, що із мною може статися серцевий напад.
12. Я часто думаю про те, яке насправді коротке життя.
13. Я здригаюся, коли чую розмову про третю світову війну.
14. Вид мертвого тіла страшить мене.
15. Я вважаю, що в майбутньому в мене не може бути нічого такого, чого я міг (-ла) боятися.

Необхідно дати дихотомічні відповіді («згоден (-а)» або «не згоден (-а)»). Відповідь «згоден (-а)» оцінюється в 1 бал, а відповідь «не згоден (-а)» - 2 бали. Результат у 10 балів й вище свідчить про високий рівень танатологічної тривожності досліджуваного. Надалі результати також будуть піддані факторному аналізу з метою реконструкції структури страху смерті.

Також нами була розроблена анкета спрямована на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень:

1. Смерть – це...
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті...
3. Після смерті...
4. Я сприймаю смерть як...
5. Моя смерть...
6. Думаючи про смерть я...
7. Я боюся / не боюся смерті...

8. Смерть близької людини...

9. Смерть коханої людини...

Необхідно закінчити запропоновані речення. Надалі проводиться контент-аналіз результатів

По завершенню проводиться якісний аналіз результатів з метою вивчення образу й ставлення до смерті у неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо.

Обрані методи й методики є адекватними до мети й завдань дослідження, не є взаємозаперечливими, забезпечують всебічне вивчення образу смерті, ставлення до смерті й структури страху смерті.

Розділ III. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАВЛЕННЯ ДО СМЕРТІ В НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОБ'ЄДНАННЯХ ГОТІВ ТА ЕМО

3.1. Особливості ставлення до смерті в готичній субкультурі

Результати отримані в ході дослідження потребують кількісного та якісного аналізу з метою забезпечення надійності отриманих результатів та якості їх інтерпретації (див. Додатки А-Б).

Досліджувана G1

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, вона й обрала образами смерті дві негативні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: сумний сутінком простір та холодна самотня подорож, але зважаючи на те, що юнка є готесою, то для її світогляду ці образи є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна чи раптова смерть. Думки про смерть та життя, після смерті, зумовлюють переосмислення та переоцінку цінностей, думок, почуттів. Власна смерть є кінцем життя на землі. Смерть близької людини – ніколи не згасаючий біль. Смерть коханої людини – моя смерть. В цілому досліджуваною смерть сприймається як звільнення душі та перехід на інший рівень життя, наприкінці земного існування.

Досліджувана G2

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань, якщо ж вони й виникають, то юнка намагається їх блокувати. Вона обрала дві позитивні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: втішаючий родитель та новий досвід, які певним чином втілюють її образи смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликають

можливість хірургічної операції, можлива власна страждальна смерть. Турбують думки про короткість життя. Власна смерть є сумним полегшенням. Смерть близької людини як спустошення; холод; самотність. Смерть коханої людини – це й моя смерть. В цілому досліджуваною смерть сприймається як перехід з одного стану в інший, як певне випробування, наприкінці, якого пізнається істина.

Досліджуваний G3

Тематика смерті не викликає у досліджуваного негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, він й обрав образами смерті дві негативні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: холодна самотня подорож та сумний сутінковий простір, але зважаючи на те, що юнак є готом, то для його світогляду ці образи є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликають можливість хірургічної операції, можлива власна страждальна смерть, втрати, пов'язані зі смертю дорогих людей. Турбують думки про короткість життя. Власна смерть є новим етапом. Смерть близької людини – велике горе. Смерть коханої людини біль та ніколи не забуті спогади. В цілому досліджуваним смерть сприймається як природний перехід у щось незвідане.

Досліджувана G4

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань, вона обрала дві метафори (за методикою Дж. МакЛеннана), поєднавши позитивну та негативну, що описують її уявлення про смерть: заспокійливий вітерець та холодна самотня подорож (остання, хоч й є негативною метафорою, але зважаючи на те, що юнка є готесою, то для її світогляду цей образ є позитивним). Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то їх у досліджуваної немає жодного. Цікавий, той факт, що думки про

смерть рідко приходять в голову досліджуваних, не дивлячись на те, що тематика смерті є фетишем субкультури Власна смерть є тишею. Смерть близької людини – біль. Смерть коханої людини – моя смерть. В цілому досліджуваною смерть сприймається як свобода, велика пригода, що наприкінці відкриє щось нове.

Досліджуваний G5

Тематика смерті не викликає у досліджуваного негативних емоцій та сильних хвилювань. Він обрав дві позитивні метафори (за методикою Дж. МакЛеннана): новий досвід та велика пригода, – образами власної смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликають можливість хірургічної операції й можлива власна страждальна смерть. Спокійно переживається власна смерть та смерть дорогих людей, але викликають внутрішню паніку. В цілому досліджуваним смерть сприймається як перехід та звільнення, за межею яких усі зустрінуться.

Досліджувана G6

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала три метафори як образ власної смерті (за методикою Дж. МакЛеннана): падіння зі скелі (є негативною метафорою, але зважаючи на те, що юнка є готесою, то для її світогляду цей образ є позитивним), новий досвід, мирний сад, дві останні є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликає можливість хірургічної операції. Турбують думки про, короткість та швидкоплинність життя і питання життя після смерті. Власна смерть є тишею в лісі при повній луні. Смерть близької людини скорбота до кінця днів. Смерть коханої людини – відчуття того, що частина мене пішла. В цілому досліджуваною смерть сприймається як закономірність, новий початок, нове життя.

Досліджувана G7

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, вона й обрала образом смерті негативні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафору – падіння зі скелі, але зважаючи на те, що юнка є готесою, то для її світогляду ці образи є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликають можливість хірургічної операції та можлива власна страждальна смерть. Турбують думки про, короткість та швидкоплинність життя і питання життя після смерті. В цілому досліджуваною смерть сприймається як темна холодна рівнина вічності, глибокий сон, за межами яких немає нічого, навіть її самої. Спокійно переживається власна смерть як даність та смерть близьких і коханих людей.

Досліджуваний G8

Тематика смерті не викликає у досліджуваного негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, він й обрав образами смерті негативні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: молот, чорна діра, сумний сутінковий простір, але зважаючи на те, що юнак є готом, то для його світогляду ці образи є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликають можливість серцевого нападу з ним. Турбують думки про питання життя після смерті та про короткість та швидкоплинність життя в цілому, про те, що все невічне. Власна смерть є кінцем життя на землі. В цілому досліджуваним смерть сприймається як щось незвідане, початок нового (переродження). Болісно переживається смерть близьких та коханих людей.

Досліджуваний G9

Тематика смерті не викликає у досліджуваного негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, він й обрав образами смерті негативні (за

методикою Дж. МакЛеннана) метафори: молот, чорна діра, сумний сутінковий простір, але зважаючи на те, що юнак є готом, то для його світогляду ці образи є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Турбують думки про питання життя після смерті та про короткість та швидкоплинність життя, а також він уявляє як смерть трапиться з ним. Власна смерть є другим життям. Смерть близької людини робить боляче. Смерть коханої людини – найстрашніше, що може трапитися. В цілому досліджуваним смерть сприймається як шлях в нікуди чи дорога до Раю (кінець чи початок), звільнення. Смерть сприймається досліджуваним амбівалентно.

Досліджувана G10

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, вона й обрала образами смерті негативну (за методикою Дж. МакЛеннана) метафору: холодна самотня подорож, але зважаючи на те, що юнка є готесою, то для її світогляду цей образ є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликає можливість хірургічної операції, власну страждальну смерть и лякає вид мертвого тіла (хоча естетика мертвого є однією із центральних тенденцій субкультури). Турбують думки про короткість та швидкоплинність життя. Власна смерть є можливістю відпочити. Смерть близької людини боляче вражає, а коханої людини залишає пустку в душі. В цілому досліджуваною смерть сприймається як щось, тихе й повільне засипання, сон, безкінечна подорож, звільнення, полегшення.

Досліджувана G11

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала позитивну метафору (за методикою

Дж. МакЛеннана): заспокійливий вітерець. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликають хвилює можливість хірургічної операції та можлива власна страждальна смерть. Турбують думки про короткість та швидкоплинність життя в цілому, питання життя після смерті. Власна смерть є тим, що нічого не змінює. Смерть близької людини є надзвичайно болячою. Смерть коханої людини гірше, власної смерті. В цілому досліджуваною смерть сприймається як затишок: картина з яскравими та живими фарбами, перехідний стан, закономірний етап життя людини.

Досліджувана G12

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала позитивні метафори (за методикою Дж. МакЛеннана): новий досвід, повернення додому та велика пригода. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликають хвилює можливість хірургічної операції. Турбують думки про короткість та швидкоплинність життя. Власна смерть є кроком у безсмертя. Смерть близької людини шокує, а смерть коханої людини – самотність в цьому світі масок. В цілому досліджуваною смерть сприймається як подорож у невідоме і пізнання непізаного досі, відкриття секретів; метелик.

Досліджувана G13

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала позитивні метафори (за методикою Дж. МакЛеннана): новий досвід, повернення додому та велика пригода. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результати анкетування), то острах викликає можливість серцевого нападу. Турбують думки про короткість та швидкоплинність життя. Власна смерть – звичайна біологічна подія. Смерть близької людини сприймається як

фрустрація, а коханої – найбільша трагедія. В цілому досліджуваною смерть сприймається як безкінечність, що тотожна вічності; джерело натхнення.

Досліджувана G14

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, він й обрав образами смерті негативні за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, чорна діра та сумний сутінковий простір, але зважаючи на те, що юнка є готесою, то для її світогляду ці образи є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликає вигляд мертвого тіла (хоча естетика мертвого є однією із центральних тенденцій субкультури). Цікавий, той факт, що думки про смерть рідко приходять в голову досліджуваних, не дивлячись на те, що тематика смерті є фетишем субкультури Турбують думки про короткість життя. Власна смерть є початком нового життя. Смерть близької людини – трагедія. Смерть коханої людини – смерть самого себе. В цілому досліджуваною смерть сприймається як темрява, пустота та кінець; або ж початок чогось нового й незвіданого; вічний сон; неминучість.

Досліджувана G15

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, вона й обрала образами смерті три негативні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: густий туман, пожираючий тигр, молот, але зважаючи на те, що юнак є готом, то для його світогляду ці образи є позитивними. Також обрала дві позитивні метафори: заслужений відпочинок і новий досвід. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликають можливість хірургічної операції. Турбують думки про короткість та швидкоплинність життя. Смерть близької людини – сильний біль, втрата без заспокоєння. Смерть коханої людини – моя смерть. В цілому

досліджуваною смерть сприймається як карма, яка розпоряджається тим, якою буде смерть; інший рівень існування.

Досліджувана G16

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Хоч, вона й обрала образами смерті п'ять негативних (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: густий туман, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, чорна діра та сумний сутінковий, але зважаючи на те, що юнак є готом, то для його світогляду ці образи є позитивними. Також обрала дві позитивні метафори: втішаючий батько та заслужений відпочинок. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то нічого не викликає остраху. Турбують лише думки про життя після смерті, короткість та швидкоплинність життя. Смерть близької людини сумно, негарно, погано. Смерть коханої людини – смерть усьому, і собі самому. В цілому досліджуваною смерть сприймається як «холодна й самотня подорож, коли ти помираєш, ти завжди будеш один, навіки»; вічне блукання та неспокій на землі; вічний сон, кінець усіх почуттів.

Досліджуваний G17

Тематика смерті не викликає у досліджуваного негативних емоцій та сильних хвилювань. Він обрав образами смерті дві негативні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: холодна самотня подорож та сумний сутінковий простір, але зважаючи на те, що юнак є готом, то для його світогляду ці образи є позитивними. Також виділив одну позитивну метафору – новий досвід. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Турбують думки про питання життя після смерті. Власна смерть – кінець життя на землі. Смерть близької людини робить біль нестерпним.

Смерть коханої людини вбиває. В цілому досліджуваним смерть сприймається як пустота та спокій.

Досліджуваний G18

Тематика смерті не викликає у досліджуваного негативних емоцій та сильних хвилювань. Він обрав образами смерті дві негативні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: падіння зі скелі та сумний сутінковий простір, але зважаючи на те, що юнак є готом, то для його світогляду ці образи є позитивними. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть, лякає вид мертвого тіла (хоча естетика мертвого є однією із центральних тенденцій субкультури). Турбують думки про питання життя після смерті. Смерть близької людини – це погано й страшно. Смерть коханої людини може призвести до власної. В цілому досліджуваним смерть сприймається як болотний осад непрохідних доріг.

Досліджуваний G19

Тематика смерті не викликає у досліджуваного негативних емоцій та сильних хвилювань. Він обрав образами смерті дві негативні (за методикою Дж. МакЛеннана) метафори: потворний монстр і падіння зі скелі, але зважаючи на те, що юнак є готом, то для його світогляду ці образи є позитивними. Також було обрано п'ять позитивних метафор: возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому та мирний сад. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), острах не викликає нічого. Турбують лише думки про короткість та швидкоплинність життя в цілому та розмови про III Світову війну. Власна смерть є продовження шляху. Смерть близької людини зажене у депресію. Смерть коханої людини – втрата смислу життя, думки про самогубство. В цілому досліджуваним смерть

сприймається як повернення до першоджерел; найбільш реальне у всесвіті, єдине, що є; неминучість.

Досліджувана G20

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала дві метафори, поєднавши позитивну та негативну, що описують її уявлення про смерть (за методикою Дж. МакЛеннана): заспокійливий вітерець та сумний сутінковий простір. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і за результатами анкетування), то острах викликають можливість власної страждальної смерті. Юнка єдина з усіх зазначила, що дуже боїться померти. Турбують лише думки про короткість та швидкоплинність життя, питання життя після смерті. Власна смерть є не значна. Смерть близької людини залишить відбиток на все моє життя, змусить впасти в депресію, причому надовго. Смерть коханої людини змусить задуматися про самогубство. В цілому досліджуваною смерть сприймається як пусте темне місце; перехід в іншу якість; неминуче, те, із чим потрібно змиритися; порожнечу, позбавлення матеріальної оболонки.

Отже, підводячи підсумок, можна зазначити, що для представників готичної субкультури властивий позитивний образ, відповідно до їх світогляду, який характеризується як сумний сутінковий простір (8), холодна самотня подорож (7). Також смерть характеризується ними як падіння зі скелі (5), новий досвід (4), чорна діра, заспокійливий вітерець, велика пригода (3), густий туман, молот, повернення додому (2), пожираючий тигр, потворний монстр, висока кам'яна стіна, втішаючий родитель (1). З образом смерті не асоціюються такі метафори як: возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок і мирний сад (за методикою Дж. МакЛеннана).

Проаналізуємо дані факторного аналізу (див. Рис.2).

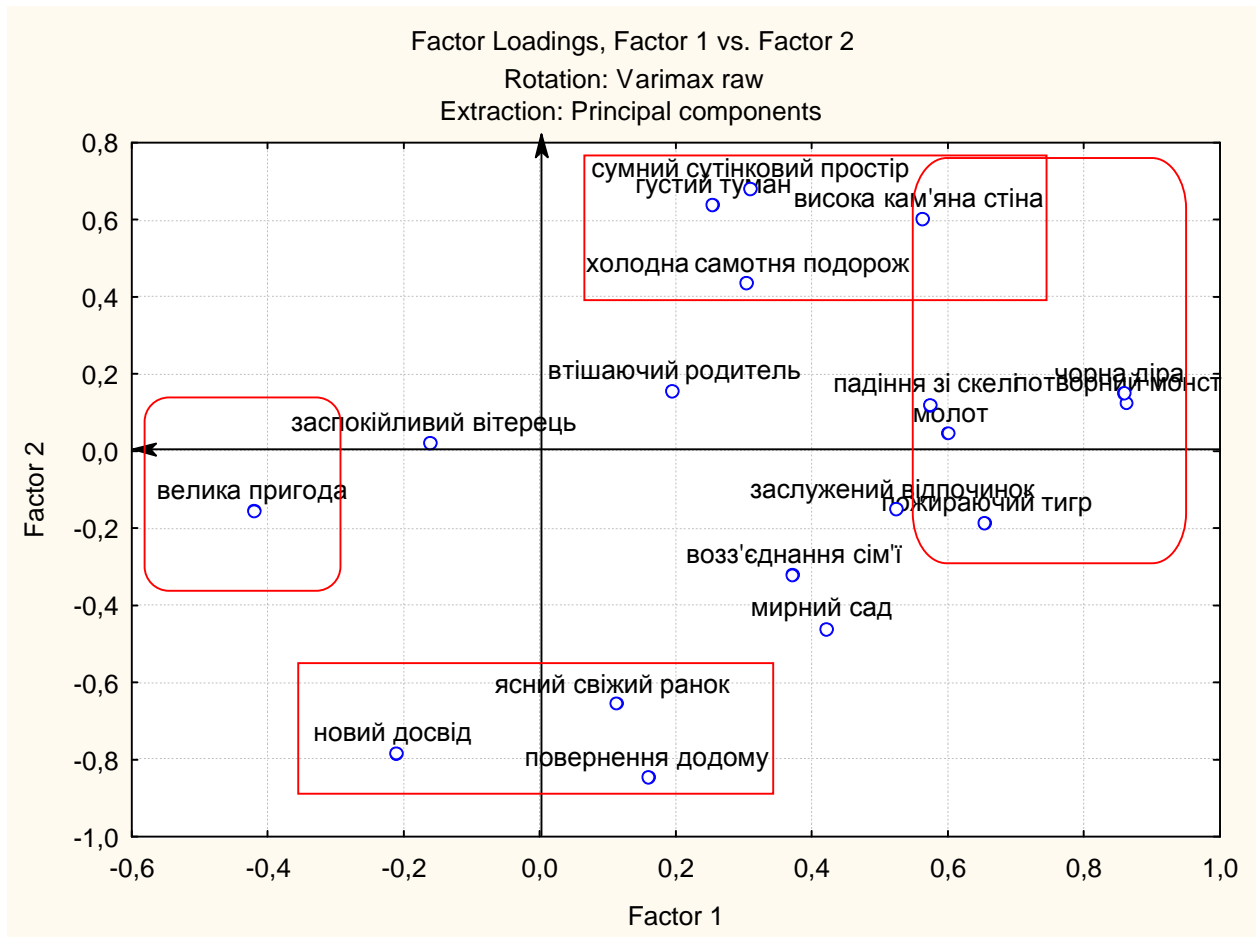

Рис.2. Факторне поле образу смерті готичної субкультури

За першим фактором – смерть як процес, видно чітке протиставлення позитивного образу смерті, яке включає в себе метафору – велика пригода, негативному образу смерті, що містить у собі такі метафори як: висока кам'яна стіна (що також входить до складу другого фактору), чорна діра, падіння зі скелі, молот, потворний монстр, пожираючий тигр.

За другим фактором – філософське сприйняття смерті як стану, теж простежується чітка диференціація позитивного та негативного образу смерті. В цьому факторі представлені такі позитивні метафори: ясний свіжий ранок, новий досвід та повернення додому. В свою чергу, негативний – сумний сутінковий простір, густий туман, висока кам'яна стіна та холодна самотня подорож.

Проте слід, зважати на те, що для представників цієї субкультури характерний світогляд, тому поділ на «позитивний» та «негативний» образ смерті є умовним. Тут вірніше говорити про протиставлення позитивних та

негативних метафор між собою, ніж про аналогічне протиставлення образів смерті.

Отже, в свідомості представників готичної субкультури є ясний образ смерті, який має чітку диференціацію, за принципом «позитивне-негативне».

Стосовно переживань та страхів смерті (за методикою Д.Темплера), то 14 осіб стурбовані думками про короткість власного життя, 11 осіб – бояться померти страждальною смертю, схвилювані думками про швидкоплинність власного життя, 9 осіб – бояться можливості хірургічного втручання, цікавляться питання життя після смерті, 3-х осіб лякає вид мертвого тіла (хоча естетика мертвого є однією з центральних тенденцій субкультури), 2 осіб турбуються про можливість серцевого нападу з ними й ще 2 осіб взагалі не думають про смерть (хоча смерть є фетишем субкультури).

Проаналізуємо дані факторного аналізу (див. Рис.3.).

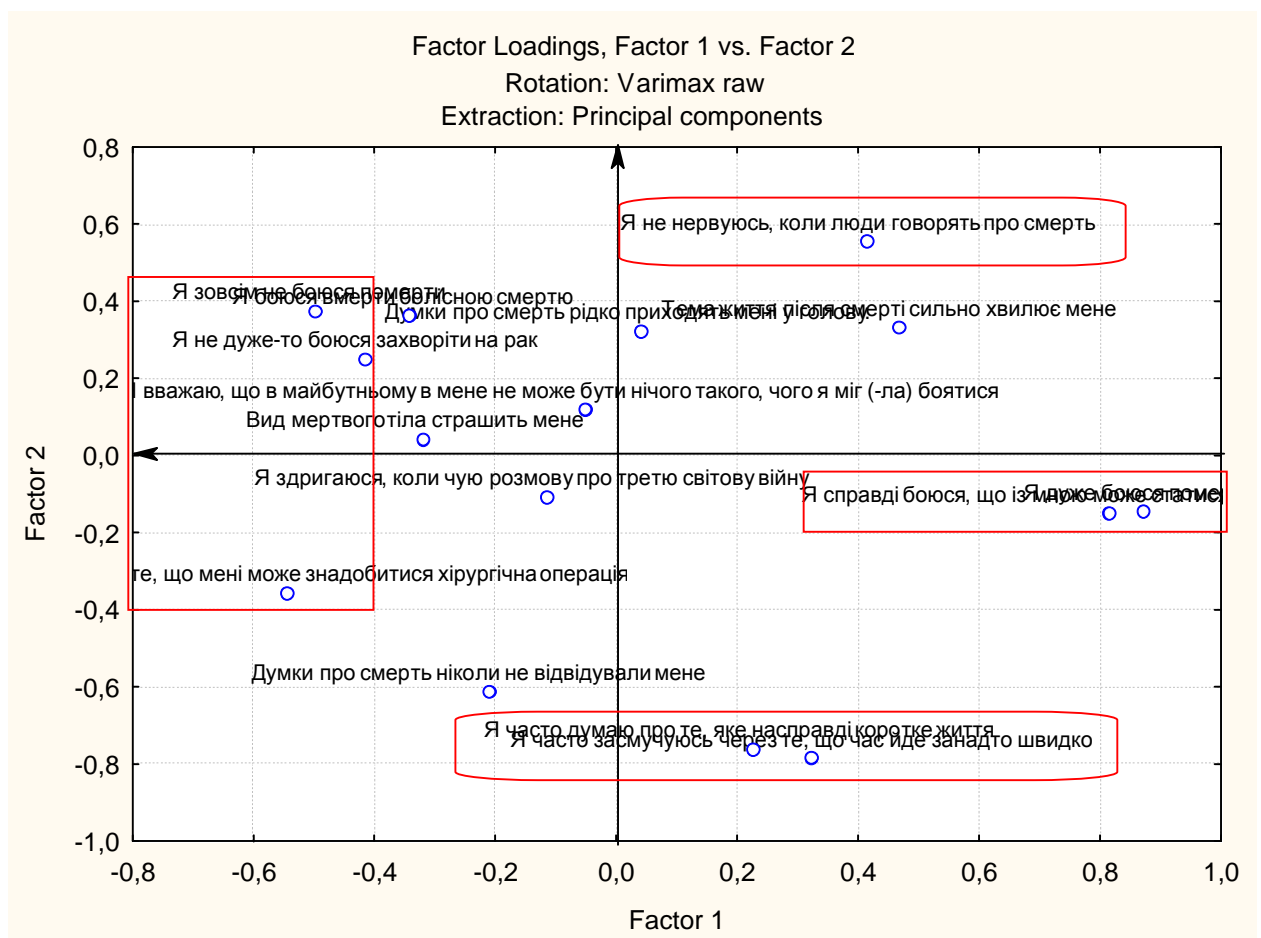

Рис. 3. Факторне поле переживання та страху смерті

За першим фактором – страх смерті, видно боязнь померти (страх смерті) та хвилювання через ймовірність серцевого нападу, що

протиставляється хвилюванням через можливість хірургічної операції в майбутньому та відсутності страху померти та можливості захворіти на рак.

За другим фактором – швидкоплинність життя, йде чітке протиставлення відсутності переживань щодо смерті зі хвилюючими думками про короткість та швидкоплинність життя.

Отже, факторний аналіз показав також чітке розмежування між наявністю чи відсутністю страху померти та між відсутністю переживань щодо смерті зі хвилюючими думками про короткість та швидкоплинність життя.

Результати анкетування показали, що власна смерть сприймається набагато спокійніше, ніж смерть близьких людей, яка є болючою та важкою для них. Смерть коханої людини тотожна власній (у 13 осіб), хоча 2 осіб абсолютно спокійно ставляться до смерті близьких та коханих людей. Не закінчили речення, яке стосувалося пояснення, чому досліджуваний боїться чи не боїться смерті – 5 осіб.

В цілому смерть, у цій субкультурі сприймається як природний кінець земного існування, після якого життя неминуче переходить на інший незвіданий рівень вічного буття, де всі зустрінуться, де протягом подорожі по ньому відкриваються всі секрети та пізнається істина.

Також було чотири оригінальні трактування смерті:

- 1) картина з яскравими та живими фарбами, схоже на образ з фільму «Куди приводять мрії»;
- 2) болотним осадом непрохідних доріг;
- 3) карма, яка розпоряджається тим, якою буде смерть;
- 4) перехід в іншу якість: ти втрачаєш оболочку, твій вміст перетворюється, здобуваючи згодом новий, іншу форму. Коли людина вмирає, вона переносить енергію, її вміст міняє швидкість своїх квантів, відділяючись від «цього» світу й вливаючись в «інший».

Отже, гіпотеза, стосовно позитивного ставлення до смерті та відсутності страху смерті (виняток становить власна страждальна смерть та смерть близьких й коханих людей), підтвердилася частково.

3.2. Особливості ставлення до смерті в субкультурі емо

Досліджувана Е1

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала позитивну метафору (за методикою Дж. МакЛеннана): возз'єднання сім'ї, як образ смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть та страшить вид мертвого тіла. Турбує питання життя після смерті. Власна смерть сприймається як щось, що буде колись. Смерть близької людини є біллю, а думки щодо смерті коханої людини досліджувана відганяє. В цілому смерть сприймається як перехід душі, духа в іншу форму буття; етап життя.

Досліджувана Е2

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала позитивну метафору (за методикою Дж. МакЛеннана): мирний сад, як образ смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то юнка зазначила, що рідко думає про смерть. Турбує лише питання життя після смерті. Власна смерть є природним процесом. Смерть близької людини – це велика втрата. Смерть коханої людини – це майже кінець мене. В цілому смерть сприймається як перехід до нового вічного життя.

Досліджувана Е3

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала позитивну метафору (за методикою Дж. МакЛеннана): мирний сад, як образ смерті. Стосовно переживань й

страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Турбує питання життя після смерті. Власна смерть є свободою. Смерть близької людини – горе для мене. Смерть коханої людини – це й моя смерть. В цілому смерть сприймається як спокійне й гарне літо; ідеальний світ; неминуче умертвіння тіла, але не душі.

Досліджувана Е4

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала позитивну метафору (за методикою Дж. МакЛеннана): возз'єднання сім'ї, як образ смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Власна смерть прийде в будь-який момент. Спокійно й, навіть, трохи байдуже сприймається смерть близьких та коханих людей. В цілому смерть сприймається як падіння з висоти у безодню, лицем угору з широко розплющеними до неба очима; перехід на новий рівень життя; нормальне явище.

Досліджувана Е5

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала п'ять позитивних метафор (за методикою Дж. МакЛеннана): заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, ясний свіжий ранок і повернення додому, як образи смерті. Також є одна негативна метафора – густий туман. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Турбують думки про короткість життя та якою буде її смерть, як це трапиться. Власна смерть – це круто. Смерть близької людини вб'є надію. Смерть коханої людини – смерть для неї. В цілому смерть сприймається як можливість поглянути на себе з іншої сторони; частина життя; доля.

Досліджувана Е6

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань, вона обрала чотири метафори, поєднавши позитивні та негативні, що описують її уявлення про смерть (за методикою Дж. МакЛеннана): повернення додому та велика пригода, холодна самотня подорож та падіння зі скелі. Як видно, смерть сприймається амбівалентно. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то юнка зазначила, що її не хвилюють думки про смерть. Власна смерть є злетом. Смерть близької людини – пустота. Смерть коханої людини – самотність. В цілому смерть сприймається як зліт на небо; свобода; норма.

Досліджувана Е7

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань. Вона обрала чотири позитивні метафори (за методикою Дж. МакЛеннана): втішаючий батько, повернення додому, мирний сад і велика пригода. Власну метафору смерті досліджувана не змогла запропонувати. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Турбують думки про короткість та швидкоплинність життя, питання життя після смерті. Власна смерть залежить від самої дівчини. Смерть близьких та коханих є стресом. В цілому смерть сприймається як ймовірність того, що ти поглянеш на все з іншої сторони; невід'ємну частину існування; можливість відчувати щось нове.

Досліджувана Е8

Тематика смерті викликає у досліджуваної деякі негативні емоції. Вона обрала дві позитивні метафори: заслужений відпочинок і повернення додому; та три негативні метафори (за методикою Дж. МакЛеннана): густий туман, чорна діра та сумний сутінковий простір. Стосовно переживань й

страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Думки про смерть рідко турбують юнку. Власна смерть є грою. Смерть близької людини дуже тяжко. Смерть коханої людини – смерть для неї. В цілому смерть сприймається як густий туман, темний осінній вечір на самоті; закінчення звичайного біологічного життя; неминучість. Як видно смерть сприймається амбівалентно.

Досліджувана Е9

Тематика смерті викликає у досліджуваної деякі негативні емоції. Вона не змогла обрала метафору, яка б певним чином описувала її ставлення чи образ смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Думки про смерть рідко турбують юнку. Власна смерть принесе горе її близьким. Смерть близької людини юнка ще не переживала. Смерть коханої людини – смерть для неї. В цілому смерть сприймається як падіння з високої скали в незвідану безодню; те, що не можна оминати нікому. Також смерть у неї асоціюється з горем, кров'ю й сльозами.

Досліджувана Е10

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань, вона обрала чотири метафори позитивні метафори, що описують її уявлення про смерть (за методикою Дж. МакЛеннана): є заслужений відпочинок, новий досвід, мирний сад і велика пригода. Власної метафори смерті запропонувати не змогла. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть та страшить вид мертвого тіла. Турбує питання життя після смерті. Власна смерть сприймається як трагедія

для близьких. Смерть близької чи коханої людини – сильний удар для неї. В цілому смерть сприймається як довга подорож в інший світ; даність.

Досліджувана E11

Тематика смерті не викликає у досліджуваної негативних емоцій та сильних хвилювань, вона обрала шість позитивних метафор, що описують її уявлення про смерть (за методикою Дж. МакЛеннана): заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, новий досвід, ясний свіжий ранок і велика пригода. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Власна смерть сприймається як доля. Смерть близької чи коханої людини є жахом. В цілому смерть сприймається амбівалентно: це й погане явище, але й щаслива старість; початок нового життя.

Досліджувана E12

Тематика смерті викликає у досліджуваної деякі негативні емоції. Вона обрала п'ять позитивних метафор (за методикою Дж. МакЛеннана): заслужений відпочинок, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому та велика пригода; та одну негативну метафору: пожираючий тигр. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), зазначила, що думки про смерть не хвилюють її. Лише турбують думки про короткість та швидкоплинність життя. Власна смерть є однією з пригод. Смерть близької людини – це жахливо. Смерть коханої людини – це жорстоко. В цілому смерть сприймається як пуста марнування часу; звичайна стежка в нашому житті щось невеселе й тупе.

Досліджувана E13

Тематика смерті викликає у досліджуваної деякі негативні емоції. Вона обрала чотири позитивні метафори (за методикою Дж. МакЛеннана):

новий досвід, ясний свіжий ранок, мирний сад і велика пригода; та одну негативну метафору – молот. Власної метафори назвати не змогла. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), острах викликає можливість власної страждальної смерті. Думки про смерть не хвилюють її. Власна смерть є втратою. Смерть близької чи коханої людини є тяжкою. В цілому смерть сприймається як щось інше, як перехід в інший світ.

Досліджувана E14

Тематика смерті викликає у досліджуваної деякі негативні емоції. Серед запропонованих метафор жодна не описувала її образу чи ставлення до смерті. Власної метафори назвати не змогла. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), то юнка зазначила, що дуже боїться померти; острах викликає можливість власної страждальної смерті. Але, також, паралельно вона зазначає, що думки про смерть рідко приходять їй у голову. Можна говорити про деяку амбівалентність почуттів стосовно смерті у юнки. Смерть близької чи коханої людини є трагічним явищем. В цілому смерть сприймається як кінець чи, можливо, початок чогось нового (знову спостерігається амбівалентність ставлення до смерті).

Досліджуваний E15

Тематика смерті викликає у досліджуваного негативні емоції та сильні хвилювання. Він відмовився заповнювати анкету, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень, тому що останні викликали в нього фрустраційний стан. Він обрав образом смерті негативну метафору (за методикою Дж. МакЛеннана) – падіння зі скелі. Власної метафори запропонувати не зміг. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), острах

викликає можливість власної страждальної смерті та можливість хірургічної операції.

Досліджуваний E16

Тематика смерті викликає у досліджуваного амбівалентні почуття. Він обрав позитивну метафору (за методикою Дж. МакЛеннана): мирний сад, як образ смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), юнак зазначив, що дуже боїться померти; то острах викликає можлива власна страждальна смерть. Турбують думки про короткість та швидкоплинність життя, розмови про III Світову війну. Власна смерть є кінцем власного життя. Смерть близької людини – це горе. Смерть коханої людини – це втрата страху померти самому. В цілому смерть сприймається як світлом, після темряви; інше нове життя.

Досліджуваний E17

Тематика смерті викликає у досліджуваного деякі негативні емоції. Він обрав негативну метафору (за методикою Дж. МакЛеннана): падіння зі скелі, як образ смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), юнак зазначив, що дуже боїться померти; то острах викликає можлива власна страждальна смерть та можливість серцевого нападу. Хвилює питання про короткість та швидкоплинність життя. Власна смерть змушує замислюватися. Смерть близької чи коханої людини є великою втратою. В цілому смерть сприймається як душевне заспокоєнням; природний процес.

Досліджуваний E18

Тематика смерті викликає у досліджуваного деяку амбівалентність почуттів, тому що він обрав десять метафор, поєднавши позитивні та негативні, що описують її уявлення про смерть (за методикою Дж. МакЛеннана): втішаючий родитель, возз'єднання сім'ї, новий досвід,

велика пригода, густий туман, молот, потворний монстр, падіння зі скелі, чорна діра, і сумний сутінковий простір. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), острах викликає можливість власної страждальної смерті. Турбують думки про короткість життя, питання життя після смерті. Власна смерть – це круто, бо юнакові набридло жити (як він зазначив у анкеті) і хоче звільнення (через смерть). Смерть близької чи коханої людини є дуже тяжкою. В цілому смерть сприймається як звільнення.

Досліджуваний E19

Тематика смерті викликає у досліджуваного деякі негативні емоції. Він обрав позитивну метафору (за методикою Дж. МакЛеннана): возз'єднання сім'ї. Проте власної метафори навести не зміг. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), юнак зазначив, що лише турбує питання про короткість життя. Він прагне не думати на цю тему, оскільки вона викликає в нього погані емоції та втрачається гарний настрій. Власна смерть колись прийде. Про смерть близько людини він взагалі не хоче думати, а стосовно смерті коханої людини, то «просто страшний сон і скоро він завершиться». В цілому смерть сприймається як необоротне припинення, зупинка життєдіяльності організму; звичайне явище.

Досліджуваний E20

Тематика смерті викликає у досліджуваного деякі негативні емоції. Він обрав чотири негативні метафори (за методикою Дж. МакЛеннана): густий туман, молот, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, як образи власної смерті. Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темплера і результатами анкетування), острах викликає можливість власної страждальної смерті. Турбують розмови про III Світову війну. Власна смерть

його взагалі не турбує, на відміну від смерті близьких та коханих людей. В цілому смерть сприймається як життям, після смерті.

Отже, підводячи підсумок, можна зазначити, що для представників субкультури емо характерний позитивний образ смерті, який характеризується такими метафорами як: велика пригода (7), мирний сад, возз'єднання сім'ї (6), заслужений відпочинок, новий досвід, повернення додому (5), ясний свіжий ранок (4), втішаючий батько, заспокійливий вітерець (2). Проте, звичайно, образу їх смерті властивий, хоч й не великий, але негативний відтінок у вигляді метафор: падіння зі скелі (5), густий туман, молот (3), холодна самотня подорож, чорна діра, сумний сутінковий простір (2), пожираючий тигр, потворний монстр (1). З образом смерті не асоціюється метафора – висока кам'яна стіна (за методикою Дж. МакЛеннана). Власну метафору не змогло запропонувати 6 осіб.

Проаналізуємо результати факторного аналізу (Рис. 4.).

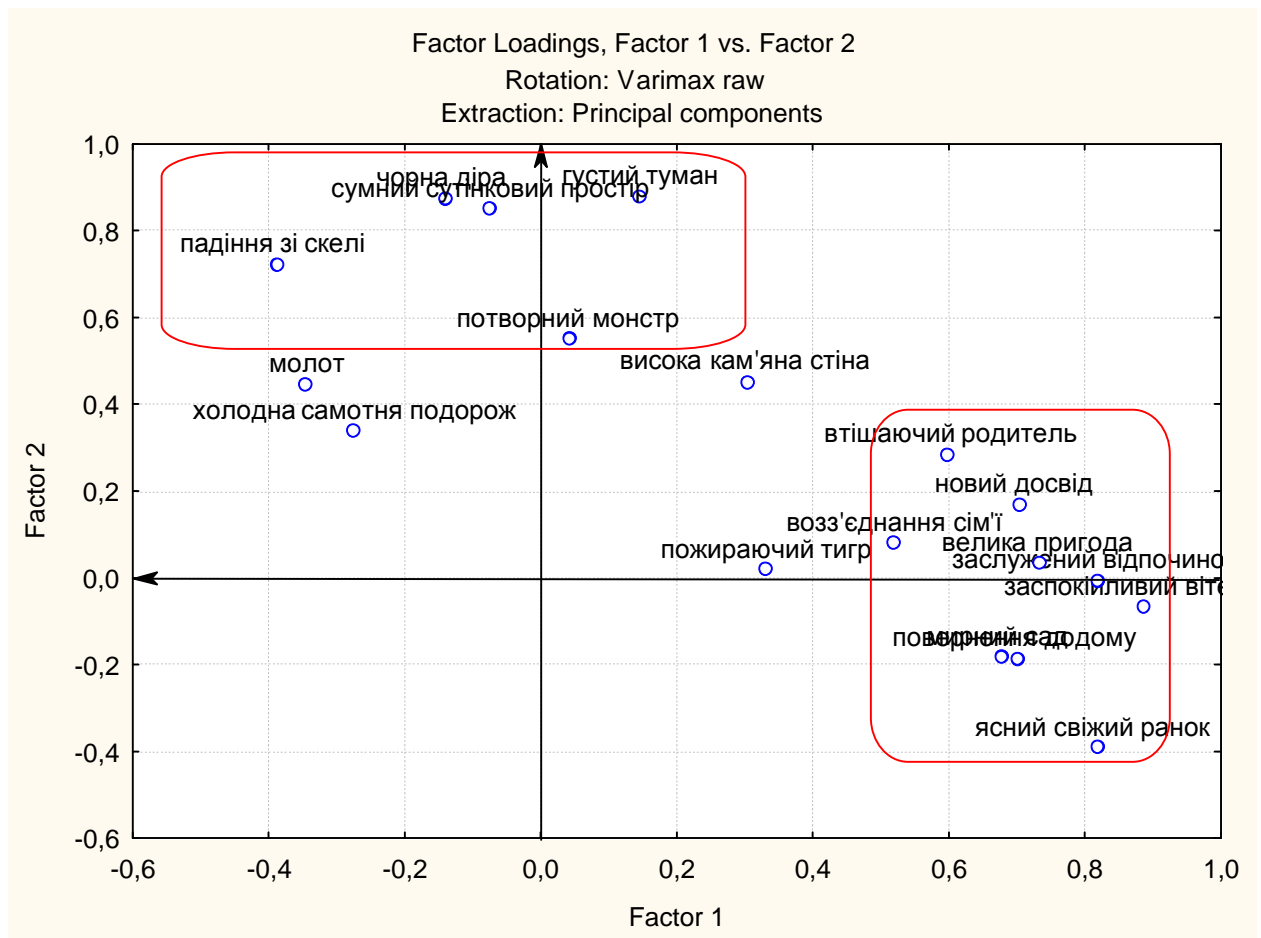

Рис. 4. Факторне поле образу смерті

За результатами факторного аналізу виокремилося два незалежні фактори, що не мають протиставлення в середині кожного з них.

Перший фактор утворює позитивний образ смерть, складаючись з усіх 9 позитивних метафор.

Відповідно, другий фактор створює негативний образ смерті, об'єднавши такі метафори як: густий туман, чорна діра, сумний сутінковий простір, падіння зі скелі та потворний монстр.

У свідомості представників субкультури емо не існує ясного та чіткого образу смерті. Для них смерть сприймається у «чорно-білих» тонах: смерть є чи позитивним, чи негативним явищем. При чому ці дві позиції об'єднані, змішані, - представникам субкультури емо важко визначитися зі своїм образом смерті як явища.

Стосовно переживань й страхів смерті (за методикою Д. Темпера), то 16-х осіб хвилює можлива власна страждальна смерть, 6 осіб – замислюються над короткістю життя та питанням життя після смерті, 5-м особам характерна байдужість до теми смерті, 4 особи стурбовані швидкоплинністю життя, 3 особи дуже сильно бояться померти, 3-м особам взагалі не замислюються на тему смерті, 2-х осіб страшить вид мертвого тіла й ще 2-х розмови про ІІ Світову війну, один юнак боїться можливості серцевого нападу з ним й ще один юнак хвилюється через можливість хірургічної операції в майбутньому. Присутній страх смерті та механізм психологічного захисту, що виникають при обговоренні цієї теми.

Проаналізуємо результати факторного аналізу (Рис. 5.).

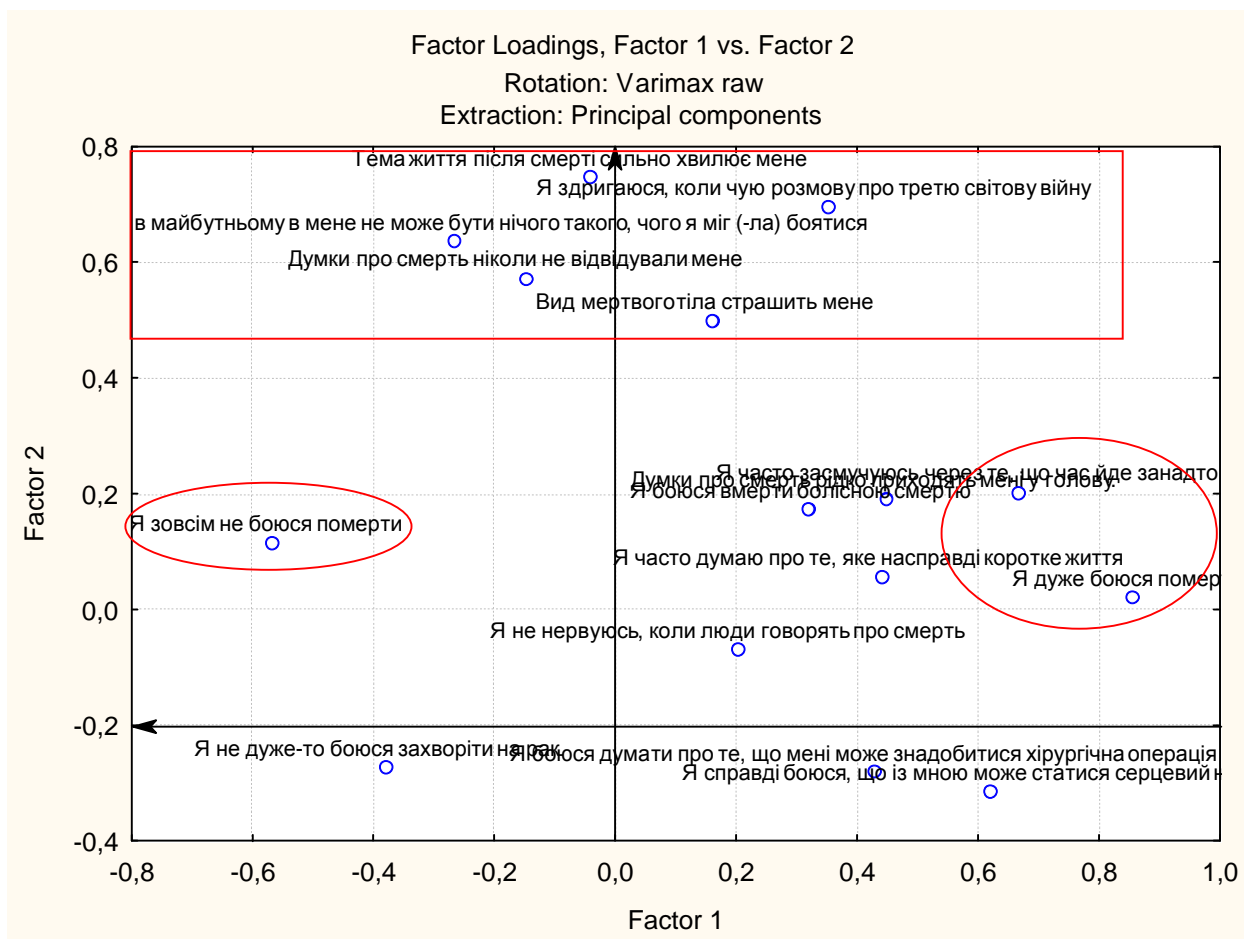

Рис. 5. Факторне поле переживання та страху смерті

За першим фактором – страх смерті, бачимо чітке протиставлення відсутності страху померти (страху смерті) із наявним страхом смерті, що поєднується з хвилюваннями щодо швидкоплинності життя.

Другий актор – психологічний захист, не має протиставлення та об'єднує такі переживання та страхи, пов'язані зі смертю як: відсутність думок про смерть та страху невідомості майбутнього, переживання через розмови про III Світову війну та питання життя після смерті, боязнь виду мертвого тіла.

Отже, спостерігається чітке розмежування між наявністю чи відсутністю страху померти.

Результати анкетування показали, що для представників субкультури емо власна смерть є природним процесом, що буде колись; залежить від самої людини; раптово та принесе свободу; також асоціюється зі злетом, грою, долею. Змушує замислюватися над життям. Проте через прив'язаність

до земного буття викликає страхи, тривогу та занепокоєння, тому роздуми про смерть та життя після смерті їм не притаманні.

Смерть близької людини є горем та втратою. Також для 6 осіб смерть коханої людини є власною смертю, 3 осіб взагалі навіть думати про таке не бажають.

Для одного юнака ця тематика є фрустраційною й він навіть відмовився заповнювати анкету, спрямовану на вивчення образу та ставлення до смерті.

Отже гіпотеза підтвердилась частково: представникам субкультури емо характерний страх смерті, але образ смерті не є негативним.

3.3. Порівняльний аналіз особливостей ставлення до смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо

Порівнюючи, отримані результати стосовно ставлення до смерті субкультурах готів та емо, можна зазначити, що спостерігаються спільні та відмінні риси відносно образу, страху та ставлення до смерті.

Спільні риси в образі смерті (за методикою Дж. МакЛеннана):

- серед негативних метафор смерті спільними для обох субкультур є пожираючий тигр та потворний монстр;
- за результатами факторного аналізу чітка диференціація позитивного та негативного в образах смерті;
- також чітке розмежування наявності чи відсутності страху смерті.

Більше співпадінь в образах смерті представників двох субкультур немає (див. таблиця 2; Рис.2 та Рис.4.).

Таблиця 2. Порівняння вживання метафор в субкультурах готів та емо

Метафори					
Позитивні метафори			Негативні метафори		
Готи		Емо	Готи		Емо
1	втішаючий родитель	2	2	густиий туман	3
3	заспокійливий вітерець	2	1	пожираючий тигр	1

-	возз'єднання сім'ї	6	2	молот	3
-	заслужений відпочинок	5	1	потворний монстр	1
4	новий досвід	5	1	висока кам'яна стіна	-
-	ясний свіжий ранок	4	7	холодна самотня подорож	2
2	повернення додому	5	5	падіння зі скелі	5
-	мирний сад	6	3	чорна діра	2
3	велика пригода	7	8	сумний сутінковий простір	2

Спільні риси в ставленні до смерті (за методикою Д. Темплера):

- страх власної страждальної смерті;
- переживання через можливість хірургічну операцію в майбутньому;
- переживання через ймовірність серцевого нападу в майбутньому;
- роздуми на теми короткості, швидкоплинності життя та життя після смерті;
- лякає вид мертвого тіла.

Спільні риси за результатами анкетування:

- смерть сприймається як закономірний та неминучий природний процес, звільнення та свобода;
- після смерті буде нове життя, пізнання невідомого раніше;
- смерть коханої людини рівнозначна власній смерті;
- наявність осіб, які байдуже ставляться до смерті взагалі (власної, близької чи коханої людини).

Відмінні риси (за методикою Дж. МакЛеннана):

- для представників субкультури емо характерне чітке розмежування позитивного та негативного образів смерті,

ніж для представників готичної субкультури, де ці межі в образах нечіткі;

- для представників субкультури ємо характерне чітке розмежування навіть факторів позитивного та негативного образів смерті (всередині кожного з факторів немає протиставлення), ніж для представників готичної субкультури (кожен фактор всередині себе має протиставлення).

Відмінні риси (за методикою Д. Темплера):

- для представників субкультури ємо характерний сильніший страх власної страждальної смерті, ніж для представників готичної субкультури;
- для представників готичної субкультури більш властиві хвилювання щодо короткості життя, на відміну від представників субкультури ємо;
- для представників готичної субкультури також більш властиві хвилювання щодо швидкоплинності життя, на відміну від представників субкультури ємо;
- для представників готичної субкультури також більш властиві хвилювання щодо ймовірності хірургічної операції в майбутньому, на відміну від представників субкультури ємо;
- для представників готичної субкультури також більш притаманні роздуми щодо питання життя після смерті, на відміну від представників субкультури ємо;
- цікавим є той факт, що серед представників готичної субкультури вищий страх щодо виду мертвого тіла, хоча естетика мертвого є однією з тенденцій цієї субкультури ніж представникам субкультури ємо;

- для представників готичної субкультури також більш властиві хвилювання щодо ймовірності серцевого нападу в майбутньому, на відміну від представників субкультури емо;
- для представників субкультури емо характерні сильніші хвилювання через розмови про II Світову війну, ніж для представників готичної субкультури
- для представників субкультури емо характерний сильніший страх смерті, ніж для представників готичної субкультури
- для представників субкультури емо характерна відсутність спрямованих думок про смерть, ніж для представників готичної субкультури

Відмінні риси за результатами анкетування:

- для представників готичної субкультури характерне ясна диференціація щодо сприйняття смерті, якщо це стосується лише власної смерті (як даність) чи смерті близької/коханої (біль, тотожність власній смерті) людини, на відміну від представників субкультури емо, для більшості яких смерть є негативним явищем, незалежно від того, кого вона стосується;
- для представників готичної субкультури характерне оригінальне трактування явища смерті, на відміну від представників субкультури емо, де певні її представники навіть не змогли навести власну метафору смерті;
- цікавим є той факт, що серед представників готичної субкультури не всі змогли пояснити, чому саме не бояться смерті;

- один із представників субкультури емо, навіть, відмовився заповнювати анкету, оскільки вона викликала в нього фрустраційний стан.

Отже, для кожної з досліджуваних субкультур характерний власний образ та ставлення до смерті. З проведеного аналізу видно, що представникам готичної субкультури та субкультури емо властиві як спільні, так й відмінні риси (яскраві та ледь помітні) в сприйманні феномену смерті. Вони залежать від особливостей субкультури її історії становлення, специфіки розвитку та функціонування, внутрішньої організації життя (норм, цінностей, санкцій та експектацій, ієрархії статусів тощо).

Для представників готичної субкультури смерть є свободою, можливістю жити вічно та пізнавати таємниці духовного буття. Для представників субкультури емо – звільненням, але сумним через страх смерті та прив'язаність до земного буття.

Представникам обох субкультур характерний страх власної страждальної смерті, властиві хвилювання через ймовірність хірургічної операції чи серцевого нападу в майбутньому, лякає вид мертвого тіла, наявні думки про короткість й швидкоплинність життя та присутній біль через втрату близьких та коханих людей.

ПІДСУМОК

Дослідження було спрямоване на ставлення до смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів й емо. На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу та емпіричного дослідження, можемо зробити такі підсумки.

1. Ставлення до смерті відіграє важливу роль у формуванні смислу життя, визначенні перспектив розвитку тощо (Ф. Арьєс, С. Гроф, З. Фройд, І. Ялом, В.В. Варава, В.В. Козачинська, Г.П. Сеспедес, В.В. Турбан та інших). Саме із такими проблемами стикаються люди у підлітковому та юнацькому віці (Ф. Дольто, А.І. Захаров, Д.А. Ісаєв, І.С. Кон і ін.). Як наслідок вирішення їх може бути віднесення себе до певної субкультури. Аналіз досліджень субкультур показує (А. Гущина, І.С. Черепенчука, А.Е. Лустберг, Л.П. Курзи), що саме для готична та емо субкультури мають специфічне ставлення до смерті: в готичній субкультурі смерть є фетишем, в субкультурі емо немає декларованого ставлення до цього явища, але четверте покоління представників субкультури своєю інфантильною поведінкою з елементами демонстраційного суїциду створили хибне уявлення про те, що смерть є також центральним елементом їх субкультури.

2. В готичній субкультурі смерть сприймається природний кінець земного існування, після якого життя неминуче переходить на інший незвіданий рівень вічного буття, де всі зустрінуться, де протягом подорожі по ньому відкриваються всі секрети та пізнається істина. Змушує замислюватися над земним життям. Також характерне філософське сприйняття смерті як стану чи процесу. Для них характерна чітка диференціація образу смерті та ставлення до неї: страх смерті та розуміння швидкоплинності життя. Характерні роздуми про сенс й смисл життя, короткість та швидкоплинність життя, міркування про життя після смерті. Власна смерть сприймається набагато спокійніше, ніж смерть близьких людей, яка є болючою та важкою для них. Смерть коханої людини тотожна власній.

3. Для представників субкультури емо смерть є природним процесом, що буде колись/залежить від самої людини/раптово та принесе свободу; також асоціюється зі злетом, грою, долею. Змушує замислюватися над життям. Смерть сприймається у «чорно-білих» тонах: смерть є чи позитивним, чи негативним явищем. При чому ці дві позиції об'єднані, змішані, - представникам субкультури емо важко визначитися зі своїм образом смерті як явища. Також цьому сприяє присутність страху смерті та механізми психологічного захисту, що виникають при обговоренні цієї теми. Смерть близької людини є горем та втратою. Смерть коханої людини є власною смертю. Тематика смерті є травмуючою для них, тому вони рідко свідомо та цілеспрямовано розмірковують на тему смерті та безсмертя.

4. Для представників готичної субкультури смерть є свободою, можливістю жити вічно та пізнавати таємниці духовного буття. Для представників субкультури емо – звільненням, але сумним через страх смерті та прив'язаність до земного буття. Представникам обох субкультур характерний страх власної страждальної смерті, властиві хвилювання через ймовірність хірургічної операції чи серцевого нападу в майбутньому, наявні думки про короткість, швидкоплинність життя та про життя після смерті, присутній біль через втрату близьких та коханих людей. Отже, стереотипне уявлення про представників готичної субкультури як про депресивних та вічно думаючих про смерть людей, а про представників субкультури емо як про плаксивих та суїцидальних юнаків й юнок є хибним та упередженим, що засвідчили результати проведеного дослідження щодо ставлення до смерті в неформальних молодіжних об'єднаннях готів та емо.

Проведене дослідження не претендує на повноту та вичерпність. Перспективою подальших досліджень є вивчення картини світу обох субкультур з метою кращого розуміння їх світогляду, цінностей, відношення до дружби, кохання, життя та смерті.

Також важливим є дослідження картини світу представників інших неформальних молодіжних субкультур та рухів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архетипы смерти // <http://tg.dn.ua/publ/8-1-0-76> (взято з Internet 5.10.2008, о 14.21)
2. Анализ внутренних переживаний потребителя / В кн. Психология умирания и смерти: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1998. – 656с. // www.koob.ru (взято з Internet 6.10.2008, о 20.05)
3. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти: Пер. с фр./Общ. ред. Оболенской С.В.; Предисл. Гуревича А.Я.— М.: Издательская группа «Прогресс» — «Прогресс-Академия», 1992. — 528 с.
4. Варава В.В. Метафизика смерти: опыт «апофатический рациональности» // Вопросы философии, 2005. – №12. – С.77-93
5. Готы// <http://www.the-crypt.ru/> (взято з Internet 19.09.2008, о 17.05)
6. Готы// <http://ru.wikipedia.org/> (взято з Internet 19.09.2008, о 16.27)
7. Гроф С., Хэлифакс Дж. Человек перед лицом смерти. / Перевод с английского: Александр Неклесс, научная редакция к. ф. н. Владимира Майкова, Издательство Трансперсонального Института, М.; AlrLand, Киев, 1996. – 200с.
8. Гуцин В.А., Черепенчук И.С., Лустберг А.Э., Курза Л.П. Готы. Анализ субкультуры и движения в Санкт-Петербурге // gothsgoths.narod.ru/sub/sub2_1.html (взято з Internet 19.09.2008, о 16.45)
9. Дроздовський Д. Молодість, історія та субкультура зміни контактних зон // Культмолодість. – 2007. – № 46. – С. 23-24.
10. Кетова Т.Н. Страдание как ценностный аспект проблемы смерти в различных философских традициях / В кн. Психология умирания и смерти: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1998. – 656с. // www.koob.ru (взято з Internet 6.10.2008, о 20.05)
11. Козачинська В.В. У «міжтіні» танатоса (ще одна спроба осмислення смерті) // Філософська думка, 2007. – № 1. – С.15-35

12. Кто такие готы? // fogmaker.net/post_1210732858.html (взято з Internet 19.09.2008, о 16.35)
13. Кузнецова В.В., Щеколов О.В. Причины страха смерти и асимметрия времени. / В кн. Психология умирания и смерти: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1998. – 656с. // www.koob.ru (взято з Internet 6.10.2008, о 20.05)
14. Культурологія поняття масової та елітарної культур. Субкультура і контркультура // readbookz.com/book/187/6763.html (взято з Internet 1.10.2008, о 12.48)
15. Можейко М.А. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896 с.
16. Отношение к человеку смерти: религиозно-культурологический аспект // tg.dn.ua/publ/8-1-0-190 (взято з Internet 20.10.2008, о 17.30)
17. Обидина Ю.С. Влияние орфических представлений о бессмертии на философскую мысль античности // Философские науки. – №8. – 2004. – С.14-21
18. Розин В.М. Размышления о смерти и бессмертии на рубеже третьего тысячелетия (беседа первая) // Философские науки. - № 7. – 2004. – С.132-151.
19. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації, 2-е видання, виправлене й доповнене. – Київ: «Каравела»; Львів «Новий світ-2000», 2002. – 544с.
20. Полный неформат // careerstart.ru/473/ (взято з Internet 7.10.2008, о 14.14)
21. Про эмо // fogmaker.net/post_1210247398.html (взято з Internet 19.09.2008, о 16.44)
22. Пруденко Я. Субкультура – втеча від свободи // Культ молодості. – 2007. – № 46. – С. 27-29.

23. Психологический словарь / Под общ. науч. ред. П.С.Гуревича .- М.: ОЛМА Медиа Групп; ОЛМА ПРЕСС Образование, 2007. – 613-616с.
24. Свинцова Н.В. Два лика смерти / В кн. Психология умирания и смерти: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1998. – 656с. // www.koob.ru (взято з Internet 6.10.2008, о 20.05)
25. Секацкий А.К. Ускользание и обман в поединке со смертью / В кн. Психология умирания и смерти: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1998. – 656с. // www.koob.ru (взято з Internet 6.10.2008, о 20.05)
26. Сеспедес Г.П.. Кто мыслит свою смерть / В кн. Психология умирания и смерти: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1998. – 656с. // www.koob.ru (взято з Internet 6.10.2008, о 20.05)
27. Сиверцев Е.Ю. Философия о предмете и субъекте научного познания / Под ред. Э.Ф. Караваева, [Д.Н. Разеева](#). СПб.: [Санкт-Петербургское философское общество](#), 2002. – 167-180с.
28. Сидоренко А.В. Групповая сплочённость и неформальные подгруппы// Психологический журнал. – 2004.— № 1. – С. 44-53.
29. Смерть в религии // myrt.ru/news/mystery/456-zhizn-posle-smerti-tochki-zrenija.html (взято з Internet 20.10.2008, о 19.20)
30. Смерть//ru.wikipedia.org/wiki/ (взято з Internet 20.10.2008, о 19.35)
31. Ставлення до смерті та міра невротизації особистості (М.Макуха)//<http://psiholog.com.ua/?q=node/319> (взято з Internet 2.02.2009, о 21.20)
32. Страх человека перед смертью и смысл жизни // <http://tg.dn.ua/publ/15-1-0-166> (взято з Internet 20.10.2008, о 19.29)
33. Субкультура// <http://ru.wikipedia.org/> (взято з Internet 1.10.2008, о 11.43)
34. Субкультура як об'єкт дослідження // <http://www.tilkorock.com.ua/> (взято з Internet 1.10.2008, о 12.00)
35. Танатологія // <http://galactic.org.ua> (взято з Internet 22.10.2008, о 17.28)

36. Танатология. Наука о смерти – СПб.: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 1994. – 200с.
37. Тресиддер Дж. Словарь символов. – Москва, 1999. // www.koob.ru (взято з Internet 6.10.2008, о 20.35)
38. Турбан В.В. Страх смерті як етична проблема // Практична психологія та соціальна робота, 2007. - № 6. – С. 28-30.
39. Філософія буття // Філософія: Підручник. – Харьков, 2004. – 321-325
40. Філософія: Підручник для вищої школи. – Харьков: Прапор, 2004. – 736с.
41. Філософська онтологія: проблема буття // Пекарик А.М. Філософія: Підручник – К., 2004. – С. 282-314
42. Фрейд З.. Мы и смерть / В кн. Психология умирания и смерти: Хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 1998. – 656с. // www.koob.ru (взято з Internet 6.10.2008, о 20.05)
43. Что такое эмо? // <http://its-emo.at.ua/index/0-4> (взято з Internet 25.09.2008, о 12.18)
44. Эмо-культура // http://video-best.ru/st_emo.html (взято з Internet 25.09.2008, о 10.30)
45. Эмо // <http://www.paranoid.com.ua/> (взято з Internet 25.09.2008, о 11.02)
46. Эмо // ru.wikipedia.org/ (взято з Internet 25.09.2008, о 11.28)
47. Ялом И. Мамочка и смысл жизни. Психотерапевтические истории. М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2002.
48. Ardelt, Monika. “Effects of Religion and Purpose in Life on Elders’ Subjective Well-Being and Attitudes toward Death.” Journal of Religious Gerontology. 2002. (взято з Internet 7.02.2009, о 15.00)
49. Death Anxiety Scale–DAS // docs.google.com/Doc?id=dwpvh72_27ctdshz (взято з Internet 7.02.2009, о 15.45)
50. McLennan J. The revised death fantasy scale: a measure of reaction to anticipatory contemplation of personal death // The Australian Counseling

Psychology. – 1994. – V.2. – p. 36-44. (взято з Internet 7.02.2009, о 16.25)

ДОДАТКИ

Додаток А

Якісні результати дослідження представників готичної субкультури

Досліджувана G1

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішою метафорою, яка б описувала її власний образ смерті є сумний сутінковий простір (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступним близьким образом смерті є холодна самотня подорож (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: густий туман, молот, заслужений відпочинок, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: пожираючий тигр, заспокійливий вітерець, потворний монстр, висока кам'яна стіна, падіння зі скелі, ясний свіжий ранок, велика пригода (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родитель, возз'єднання сім'ї, новий досвід, повернення додому, чорна діра, мирний сад (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є всього лиш звільнення душі.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про страждальну смерть та про життя після смерті. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати анкетування, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це звільнення.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті людина сприймається більш слабкою, створінням їдучим лиш до одного.
3. Після смерті життя на невідомому нам рівні.
4. Я сприймаю смерть як щось неминуче.
5. Моя смерть – кінець життя на землі.
6. Думаючи про смерть, я переосмислюю та переоцінюю багато речей.
7. Я боюся небажаної смерті.
8. Смерть близької людини – ніколи не згасаючий біль.
9. Смерть коханої людини – моя смерть.

Досліджувана G2

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що для неї немає найяскравішої метафори, яка б описувала її власний образ смерті серед запропонованих у методиці (за найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Близьким образом смерті є метафори: втішаючий родитель та новий досвід (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: заспокійливий вітерець, ясний свіжий ранок, мирний сад, велика пригода, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: холодна самотня подорож, падіння зі скелі (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: густий туман, пожираючий тигр, возз'єднання сім'ї, молот, заслужений відпочинок, потворний монстр, висока кам'яна стіна (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є моментом істини; спалахом; це все або нічого; це максимум усього; концентрація духовної енергії.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про можливість хірургічної операції, власну страждальну смерть, про короткість життя в цілому. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це перехід з одного стану в інший.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я блокую негативні емоції.
3. Після смерті, ми пізнаємо істину.
4. Я сприймаю смерть як випробування, неминучість.
5. Моя смерть – часткове полегшення, але сумне.
6. Думаючи про смерть, я відчуваю не обтяжуючу печаль.
7. Я боюся смерті через те, що не хочу залишати тих, кого люблю.

Я не боюся смерті, якщо вона буде легкою та красивою.

8. Смерть близької людини як спустошення; холод; самотність.
9. Смерть коханої людини – це й моя смерть.

Варто зазначити, що досліджувана є православною християнкою.

Досліджуваний G3

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішими метафорами, які б описували його власний образ смерті є холодна самотня подорож та сумний сутінковий простір (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є густий туман, падіння зі скелі, новий досвід, ясний свіжий ранок (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть).

Досліджуваний не зміг визначити чи метафора – велика пригода – відповідає його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описує його думок про смерть метафора – повернення додому (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, молот, заслужений відпочинок, потворний монстр, висока кам'яна стіна (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є переходом.

За методикою «Шкала страху смерті» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що його хвилюють думки про життя після смерті, можливість хірургічної операції, власну страждальну смерть. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це перехід.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я боюся втрат.
3. Після смерті нічого немає, того що було тут.
4. Я сприймаю смерть як перехід.
5. Моя смерть – новий етап.
6. Думаючи про смерть, я просто думаю.
7. Я не боюся смерті, бо це природно.
8. Смерть близької людини – велике горе.
9. Смерть коханої людини біль та ніколи не забуті спогади.

Досліджуваний є атеїстом.

Досліджувана G4

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є заспокійливий вітерець та холодна самотня подорож (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є густий туман, висока кам'яна стіна, чорна діра, велика пригода (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, падіння зі скелі, новий досвід, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родитель, пожираючий тигр, молот, потворний монстр, ясний свіжий ранок, повернення додому, мирний сад (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є звільнення душі з ланцюгів буття на землі.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про життя після смерті. Є цікавим, той факт, що думки про смерть рідко приходять в голову досліджуваним, не дивлячись на те, що тематика смерті є фетишем субкультури. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це свобода.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, шкода життя померлої людини.
3. Після смерті, нове життя.
4. Я сприймаю смерть як велику пригоду.
5. Моя смерть тиша.
6. Думаючи про смерть, я думаю й про життя.

7. Я не боюся смерті (речення не є завершеним).
8. Смерть близької людини біль.
9. Смерть коханої людини – моя смерть.

Досліджуваний G5

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішими метафорами, які б описували його власний образ смерті є новий досвід та велика пригода (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є густий туман, возз'єднання сім'ї, холодна самотня подорож, падіння зі скелі (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: заспокійливий вітерець та сумний сутінковий простір, – відповідають його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: втішаючий родитель та чорна діра (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, молот, заслужений відпочинок, потворний монстр, висока кам'яна стіна (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є розвиток.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що його хвилюють думки про можливість хірургічної операції та власну страждальну смерть. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це звільнення.

2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я в паніці.
3. Після смерті, ми всі зустрінемося.
4. Я сприймаю смерть як перехід.
5. Моя смерть нічого не змінить.
6. Думаючи про смерть, я засинаю.
7. Я не боюся смерті, бо я про це не дізнаюся.
8. Смерть близької людини боляче, але природно.
9. Смерть коханої людини сумно.

Досліджувана G6

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є падіння зі скелі, новий досвід, мирний сад (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступним близьким образом смерті є холодна самотня подорож (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, ясний свіжий ранок, повернення додому, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: заслужений відпочинок, потворний монстр, чорна діра та велика пригода (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родителю, густий туман, пожираючий тигр, молот, сумний сутінковий простір (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджувана написала, що нам приємно відчувати вічність, посміхнутися та заплакати. Їй прожити пліч-о-пліч зі смертю.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про можливість хірургічної операції, питання життя після смерті, короткість та швидкоплинність життя. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це новий початок.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, ми думаємо, що смерть – це те, що трапляється з іншими.
3. Після смерті, нове життя.
4. Я сприймаю смерть як спробу оцінити своє життя й почати все з початку.
5. Моя смерть – тиша, в лісі, повна луна.
6. Думаючи про смерть, я заспокоююсь, наступає апатія.
7. Я не боюся смерті, бо це закономірність.
8. Смерть близької людини скорбота до кінця днів. Пам'ятати про неї, тоді вона буде жити вічно.
9. Смерть коханої людини – відчуття того, що частина мене пішла.

Досліджувана вірить у Бога.

Досліджувана G7

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішою метафорою, яка б описувала її власний образ смерті є падіння зі скелі (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є заспокійливий вітерець, потворний монстр, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: густий туман, повернення

додому, чорна діра, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: втішаючий батько, пожираючий тигр, молот, новий досвід, мирний сад (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, велика пригода (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є темна, холодна рівнина вічності.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, її хвилюють думки про можливість хірургічної операції, власну страждальну смерть, питання життя після смерті, про короткість життя в цілому. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це місце, де немає мене.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я залишаюся байдужою.
3. Після смерті, невагомість.
4. Я сприймаю смерть як глибокий сон.
5. Моя смерть буде, коли прийде час.
6. Думаючи про смерть, я просто думаю.
7. Я не боюся смерті, так як, це не боляче.
8. Смерть близької людини втрата для мене й близьких.
9. Смерть коханої людини втрата для мене й близьких.

Досліджуваний G8

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішими метафорами, які б описували

його власний образ смерті є молот, чорна діра, сумний сутінковий простір (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є густий туман, потворний монстр, холодна самотня подорож, падіння зі скелі (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: втішаючий родитель, возз'єднання сім'ї, висока кам'яна стіна, новий досвід, мирний сад – відповідають його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: пожираючий тигр, заспокійливий вітерець, заслужений відпочинок, повернення додому, велика пригода (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафора – ясний свіжий ранок (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є чи кінець усьому, чи новий початок. Це переродження. Фенікс.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що його хвилюють думки про можливість серцевого нападу з ним, питання життя після смерті та про короткість та швидкоплинність життя в цілому. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це кінець чи початок нового.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, змінюється відношення до світу.
3. Після смерті, темрява чи нове життя.
4. Я сприймаю смерть як щось невідоме.
5. Моя смерть – кінець мого життя на землі.
6. Думаючи про смерть, я розумію, що все невічне.

7. Я боюся смерті (речення не завершене).
8. Смерть близької людини – це жахливо.
9. Смерть коханої людини – це нестерпно жахливо.

Досліджуваний G9

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішими метафорами, які б описували його власний образ смерті є падіння зі скелі та сумний сутінковий простір (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є заспокійливий вітерець, холодна самотня подорож, новий досвід (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: возз'єднання сім'ї, ясний свіжий ранок, – відповідають його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описує його думок про смерть метафора – заслужений відпочинок (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий батько, густий туман, пожираючий тигр, молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна, повернення додому, чорна діра, мирний сад, велика пригода (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є шлях в нікуди чи дорога до Раю.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що його хвилюють думки про власну страждальну смерть, про життя після смерті, короткість та швидкоплинність життя в цілому. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це звільнення.
 2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я ціную життя.
 3. Після смерті, почнеться щось нове, можливо, прекрасне.
 4. Я сприймаю смерть як кінець й початок.
 5. Моя смерть – моє друге життя.
 6. Думаючи про смерть, я уявляю, як це трапиться зі мною.
 7. Я не боюся смерті так як, не знаю про неї.
 8. Смерть близької людини робить боляче.
 9. Смерть коханої людини – найстрашніше, що може трапитися.
- Досліджуваний вірить в Бога.

Досліджувана G10

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішою метафорою, яка б описувала її власний образ смерті є холодна самотня подорож (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є заспокійливий вітерець, заслужений відпочинок, падіння зі скелі, новий досвід, повернення додому (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: ясний свіжий ранок, чорна діра, велика пригода, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: густий туман, мирний сад, сумний сутінковий простір (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий батько, пожираючий тигр, возз'єднання сім'ї, молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є тихе й повільне засипання; безкінечна подорож; сон.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про можливість хірургічної операції, власну страждальну смерть, про короткість та швидкоплинність життя в цілому, а також її лякає вид мертвого тіла. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це лиш щось.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я вкотре замислююсь про неї.
3. Після смерті, мене чекає щось нове.
4. Я сприймаю смерть як звільнення.
5. Моя смерть дозволить мені як слід відпочити.
6. Думаючи про смерть, я прагну відчувати полегшення.
7. Я не боюся смерті (речення не завершене).
8. Смерть близької людини боляче вразить мене.
9. Смерть коханої людини залишить пустку у душі.

Досліджувана G11

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішою метафорою, яка б описувала її власний образ смерті є заспокійливий вітерець (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є падіння зі скелі, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому та мирний сад (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: втішаючий родителю, возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок і велика пригода – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори

як: потворний монстр та сумний сутінковий простір (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: густий туман, пожираючий тигр, молот, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, чорна діра (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є затишок: картина з яскравими та живими фарбами, схоже на образ з фільму «Куди приводять мрії».

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість хірургічної операції, власна страждальна смерть, про короткість та швидкоплинність життя в цілому, питання життя після смерті. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це перехідний стан.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, боїшся за життя дорогих людей.
3. Після смерті, почнеться інше життя.
4. Я сприймаю смерть як закономірний етап життя людини.
5. Моя смерть нічого не змінить у світі.
6. Думаючи про смерть, я розмірковую про сенс життя людей.
7. Я боюся смерті, коли це стосується декількох близьких людей.
8. Смерть близької людини надзвичайно боляче.
9. Смерть коханої людини гірше, власної смерті.

Досліджувана G12

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є новий досвід, повернення додому та велика пригода

(оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: заспокійливий вітерець та мирний сад – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: густий туман, пожираючий тигр, молот, заслужений відпочинок й ясний свіжий ранок (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родитель, возз'єднання сім'ї, потворний монстр, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є подорож і пізнання непізнаного досі; відкриття секретів.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про можливість хірургічної операції, питання життя після смерті, про короткість та швидкоплинність життя в цілому. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це подорож у невідоме.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті розпочинається поглинання сутті життя.
3. Після смерті, ніщо не хвилюватиме.
4. Я сприймаю смерть як метелик.
5. Моя смерть стане кроком у безсмертя.
6. Думаючи про смерть, я досить часто.
7. Я не боюся смерті. Якщо встигну досягнути поставленої мети.
8. Смерть близької людини мене шокуватиме.

9. Смерть коханої людини залишить в самотності в цьому світі масок!

Досліджувана G13

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є новий досвід, повернення додому та велика пригода (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є возз'єднання сім'ї, холодна самотня подорож, ясний свіжий ранок, мирний сад та сумний сутінковий простір (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафора – заспокійливий вітерець – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: втішаючий родитель, заслужений відпочинок (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: густий туман, пожираючий тигр, молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна, падіння зі скелі та чорна діра (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є безкінечність, що тотожна вічності.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість серцевого нападу, короткість та швидкоплинність життя в цілому, питання життя після смерті. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це безкінечність.

2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, в котрий раз заглядаєш у безодню.
3. Після смерті, існування продовжується.
4. Я сприймаю смерть як джерело натхнення.
5. Моя смерть звичайна біологічна подія.
6. Думаючи про смерть, я думаю, який я крутий гот.
7. Я не боюся смерті, але я дуже не хочу помирати. Хочу жити вічно.
8. Смерть близької людини фрустрація.
9. Смерть коханої людини найбільша трагедія.

Досліджувана G14

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступним близьким образом смерті є падіння зі скелі (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: густий туман, потворний монстр, мирний сад – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описуює її думок про смерть метафора – заслужений відпочинок (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий батько, пожираючий тигр, заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, молот, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому та велика пригода (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є темрява, пустота та кінець; або ж початок чогось нового й незвіданого.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про короткість життя, також її страшить

вигляд мертвого тіла, але думки про смерть рідко приходять їй у голову. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це вічний сон.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, розумієш, що ніщо не вічне на землі.
3. Після смерті, темрява.
4. Я сприймаю смерть як неминучість.
5. Моя смерть є початок нового життя.
6. Думаючи про смерть (я не думаю про смерть).
7. Я не боюся померти.
8. Смерть близької людини – трагедія.
9. Смерть коханої людини – смерть самого себе.

Досліджувана G15

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що немає найяскравішої метафори, яка б описувала її власний образ смерті (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Близькими образами смерті є густий туман, пожираючий тигр, молот, заслужений відпочинок і новий досвід (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: возз'єднання сім'ї, висока кам'яна стіна, падіння зі скелі, мирний сад, велика пригода, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: ясний свіжий ранок, повернення додому та чорна діра (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ

смерті метафори: втішаючий батько, пожираючий тигр, молот, заслужений відпочинок і новий досвід (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є карма, яка розпоряджається тим, якою буде смерть.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про можливість хірургічної операції, короткість та швидкоплинність життя, крім того, думки про смерть не приходили у голову (до заповнення цієї анкети). Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це інший рівень існування.
2. Зіштовхувалась зі смертю в житті.
3. Після смерті, безсмертя.
4. Я сприймаю смерть як буддист.
5. Моя смерть настане, коли забажаю.
6. Думаючи про смерть, я іноді.
7. Я не боюся смерті, бо це не страшно.
8. Смерть близької людини – сильний біль, втрата без заспокоєння.
9. Смерть коханої людини – моя смерть.

Досліджувана G16

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є втішаючий батько, густий туман, заслужений відпочинок, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими

образами смерті є висока кам'яна стіна та велика пригода (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, потворний монстр і мирний сад, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, молот, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є холодна й самотня подорож, коли ти помираєш, ти завжди будеш один, навіки.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює питання життя після смерті, про короткість та швидкоплинність життя в цілому. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це вічне блукання та неспокій на землі.
2. Зіштовхувалась зі смертю в житті.
3. Після смерті, інший світ чи життя після смерті.
4. Я сприймаю смерть як вічний сон, кінець усіх почуттів.
5. Моя смерть буде на мій день народження.
6. Думаючи про смерть, я іноді.
7. Я не боюся смерті (речення не завершене).
8. Смерть близької людини сумно, негарно, погано.
9. Смерть коханої людини – смерть усьому, і собі самому.

Досліджуваний G17

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що немає найяскравішої метафори, яка б описувала його власний образ смерті (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Близькими образами смерті є холодна самотня подорож, новий досвід та сумний сутінковий простір (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: густий туман, возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок і нова пригода, – відповідають її образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: заспокійливий вітерець, падіння зі скелі, ясний свіжий ранок і повернення додому (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родитель, пожираючий тигр, молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна, чорна діра та мирний сад (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є пустота.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що його хвилюють думки про власну страждальну смерть та питання життя після смерті. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це пустота.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я думаю про свої помилки.
3. Після смерті, нічого не буду.
4. Я сприймаю смерть як спокій.
5. Моя смерть – кінець життя на землі.

6. Думаючи про смерть, я інколи нічого не відчуваю.
7. Я не боюся смерті – це нормальне явище.
8. Смерть близької людини робить біль нестерпним.
9. Смерть коханої людини вбиває.

Досліджуваний є атеїстом.

Досліджуваний G18

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що немає найяскравішої метафори, яка б описувала його власний образ смерті (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Близькими образами смерті є падіння зі скелі та сумний сутінковий простір (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: потворний монстр та мирний сад, – відповідають його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: заспокійливий вітерець, висока кам'яна стіна та холодна самотня подорож (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родитель, густий туман, пожираючий тигр, возз'єднання сім'ї, молот, заслужений відпочинок, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому, чорна діра та велика пригода (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є болотним осадом непрохідних доріг.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що його хвилюють думки про власну страждальну смерть та питання життя після смерті, а також його страшить вид мертвого тіла. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це не життя.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я думаю, що все це глупо.
3. Після смерті, я стану справжньою людиною.
4. Я сприймаю смерть як не життя.
5. Моя смерть завжди поруч.
6. Думаючи про смерть, я розумію, що життя не має значення.
7. Я не боюся смерті (речення не завершене).
8. Смерть близької людини – це погано й страшно.
9. Смерть коханої людини може призвести до власної.

Досліджуваний G19

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішими метафорами, які б описували його власний образ смерті є возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, потворний монстр, падіння зі скелі, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому та мирний сад (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є холодна самотня подорож, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: пожираючий тигр і молот, – відповідають його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: густий туман і висока кам'яна стіна (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий батько, заспокійливий вітерець та велика пригода (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є повернення до першоджерел.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що його хвилюють думки про короткість та швидкоплинність життя в цілому та розмови про III Світову війну. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це найбільш реальне у всесвіті, єдине, що є.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я підтверджую свої думки про те що, смерть – найбільш реальне у всесвіті, єдине, що є.
3. Після смерті, початок нового життя!
4. Я сприймаю смерть як неминучість.
5. Моя смерть продовження шляху.
6. Думаючи про смерть, я підтверджую свої думки про те що, смерть – найбільш реальне у всесвіті, єдине, що є.
7. Я не боюся смерті, але боюся того, як вона прийде.
8. Смерть близької людини зажене у депресію.
9. Смерть коханої людини – втрата смислу життя, думки про самогубство!

Досліджувана G20

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є заспокійливий вітерець та сумний сутінковий простір (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є холодна самотня подорож, падіння зі скелі та ясний свіжий ранок (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть).

Досліджувана не змогла визначити чи метафори: пожираючий тигр, заслужений відпочинок, потворний монстр, повернення додому, чорна діра, мирний сад і велика пригода – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: втішаючий родитель, густий туман і висока кам'яна стіна (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: возз'єднання сім'ї, молот і новий досвід (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерті є пусте темне місце.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що вона дуже сильно боїться померти, її хвилюють думки про власну страждальну смерть, питання життя після смерті, про короткість та швидкоплинність життя в цілому. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це перехід в іншу якість: ти втрачаєш оболочку, твій вміст перетвориться, здобуваючи згодом новий, іншу форму. Коли людина вмирає, вона переносить енергію, її вміст міняє швидкість своїх квантів, відділяючись від "цього" світу й вливаючись в "інший".

2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, більше переконуєшся в тім, що немає нічого вічного, хоча багато чого залежить від того, із чим смертю ти зіштовхуєшся: близької людини або людини, що не має до тебе ніякого відношення.

3. Після смерті, ти втрачаєш оболочку, твій вміст перетвориться, здобуваючи згодом новий, іншу форму. Коли людина вмирає, вона

переносить енергію, її вміст міняє швидкість своїх квантів, відділяючись від "цього" світу й вливаючись в "інший".

4. Я сприймаю смерть як неминуче, те, із чим потрібно змиритися; як порожнечу, позбавлення матеріальної оболонки.

5. Моя смерть а) не значна і як звичайно відбувається, мене забудуть років так через 5 у найкращому разі; б) повинна бути не болісною й приємною, принаймні я так хочу.

6. Думаючи про смерть, я часто уявляю таку картину...цвинтар, мою могилку ...себе в труні...і те, що буде з моїм трупом через пару років.

7. Я дуже боюся смерті.

8. Смерть близької людини залишить відбиток на все моє життя, змусить впасти в депресію, причому надовго.

9. Смерть коханої людини змусить задуматися про самогубство, не заперечую, що я зможу зробити це.

Кількісні результати дослідження представників готичної субкультури

Для методики «Метафори особистісної смерті Дж. МакЛеннана»

Таблиця 3. Дані (оцінка метафор)

G/M	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	1	3	2	2	1	3	3	2	2	4	2	1	2	1	1	1	2	5
2	4	1	1	3	1	1	1	1	1	2	2	4	3	1	1	3	3	2
3	1	4	1	1	1	1	1	1	1	5	4	4	4	2	1	1	3	5
4	1	4	1	5	3	1	3	1	4	5	3	3	1	1	1	4	4	5
5	2	4	1	3	4	1	1	1	1	4	4	5	4	4	2	1	5	3
6	1	1	1	3	3	1	3	2	2	4	5	5	3	3	2	5	2	1
7	2	3	2	4	1	2	1	4	4	4	5	2	4	3	3	2	1	4
8	3	4	2	2	3	5	2	4	3	4	4	3	1	2	5	3	2	5
9	1	1	1	4	3	1	2	1	1	4	5	4	3	1	1	1	1	5
10	1	2	1	4	1	1	4	1	1	5	4	4	3	4	3	2	3	2
11	3	1	1	5	3	1	3	2	1	1	4	4	4	4	1	4	3	2
12	1	2	2	3	1	2	2	1	1	1	1	5	2	5	1	3	5	1
13	2	1	1	3	4	1	2	1	1	4	1	5	4	5	1	4	5	4
14	1	3	1	1	1	1	2	3	5	5	4	1	1	1	1	3	1	5
15	1	4	1	4	3	1	1	4	3	4	3	1	2	2	2	3	3	4
16	5	5	1	3	3	1	5	3	4	5	5	1	1	1	5	3	4	5
17	1	3	1	2	3	1	3	1	1	4	2	4	2	2	1	1	3	4
18	1	1	1	2	1	1	1	3	2	2	4	1	1	1	1	3	1	4
19	1	2	3	1	5	3	5	5	2	4	5	5	5	5	4	5	1	4
20	2	2	3	5	1	1	3	3	2	4	4	1	4	3	3	3	3	5

Таблиця 4. Матриця кореляцій

G/M	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	1,00	0,18	-0,09	0,13	0,05	0,05	0,13	0,13	0,24	-0,12	0,11	-0,18	-0,10	-0,17	0,45	0,14	0,22	0,02
2	0,18	1,00	-0,01	-0,13	0,11	0,22	0,06	0,20	0,57	0,57	0,11	-0,35	-0,35	-0,28	0,43	-0,32	0,26	0,50
3	-0,09	-0,01	1,00	-0,12	-0,06	0,58	0,28	0,58	0,17	-0,03	0,11	-0,16	0,30	0,32	0,44	0,19	-0,28	0,20
4	0,13	-0,13	-0,12	1,00	-0,09	-0,42	0,01	-0,14	0,20	-0,08	0,06	-0,18	0,01	0,02	-0,10	0,15	0,21	-0,14
5	0,05	0,11	-0,06	-0,09	1,00	0,09	0,33	0,19	0,05	0,21	0,17	0,41	0,18	0,30	0,23	0,38	0,13	0,10
6	0,05	0,22	0,58	-0,42	0,09	1,00	0,11	0,52	0,25	0,01	0,03	-0,05	-0,16	0,06	0,50	0,06	-0,32	0,23
7	0,13	0,06	0,28	0,01	0,33	0,11	1,00	0,18	0,17	0,29	0,25	0,02	-0,01	0,17	0,48	0,36	-0,02	0,05
8	0,13	0,20	0,58	-0,14	0,19	0,52	0,18	1,00	0,59	0,06	0,47	-0,46	0,02	0,03	0,68	0,37	-0,54	0,29
9	0,24	0,57	0,17	0,20	0,05	0,25	0,17	0,59	1,00	0,38	0,35	-0,61	-0,43	-0,37	0,53	0,25	-0,19	0,44
10	-0,12	0,57	-0,03	-0,08	0,21	0,01	0,29	0,06	0,38	1,00	0,33	-0,15	-0,01	-0,21	0,39	-0,22	-0,03	0,57
11	0,11	0,11	0,11	0,06	0,17	0,03	0,25	0,47	0,35	0,33	1,00	-0,15	0,20	-0,12	0,55	0,08	-0,56	0,18
12	-0,18	-0,35	-0,16	-0,18	0,41	-0,05	0,02	-0,46	-0,61	-0,15	-0,15	1,00	0,47	0,60	-0,23	0,17	0,28	-0,55
13	-0,10	-0,35	0,30	0,01	0,18	-0,16	-0,01	0,02	-0,43	-0,01	0,20	0,47	1,00	0,63	-0,06	0,06	-0,05	-0,19
14	-0,17	-0,28	0,32	0,02	0,30	0,06	0,17	0,03	-0,37	-0,21	-0,12	0,60	0,63	1,00	0,09	0,34	0,33	-0,50
15	0,45	0,43	0,44	-0,10	0,23	0,50	0,48	0,68	0,53	0,39	0,55	-0,23	-0,06	0,09	1,00	0,22	-0,17	0,23
16	0,14	-0,32	0,19	0,15	0,38	0,06	0,36	0,37	0,25	-0,22	0,08	0,17	0,06	0,34	0,22	1,00	0,01	-0,31
17	0,22	0,26	-0,28	0,21	0,13	-0,32	-0,02	-0,54	-0,19	-0,03	-0,56	0,28	-0,05	0,33	-0,17	0,01	1,00	-0,23
18	0,02	0,50	0,20	-0,14	0,10	0,23	0,05	0,29	0,44	0,57	0,18	-0,55	-0,19	-0,50	0,23	-0,31	-0,23	1,00

Таблиця 5. Власні значення факторів

	Eigenvalue	% Total	Cumulative	Cumulative
1	4,602660	25,57033	4,602660	25,57033
2	3,117054	17,31697	7,719714	42,88730

Таблиця 6.
Факторні ваги

	Factor	Factor
1	-0,17539	1,10576
2	-1,20218	-0,24770
3	-0,82309	0,57418
4	-0,34879	1,11285
5	-0,60421	-0,45830
6	0,22626	-1,09993
7	0,90407	0,54933
8	1,67432	0,76316
9	-0,61617	0,27959
10	-0,28215	-0,47093
11	-0,28683	-1,37020
12	-0,94527	-1,29654
13	-0,65267	-1,28204
15	0,01819	0,93146
16	1,14901	1,60517
17	-0,87586	0,26668
18	-0,50635	0,75852
19	2,64341	-1,80130

20	0,70370	0,08023
----	---------	---------

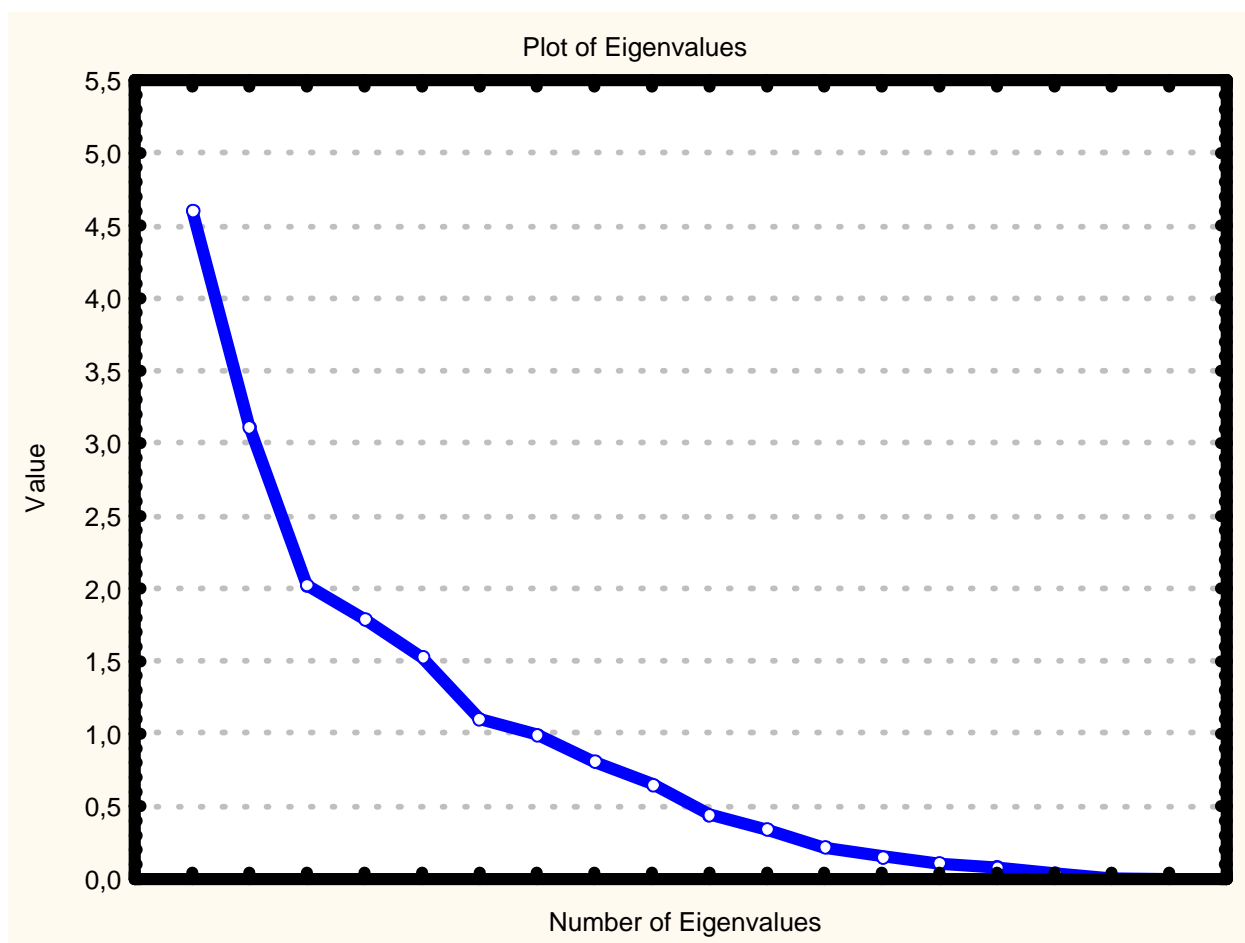

Рис.6.Критерій кам'яного насипу

Для методики «Шкала страху смерті» Д. Темпера

Таблиця 7. Дані (оцінка тверджень)

G/T	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
2	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
3	0	0	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
4	0	1	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
5	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
6	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0
7	0	0	1	1	1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	0
8	1	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0
9	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	0	1	0	0	1
10	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0
11	0	0	1	1	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0
12	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	1
13	1	0	1	0	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	0
14	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
15	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0
16	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0
17	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
18	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1	0

19	0	0	1	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0
20	1	0	1	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0

Таблиця 8. Матриця кореляцій

G/T	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	1,00	-0,14	0,28	-0,38	-0,46	-0,21	-0,10	0,38	-0,23	0,28	0,79	0,28	-0,10	-0,18	-0,21
2	-0,14	1,00	0,22	-0,30	-0,03	-0,17	-0,08	-0,37	-0,41	-0,15	-0,11	-0,15	-0,08	0,33	0,25
3	0,28	0,22	1,00	-0,29	-0,15	0,05	-0,35	-0,37	0,13	0,05	0,22	-0,19	0,15	-0,34	0,05
4	-0,38	-0,30	-0,29	1,00	0,01	0,05	0,25	0,01	0,33	-0,29	-0,30	0,15	-0,21	-0,10	0,05
5	-0,46	-0,03	-0,15	0,01	1,00	0,45	-0,25	-0,21	0,08	0,07	-0,37	-0,37	0,21	0,10	0,20
6	-0,21	-0,17	0,05	0,05	0,45	1,00	-0,11	-0,30	0,15	-0,22	-0,17	-0,22	0,46	0,14	-0,25
7	-0,10	-0,08	-0,35	0,25	-0,25	-0,11	1,00	0,21	-0,28	-0,35	-0,08	0,15	-0,05	-0,10	-0,11
8	0,38	-0,37	-0,37	0,01	-0,21	-0,30	0,21	1,00	-0,33	0,07	0,30	0,72	0,21	-0,18	-0,05
9	-0,23	-0,41	0,13	0,33	0,08	0,15	-0,28	-0,33	1,00	0,13	-0,41	-0,31	-0,28	0,06	-0,10
10	0,28	-0,15	0,05	-0,29	0,07	-0,22	-0,35	0,07	0,13	1,00	0,22	-0,19	-0,35	-0,34	0,05
11	0,79	-0,11	0,22	-0,30	-0,37	-0,17	-0,08	0,30	-0,41	0,22	1,00	0,22	-0,08	-0,14	-0,17
12	0,28	-0,15	-0,19	0,15	-0,37	-0,22	0,15	0,72	-0,31	-0,19	0,22	1,00	0,15	-0,03	0,05
13	-0,10	-0,08	0,15	-0,21	0,21	0,46	-0,05	0,21	-0,28	-0,35	-0,08	0,15	1,00	-0,10	-0,11
14	-0,18	0,33	-0,34	-0,10	0,10	0,14	-0,10	-0,18	0,06	-0,34	-0,14	-0,03	-0,10	1,00	-0,21
15	-0,21	0,25	0,05	0,05	0,20	-0,25	-0,11	-0,05	-0,10	0,05	-0,17	0,05	-0,11	-0,21	1,00

Таблиця 9. Власні значення факторів

	Eigenvalue	% Total	Cumulative	Cumulative
1	3,215271	21,43514	3,215271	21,43514
2	2,382883	15,88589	5,598154	37,32103

Таблиця 10.
Факторні ваги

	Factor 1	Factor 2
1	0,27889	1,07040
2	-0,44129	-0,07171
3	-0,42089	0,98489
4	0,24477	1,58331
5	-1,11494	0,84942
6	-0,25695	-0,92266
7	-0,65368	0,56896
8	2,38103	-0,44007
9	0,17701	0,24606
10	-1,22581	-1,00491
11	0,10472	-0,42019
12	-0,38775	-0,82566
13	2,38103	-0,44007
14	-0,01112	0,31696
15	-0,89251	-2,60043
16	0,04214	-0,60979
17	-0,02024	1,30743
18	-0,99413	0,99601
19	-0,49101	-0,45349
20	1,30073	-0,13447

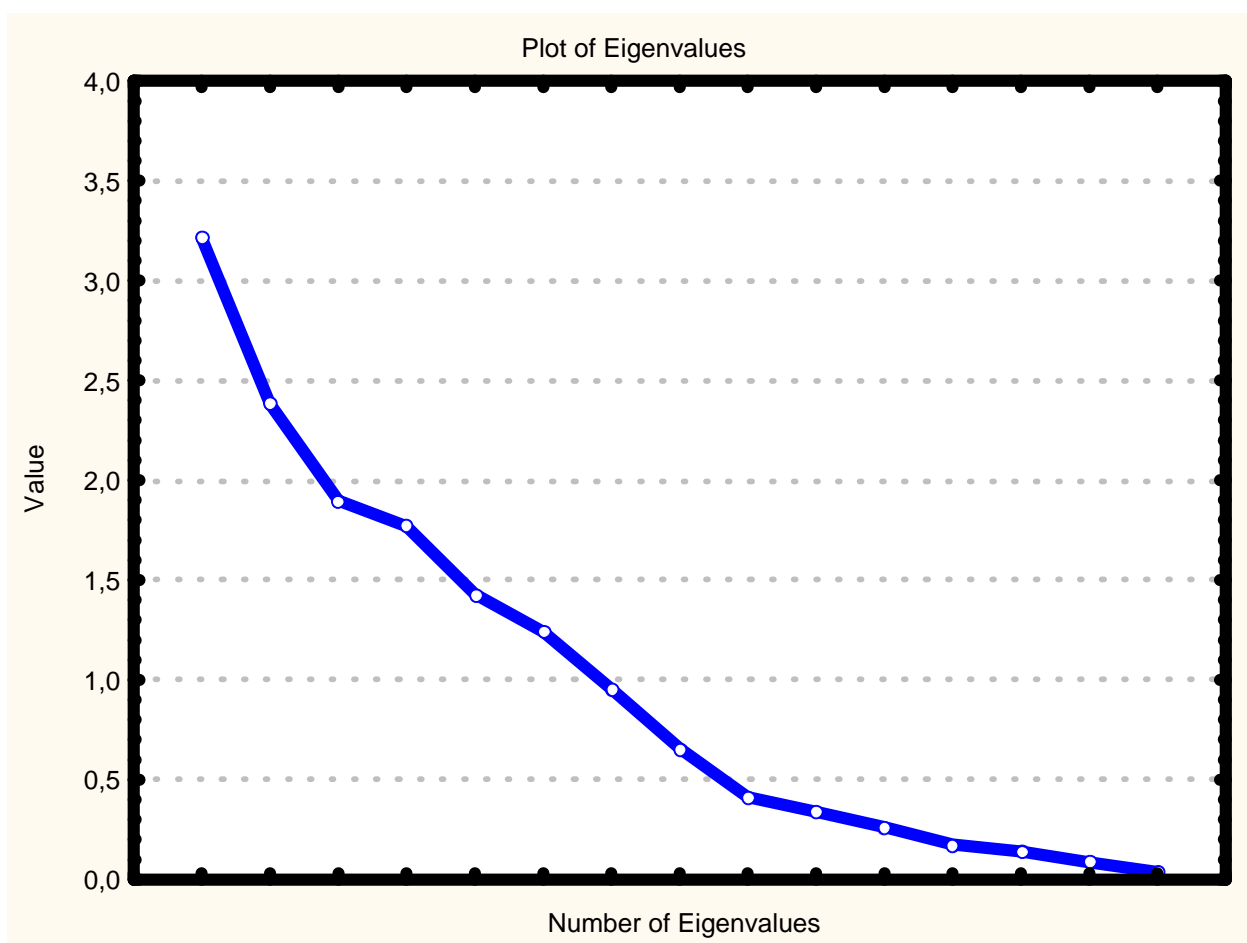

Рис.7. Критерій кам'яного насипу

Додаток Б

Якісні результати дослідження представників субкультури емо**Досліджувана Е1**

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішою метафорою, яка б описувала її власний образ смерті є возз'єднання сім'ї (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Всі інші метафори, взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерті є возз'єднання сім'ї – сім'я є однією з вічних цінностей, після смерті ми будемо оточені своїми близькими.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерті, питання життя після смерті, а також страшить від мертвого тіла. Вона не боїться померти та думки про смерть рідко приходять їй у голову. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це перехід моєї душі, духа в іншу форму буття.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я починаю думати про своїх близьких.
3. Після смерті, я буду жити, але іншим життям.
4. Я сприймаю смерть як етап життя.
5. Моя смерть буде колись.
6. Думаючи про смерть, я уявляю, що може бути.
7. Я не боюся своєї смерті, але боюся смерті близьких.
8. Смерть близької людини – це боляче.

9. Смерть коханої людини просто страшно, не думаю про це.

Досліджувана Е2

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішою метафорою, яка б описувала її власний образ смерті є мирний сад (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є ясний свіжий ранок, повернення додому та велика пригода (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: возз'єднання сім'ї та новий досвід, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: заспокійливий вітерець та заслужений відпочинок (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родителю, густий туман, пожираючий тигр, молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної зазначила, що її смерть настане по волі Бога. Моя смерть – природний процес. Я вірю в життя після смерті, це мирний сад. Життя, після смерті, вічність. Я вірю, що буду у Раю.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює питання життя після смерті, думки про смерть рідко приходять їй у голову. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати анкетування, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це природно. Все помирає у свій час.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, мені тужу за цими людьми.
3. Після смерті, я буду на небі.
4. Я сприймаю смерть як перехід до нового життя.
5. Моя смерть буде не скоро.
6. Думаючи про смерть, я думаю про те, що люблю життя та хочу

багато встигнути.

7. Я не боюся смерті, бо нічого не боюсь.
8. Смерть близької людини – це велика втрата.
9. Смерть коханої людини – це майже кінець мене.

Досліджувана є віруючою людиною.

Досліджувана ЕЗ

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішою метафорою, яка б описувала її власний образ смерті є мирний сад (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є густий туман, заспокійливий вітерець, заслужений відпочинок, ясний свіжий ранок і сумний сутінковий простір (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: втішаючий родитель, висока кам'яна стіна та холодна самотня подорож, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: возз'єднання сім'ї, падіння зі скелі, новий досвід, повернення додому, чорна діра та велика пригода (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, молот і потворний монстр (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерті є мирний сад, мені здається, що після смерті переді мною виникне саме таке спокійне й гарне літо.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерть та питання життя після смерті. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це неминуче умертвіння тіла, але не душі.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, ми стаємо сильнішими.
3. Після смерті, ми переміщаємося в більш ідеальний світ.
4. Я сприймаю смерть як неминучість.
5. Моя смерть – це горе для інших і свобода для мене.
6. Думаючи про смерть, я розумію, що її приходитьи ще рано.
7. Я не боюся смерті, оскільки вона не є негативним явищем.
8. Смерть близької людини – горе для мене.
9. Смерть коханої людини – це й моя смерть.

Досліджувана Е4

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішою метафорою, яка б описувала її власний образ смерті є возз'єднання сім'ї (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є густий туман, заспокійливий вітерець, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, ясний свіжий ранок та повернення додому (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: втішаючий батько, чорна діра, мирний сад і велика пригода, –

відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: заслужений відпочинок і потворний монстр (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, молот, висока кам'яна стіна, новий досвід та сумний сутінковий простір (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерті є падіння з висоти у безодню, лицем угору з широко розплющеними до неба очима.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерті. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це перехід на новий рівень життя.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, мені паралельно.
3. Після смерті, я сподіваюсь буди янголом.
4. Я сприймаю смерть як нормальне явище.
5. Моя смерть може настати влюбий момент.
6. Думаючи про смерть, я стаю дуже сумною.
7. Я не боюся смерті, вона сама прийде, коли захоче.
8. Смерть близької людини не викликає в мене емоцій.
9. Смерть коханої людини викликає в мене скороминучу печаль.

Досліджувана Е5

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є густий туман, заспокійливий вітерець, возз'єднання

сім'ї, заслужений відпочинок, ясний свіжий ранок і повернення додому (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є пожираючий тигр, висока кам'яна стіна, чорна діра та мирний сад (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: втішаючий батько, потворний монстр, чорна діра та велика пригода, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описує її думок про смерть метафора – холодна самотня подорож (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: молот і падіння зі скелі (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджувана написала, що боїться впасти зі скелі, згоріти чи втопитися, а все інше як вийде.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерті (але не боїться померти) та думки про короткість життя. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це можливість поглянути на себе з іншої сторони.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, приходиться переживати.
3. Після смерті, я буду жити далі.
4. Я сприймаю смерть як частину життя.
5. Моя смерть крута.
6. Думаючи про смерть, я думаю, як це трапиться.
7. Я не боюся смерті – це доля.

8. Смерть близької людини вб'є надію, але надасть сили довести свою міць.

9. Смерть коханої людини – смерть для мене.

Досліджувана Е6

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є холодна самотня подорож, падіння зі скелі, повернення додому та велика пригода (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є заспокійливий вітерець, новий досвід і мирний сад (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: густий туман, возз'єднання сім'ї, ясний свіжий ранок та сумний сутінковий простір, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: втішаючий родитель й висока кам'яна стіна (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, молот, потворний монстр і чорна діра (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є зліт на небо.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її не хвилюють думки про смерть. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це свобода.

2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, починаєш думати.
3. Після смерті, живеш.
4. Я сприймаю смерть як норму.
5. Моя смерть зліт.
6. Думаючи про смерть, я замикаюся у собі.
7. Я не боюся смерті в самотності.
8. Смерть близької людини – пустота.
9. Смерть коханої людини – самотність.

Досліджувана Е7

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що немає серед запропонованих метафор тієї, яка б описувала її власний образ смерті. Близькими образами смерті є втішаючий родитель, повернення додому, мирний сад і велика пригода (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: возз'єднання сім'ї й ясний свіжий ранок, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: заспокійливий вітерець, заслужений відпочинок і новий досвід (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: густий туман, пожираючий тигр, молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджувана не змогла запропонувати таку.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про власну страждальну смерть, питання життя після смерті, про короткість та швидкоплинність життя в цілому.

Думки про смерть рідко приходять у голову дівчині. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це ймовірність того, що ти поглянеш на все з іншої сторони.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, починаєш більше цінити життя.
3. Після смерті, можливо, відчуєш щось нове.
4. Я сприймаю смерть як невід’ємну частину існування.
5. Моя смерть від мене й залежить.
6. Думаючи про смерть, я починаю нервувати.
7. Я не боюся смерті. Навіщо її боятися?
8. Смерть близької людини – це стрес.
9. Смерть коханої людини – це стрес.

Досліджувана Е8

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є густий туман, заслужений відпочинок, повернення додому, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є втішаючий родитель, возз’єднання сім’ї, висока кам’яна стіна, падіння зі скелі та мирний сад (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: холодна самотня подорож і велика пригода, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: заспокійливий вітерець та новий досвід (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори:

пожираючий тигр, молот, потворний монстр й ясний свіжий ранок (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є густий туман, темний осінній вечір на самоті.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерті. Думки про смерть не хвилюють. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це закінчення звичайного біологічного життя.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, починаєш замислюватися про своє існування.
3. Після смерті, життя продовжується.
4. Я сприймаю смерть як неминучість.
5. Моя смерть – моя гра.
6. Думаючи про смерть, я згадую усі хороші та погані моменти свого життя.
7. Я не боюся смерті – це трапляється з усіма; я буду жити, якщо буде заради чого.
8. Смерть близької людини дуже тяжко.
9. Смерть коханої людини – смерть для мене.

Досліджувана Е9

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що серед запропонованих метафор немає тієї, яка б описувала її власний образ смерті. Досліджувана не змогла визначити чи метафори: холодна самотня подорож падіння зі скелі, чорна діри та сумний сутінковий простір, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не

можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: густий туман, возз'єднання сім'ї, молот, потворний монстр і висока кам'яна стіна (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий батько, пожираючий тигр, заспокійливий вітерець, заслужений відпочинок, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому, мирний сад і велика пригода (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є падіння з високої скали в незвідану безодню.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерті. Думки про смерть не турбують. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це кому потрібне горе, кров й сльози.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, засмучуюсь, але не сильно, тому що смерть близько не бачила.
3. Після смерті, нічого не буде.
4. Я сприймаю смерть як те, що не можна оминати нікому.
5. Моя смерть не принесе горя нікому, окрім близьких.
6. Я не думаю про смерть.
7. Я не боюся смерті, але й боюся, бо не знаю, що буде.
8. Смерть близької людини не переживала.
9. Смерть коханої людини принесе смерть мені.

Досліджувана є атеїсткою.

Досліджувана Е10

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є заслужений відпочинок, новий досвід, мирний сад і велика пригода (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, висока кам'яна стіна й ясний свіжий ранок (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: густий туман, падіння зі скелі та чорна діра, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: пожираючий тигр, потворний монстр, холодна самотня подорож, повернення додому та сумний сутінковий простір (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий батько та молот (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерті, питання життя після смерті, а також страшить вид мертвого тіла. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це довга подорож в інший світ.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, мені стає ніяково.
3. Після смерті, я кудись потраплю.
4. Я сприймаю смерть як дане.
5. Моя смерть буде трагедією для моїх близьких.
6. Я не хочу думати про смерть.

7. Я боюся смерті близької людини.
 8. Смерть близької людини дуже сильний удар для мене.
 9. Смерть коханої людини дуже сильний удар для мене.
- Досліджувана є православною християнкою.

Досліджувана Е11

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, новий досвід, ясний свіжий ранок і велика пригода (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є втішаючий родителю, пожираючий тигр і повернення додому (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори – мирний сад відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: густий туман і холодна самотня подорож (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна, падіння зі скелі, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерті є щаслива старість.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерті. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це погано.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я довго думаю про своє життя.
3. Після смерті, буде нове життя.
4. Я сприймаю смерть як те, з чим стикається кожний.
5. Моя смерть – це моя доля.
6. Думаючи про смерть, я спокійна.
7. Я не боюся смерті, тому що у кожного є своє місце в житті й кожному визначено скільки років жити.
8. Смерть близької людини – це жахливо.
9. Смерть коханої людини – це жахливо.

Досліджувана Е12

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є пожираючий тигр, заслужений відпочинок, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому та велика пригода (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є втішаючий батько, заспокійливий вітерець й возз'єднання сім'ї (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафора – мирний сад відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть метафори – потворний монстр (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: густий туман, молот, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є пустим марнуванням часу.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилюють думки про короткість та швидкоплинність життя в цілому. Думки про смерть не турбують. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це невесело.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я не замикаюсь у собі й живу далі.
3. Після смерті, я буду жити далі.
4. Я сприймаю смерть як звичайну стежку в нашому житті.
5. Моя смерть – це одна з пригод.
6. Думаючи про смерть, я перестаю думати про неї.
7. Я не боюся смерті – це тупо.
8. Смерть близької людини – це жахливо.
9. Смерть коханої людини – це жорстоко.

Досліджувана E13

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що найяскравішими метафорами, які б описували її власний образ смерті є молот, новий досвід, ясний свіжий ранок, мирний сад і велика пригода (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є густий туман, заспокійливий вітерець та потворний монстр (оцінила балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджувана не змогла визначити чи метафори: пожираючий тигр та висока кам'яна стіна, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: втішаючий батько, заслужений відпочинок та повернення додому (оцінила балом 2 – не описує

те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: возз'єднання сім'ї, холодна самотня подорож, падіння зі скелі, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджувана не змогла написати такої.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що її хвилює можливість власної страждальної смерті. Думки про смерть не турбують. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це щось інше, як перехід в інший світ.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я не боюся.
3. Після смерті, потрапляєш в інший світ.
4. Я сприймаю смерть як смерть.
5. Моя смерть втрата.
6. Думаючи про смерть, я не боюся.
7. Я не боюся смерті, бо не боюся.
8. Смерть близької людини буває тяжкою.
9. Смерть коханої людини також буває тяжкою.

Досліджувана E14

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджувана зазначила, що серед представлених метафор немає тієї, яка б описувала її власний образ смерті. Досліджувана не змогла визначити чи метафори: молот, потворний монстр, холодна самотня подорож, новий досвід, мирний сад, велика пригода, сумний сутінковий простір, – відповідають її образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує

чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують її думок про смерть такі метафори як: густий туман, пожираючий тигр, заслужений відпочинок, висока кам'яна стіна, падіння зі скелі й ясний свіжий ранок (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родителю, заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, повернення додому та чорна діра (оцінила балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваної смерть є чимось новим та неясним.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що вона дуже сильно боїться померти й страждальною смертю, також хвилюють питання життя після смерті, про короткість та швидкоплинність життя в цілому, крім того, страшить вид мертвого тіла, але думки про смерть рідко приходять їй у голову. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це кінець чи, можливо, початок чогось нового.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, шок, паніка й сльози.
3. Після смерті, я не знаю що буде.
4. Я ніяк не сприймаю смерть.
5. Моя смерть – звідки мені знати.
6. Я думаю про смерть.
7. Я боюся смерті, бо не знаю, що буде далі.
8. Смерть близької людини трагічно.
9. Смерть коханої людини жахливо й трагічно.

Досліджуваний E15

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішою метафорою, яка б описувала його власний образ смерті є падіння зі скелі (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є пожираючий тигр і сумний сутінковий простір (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: густий туман, молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, новий досвід і чорна діра, – відповідають його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: заслужений відпочинок і велика пригода (оцінила балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родитель, заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, ясний свіжий ранок, повернення додому та мирний сад (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваний не зміг навести такої.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що він дуже сильно боїться померти й страждальною смертю, також його хвилює можливість хірургічної операції. Думки про смерть не турбують. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень. Досліджуваний відмовився закінчувати запропоновані речення, оскільки вони викликали в нього фрустраційний стан.

Досліджуваний E16

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішою метафорою, яка б описувала його власний образ смерті є мирний сад (оцінила найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є заспокійливий вітерець, заслужений відпочинок й ясний свіжий ранок (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: густий туман, возз'єднання сім'ї, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож і повернення додому, – відповідають його образу смерті (оцінила балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: втішаючий родитель, молот, падіння зі скелі й чорна діра (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, потворний монстр, новий досвід, велика пригода та сумний сутінковий простір (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є світлом, після темряви.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджувана зазначила, що він дуже сильно боїться померти й страждальною смертю, хвилюють питання про короткість та швидкоплинність життя в цілому, розмови про III Світову війну. Думки про смерть не турбують. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це кінець життя.

2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я думав чого не вистачає мені в житті.
3. Після смерті. Є інше життя.
4. Я сприймаю смерть як початок нового життя.
5. Моя смерть – кінець мого життя.
6. Думаючи про смерть, я згадую, що життя прекрасне.
7. Я боюся смерті, бо це кінець мого життя.
8. Смерть близької людини – це горе.
9. Смерть коханої людини – це втрата страху померти самому.

Досліджуваний E17

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний не зміг визначити чи метафора – падіння зі скелі відповідає його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: густий туман, возз'єднання сім'ї, молот, потворний монстр, висока кам'яна стіна, холодна самотня подорож, чорна діра та сумний сутінковий простір (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родитель, пожираючий тигр, заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, новий досвід, ясний свіжий ранок, повернення додому, мирний сад та велика пригода (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є душевним заспокоєнням.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що він дуже сильно боїться померти й страждальною смертю, можливість серцевого нападу, хвилюють питання про короткість та швидкоплинність життя в цілому. Думки про смерть не турбують. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень. Досліджувана закінчила запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це природний процес.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я замислююсь.
3. Після смерті, хочу потрапити до Раю.
4. Я сприймаю смерть як природний процес.
5. Моя смерть змушує замислюватися.
6. Думаючи про смерть, я хочу, щоб мене пам'ятали як хорошу людину.
7. Я боюся смерті, тому що хочу жити.
8. Смерть близької людини – велика втрата.
9. Смерть коханої людини – велика втрата.

Досліджуваний E18

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішими метафорами, які б описували його власний образ смерті є втішаючий родитель, густий туман, возз'єднання сім'ї, молот, потворний монстр, падіння зі скелі, новий досвід, чорна діра, велика пригода і сумний сутінковий простір (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Не описують його думок про смерть такі метафори як: заспокійливий вітерець й висока кам'яна стіна (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, заслужений відпочинок, холодна самотня подорож, ясний свіжий ранок, повернення додому та мирний сад (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваний померти молодим, впевненим та нетверезим.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що хвилює можливість власної страждальної смерті, питання життя після смерті, думки про короткість життя. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це спосіб звільнитися.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я не переймаюся.
3. Після смерті, я не буду живим.
4. Я сприймаю смерть як спосіб звільнитися.
5. Моя смерть – круто.
6. Думаючи про смерть, я напиваюся.
7. Я не боюся смерті, бо мені набридло жити.
8. Смерть близької людини тяжка.
9. Смерть коханої людини дуже тяжка.

Досліджуваний вірить у Бога.

Досліджуваний E19

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішою метафорою, яка б описувала його власний образ смерті є возз'єднання сім'ї (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є густий туман, падіння зі скелі, чорна діра, мирний сад і сумний сутінковий простір (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафори: втішаючий родитель, потворний монстр, холодна самотня подорож, новий досвід та велика пригода, – відповідають його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про

смерть такі метафори як: заслужений відпочинок та заспокійливий вітерець (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: пожираючий тигр, молот, висока кам'яна стіна, ясний свіжий ранок і повернення додому (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваний не зміг навести таку.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що хвилює думка про короткість життя. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це необоротне припинення, зупинка життєдіяльності організму.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, мені байдуже.
3. Після смерті, ми відправимося на кладовище.
4. Я сприймаю смерть як звичайне явище.
5. Моя смерть колись прийде.
6. Думаючи про смерть, я втрачаю гарний настрій.
7. Я не боюся смерті – всі ми помremo.
8. Смерть близької людини – не хочу про це думати.
9. Смерть коханої людини – це просто страшний сон і скоро він завершиться.

Досліджуваний E20

За методикою «*Метафори особистісної смерті*» Дж. МакЛеннана досліджуваний зазначив, що найяскравішими метафорами, які б описували його власний образ смерті є густий туман, молот, холодна самотня подорож,

падіння зі скелі (оцінив найвищим балом 5 – достатньо правильно описує те, як я можу думати про власну смерть). Наступними близькими образами смерті є пожираючий тигр та чорна діра (оцінив балом 4 – в деякій мірі описує те, як я можу думати про власну смерть). Досліджуваний не зміг визначити чи метафора – сумний сутінковий простір відповідає його образу смерті (оцінив балом 3 – я не можу вирішити, описує чи не описує це те, як я думаю про власну смерть). Не описують його думок про смерть метафора – повернення додому (оцінив балом 2 – не описує те, як я можу думати про власну смерть). Взагалі, жодним чином, не описують образ смерті метафори: втішаючий родитель, заспокійливий вітерець, возз'єднання сім'ї, заслужений відпочинок, потворний монстр, висока кам'яна стіна, новий досвід, ясний свіжий ранок, мирний сад та велика пригода (оцінив балом 1 – зовсім ніяк не описує те, як я можу думати про власну смерть).

Щодо власної метафори смерті, то для досліджуваного смерть є життям, після смерті.

За методикою «*Шкала страху смерті*» Д. Темпера досліджуваний зазначив, що його хвилює можливість власної страждальної смерті та розмови про III Світову війну. Не викликають жодних хвилювань всі інші твердження щодо смерті.

Результати *анкетування*, спрямованого на вивчення образу й ставлення до смерті на основі принципу незакінчених речень.

Досліджуваний закінчив запропоновані речення наступним чином:

1. Смерть – це смерть.
2. Зіштовхуючись зі смертю в житті, я не боюся.
3. Після смерті, я не хочу жити.
4. Я сприймаю смерть як смерть.
5. Моя смерть не хвилює мене.
6. Думаю про смерть я рідко.
7. Я боюся смерті.
8. Смерть близької людини хвилює мене.

9. Смерть коханої людини хвилює мене.

Кількісний аналіз результатів дослідження представників субкультури емо

За методикою «Метафори особистісної смерті» Дж. МакЛеннана

Таблиця 11. Дані (оцінка метафор)

Е/М	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	1	1	1	1	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	2	3	1	2	1	1	1	1	3	4	4	1	5	4	1
3	3	4	1	4	2	1	4	1	3	3	2	2	4	2	2	5	2	4
4	3	4	1	4	5	1	2	2	1	4	4	1	4	4	3	3	3	1
5	3	5	4	5	5	1	5	3	4	2	1	4	5	5	3	4	3	4
6	2	3	1	4	3	1	2	1	2	5	5	4	3	5	1	4	5	3
7	4	1	1	2	3	1	2	1	1	1	1	2	3	4	1	4	4	1
8	4	5	1	2	4	1	5	1	4	3	4	2	1	5	5	4	3	5
9	1	2	1	1	2	2	1	2	2	3	3	1	1	1	3	1	1	3
10	1	3	2	4	4	1	5	2	4	2	3	5	4	2	3	5	5	2
11	4	2	4	5	5	1	5	1	1	2	1	5	5	4	1	3	5	1
12	4	1	5	4	4	1	5	2	1	1	1	5	5	5	1	3	5	1
13	2	4	3	4	1	5	2	4	3	1	1	5	5	2	1	5	5	1
14	1	2	2	1	1	3	2	3	2	3	2	3	2	1	1	3	3	3
15	1	3	4	1	1	3	2	3	3	3	5	3	1	1	3	1	2	3
16	2	3	1	4	3	2	4	1	3	3	2	1	4	3	2	5	1	1
17	1	2	1	1	1	2	1	2	2	2	3	1	1	1	2	1	1	2
18	5	5	1	2	5	5	1	5	2	1	5	5	1	1	5	1	5	5
19	3	4	1	2	5	1	2	3	1	3	4	3	1	1	4	4	3	4
20	1	5	4	1	1	5	1	1	1	5	5	1	1	2	4	1	1	3

Таблиця 12. Матриця кореляцій

Е/М	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	1,00	0,27	0,06	0,42	0,58	-0,12	0,39	0,17	-0,06	-0,25	-0,05	0,37	0,24	0,46	0,24	0,17	0,50	0,24
2	0,27	1,00	0,05	0,19	0,09	0,40	0,11	0,37	0,49	0,43	0,55	0,07	-0,11	-0,00	0,76	0,07	-0,02	0,68
3	0,06	0,05	1,00	0,27	-0,09	0,23	0,37	0,16	0,03	-0,06	-0,16	0,47	0,36	0,21	-0,11	-0,14	0,21	-0,13
4	0,42	0,19	0,27	1,00	0,42	-0,32	0,71	-0,06	0,27	-0,04	-0,33	0,51	0,88	0,61	-0,23	0,64	0,53	-0,20
5	0,58	0,09	-0,09	0,42	1,00	-0,49	0,37	-0,00	-0,13	-0,24	-0,11	0,26	0,21	0,38	0,21	0,13	0,35	0,04
6	-0,12	0,40	0,23	-0,32	-0,49	1,00	-0,48	0,58	0,04	0,04	0,33	0,11	-0,28	-0,49	0,27	-0,38	-0,04	0,19
7	0,39	0,11	0,37	0,71	0,37	-0,48	1,00	-0,23	0,49	-0,11	-0,35	0,42	0,63	0,59	-0,02	0,58	0,35	0,02
8	0,17	0,37	0,16	-0,06	-0,00	0,58	-0,23	1,00	0,20	-0,28	0,20	0,48	-0,11	-0,42	0,32	-0,20	0,28	0,35
9	-0,06	0,49	0,03	0,27	-0,13	0,04	0,49	0,20	1,00	0,04	0,08	0,19	0,12	0,05	0,32	0,34	-0,01	0,43
10	-0,25	0,43	-0,06	-0,04	-0,24	0,04	-0,11	-0,28	0,04	1,00	0,67	-0,38	-0,25	0,04	0,29	-0,09	-0,34	0,32
11	-0,05	0,55	-0,16	-0,33	-0,11	0,33	-0,35	0,20	0,08	0,67	1,00	-0,14	-0,62	-0,24	0,69	-0,39	-0,13	0,57
12	0,37	0,07	0,47	0,51	0,26	0,11	0,42	0,48	0,19	-0,38	-0,14	1,00	0,48	0,22	-0,12	0,30	0,88	0,05
13	0,24	-0,11	0,36	0,88	0,21	-0,28	0,63	-0,11	0,12	-0,25	-0,62	0,48	1,00	0,60	-0,51	0,68	0,52	-0,49
14	0,46	-0,00	0,21	0,61	0,38	-0,49	0,59	-0,42	0,05	0,04	-0,24	0,22	0,60	1,00	-0,18	0,48	0,44	-0,17
15	0,24	0,76	-0,11	-0,23	0,21	0,27	-0,02	0,32	0,32	0,29	0,69	-0,12	-0,51	-0,18	1,00	-0,26	-0,18	0,74
16	0,17	0,07	-0,14	0,64	0,13	-0,38	0,58	-0,20	0,34	-0,09	-0,39	0,30	0,68	0,48	-0,26	1,00	0,43	-0,15
17	0,50	-0,02	0,21	0,53	0,35	-0,04	0,35	0,28	-0,01	-0,34	-0,13	0,88	0,52	0,44	-0,18	0,43	1,00	-0,09
18	0,24	0,68	-0,13	-0,20	0,04	0,19	0,02	0,35	0,43	0,32	0,57	0,05	-0,49	-0,17	0,74	-0,15	-0,09	1,00

Таблиця 13. Власні значення факторів

	Eigenvalue	% Total	Cumulative	Cumulative
1	5,612000	31,17778	5,612000	31,17778
2	3,667021	20,37234	9,279021	51,55012

Таблиця 14.
Факторні ваги

	Factor 1	Factor 2
1	-1,27648	-1,43989
2	0,05818	-1,54784
3	0,36325	0,11893
4	0,12934	0,01709
5	1,63115	0,79412
6	0,37881	0,06904
7	0,08405	-1,32175
8	0,50612	1,48325
9	-1,48011	-0,07885
10	1,01529	0,22731
11	1,43872	-0,86425
12	1,40164	-0,99859
13	0,71105	-0,03253
14	-0,78811	-0,25527
15	-1,01327	0,74164
16	0,13103	-0,55013
17	-1,52306	-0,47615
18	0,01379	2,31789
19	-0,25117	0,92077
20	-1,53022	0,87520

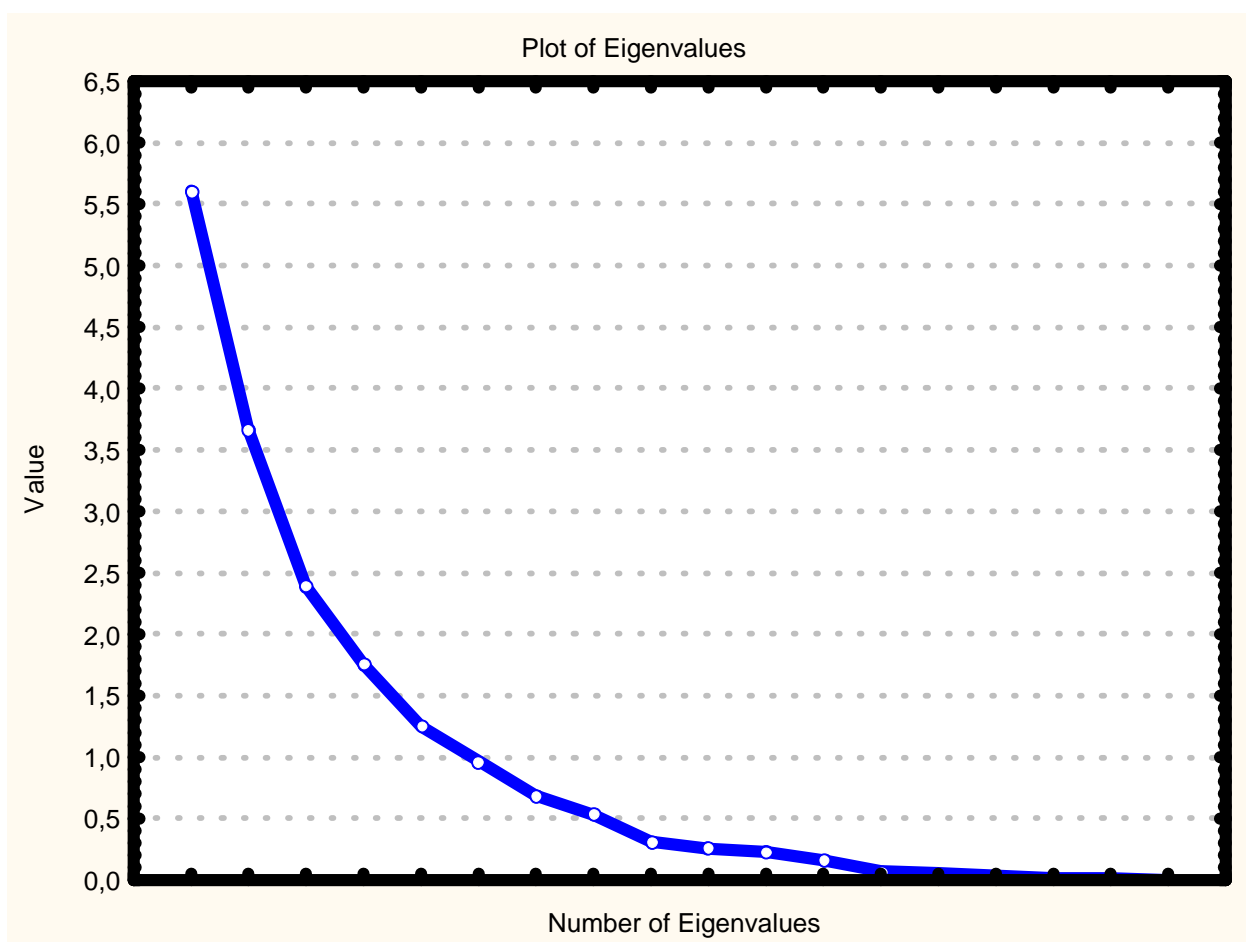

Рис.8. Критерій кам'яного насипу

Для методики «Шкала страху смерті» Д. Темплера

Таблиця 15. Дані (оцінка тверджень)

Е/Т	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	0	1	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0
2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
3	0	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1
4	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1
5	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0
6	0	1	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	0	1	1	0	0	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0
8	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
9	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
10	0	0	0	1	0	1	0	1	1	1	0	0	0	1	1
11	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
12	0	1	1	0	0	1	0	1	0	1	0	1	0	0	1
13	0	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1
14	1	1	0	0	0	0	0	1	1	1	0	1	1	1	1
15	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
16	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0
17	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	0
18	0	0	1	0	1	1	0	0	1	1	0	1	0	0	1
19	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
20	0	1	1	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1	0	1

Таблиця 16. Матриця кореляцій

Е/Т	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	1,00	0,41	0,00	0,29	-0,41	-0,23	-0,11	0,42	0,25	-0,20	0,46	0,36	0,49	0,14	-0,20
2	0,41	1,00	0,24	-0,00	-0,38	0,06	0,19	0,17	-0,15	0,12	0,19	0,04	0,34	0,06	-0,08
3	0,00	0,24	1,00	0,07	0,00	-0,53	0,13	-0,06	0,29	0,06	0,13	0,00	-0,08	-0,40	-0,17
4	0,29	-0,00	0,07	1,00	-0,47	-0,18	-0,13	0,06	0,29	-0,06	0,40	-0,24	-0,24	0,08	-0,06
5	-0,41	-0,38	0,00	-0,47	1,00	-0,06	0,28	-0,39	0,15	-0,12	-0,19	-0,04	-0,06	-0,06	0,08
6	-0,23	0,06	-0,53	-0,18	-0,06	1,00	-0,10	-0,17	-0,53	-0,18	-0,10	-0,14	-0,19	-0,08	-0,03
7	-0,11	0,19	0,13	-0,13	0,28	-0,10	1,00	-0,17	0,11	0,25	-0,05	-0,19	0,55	-0,10	0,25
8	0,42	0,17	-0,06	0,06	-0,39	-0,17	-0,17	1,00	0,10	0,18	0,31	0,47	0,28	0,28	-0,03
9	0,25	-0,15	0,29	0,29	0,15	-0,53	0,11	0,10	1,00	-0,05	0,11	-0,10	0,21	0,21	-0,05
10	-0,20	0,12	0,06	-0,06	-0,12	-0,18	0,25	0,18	-0,05	1,00	-0,21	0,08	0,18	0,46	0,60
11	0,46	0,19	0,13	0,40	-0,19	-0,10	-0,05	0,31	0,11	-0,21	1,00	0,28	-0,10	-0,10	-0,21
12	0,36	0,04	0,00	-0,24	-0,04	-0,14	-0,19	0,47	-0,10	0,08	0,28	1,00	0,23	-0,06	-0,12
13	0,49	0,34	-0,08	-0,24	-0,06	-0,19	0,55	0,28	0,21	0,18	-0,10	0,23	1,00	0,22	0,18
14	0,14	0,06	-0,40	0,08	-0,06	-0,08	-0,10	0,28	0,21	0,46	-0,10	-0,06	0,22	1,00	0,18
15	-0,20	-0,08	-0,17	-0,06	0,08	-0,03	0,25	-0,03	-0,05	0,60	-0,21	-0,12	0,18	0,18	1,00

Таблиця 17. Власні значення факторів

	Eigenvalue	% Total	Cumulative	Cumulative
1	2,997045	19,98030	2,997045	19,98030
2	2,400987	16,00658	5,398032	35,98688

Таблиця 18.
Факторні ваги

	Factor 1	Factor 1
1	-0,36762	0,62144
2	-0,56303	0,30715
3	-0,27487	0,05449
4	-1,18813	-0,18912
5	-0,46156	-0,65968
6	-1,03947	-1,24230
7	0,62397	0,15276
8	-0,37364	-0,80616
9	0,24977	-0,92737
10	0,06420	0,76526
11	-0,30336	-0,53954
12	0,08931	0,42639
13	-0,73902	-0,10832
14	1,41693	2,09110
15	0,94564	-0,92552
16	1,66660	0,32783
17	2,62884	-1,33352
18	-0,78302	0,39082
19	-0,96259	-0,83993
20	-0,62893	2,43423

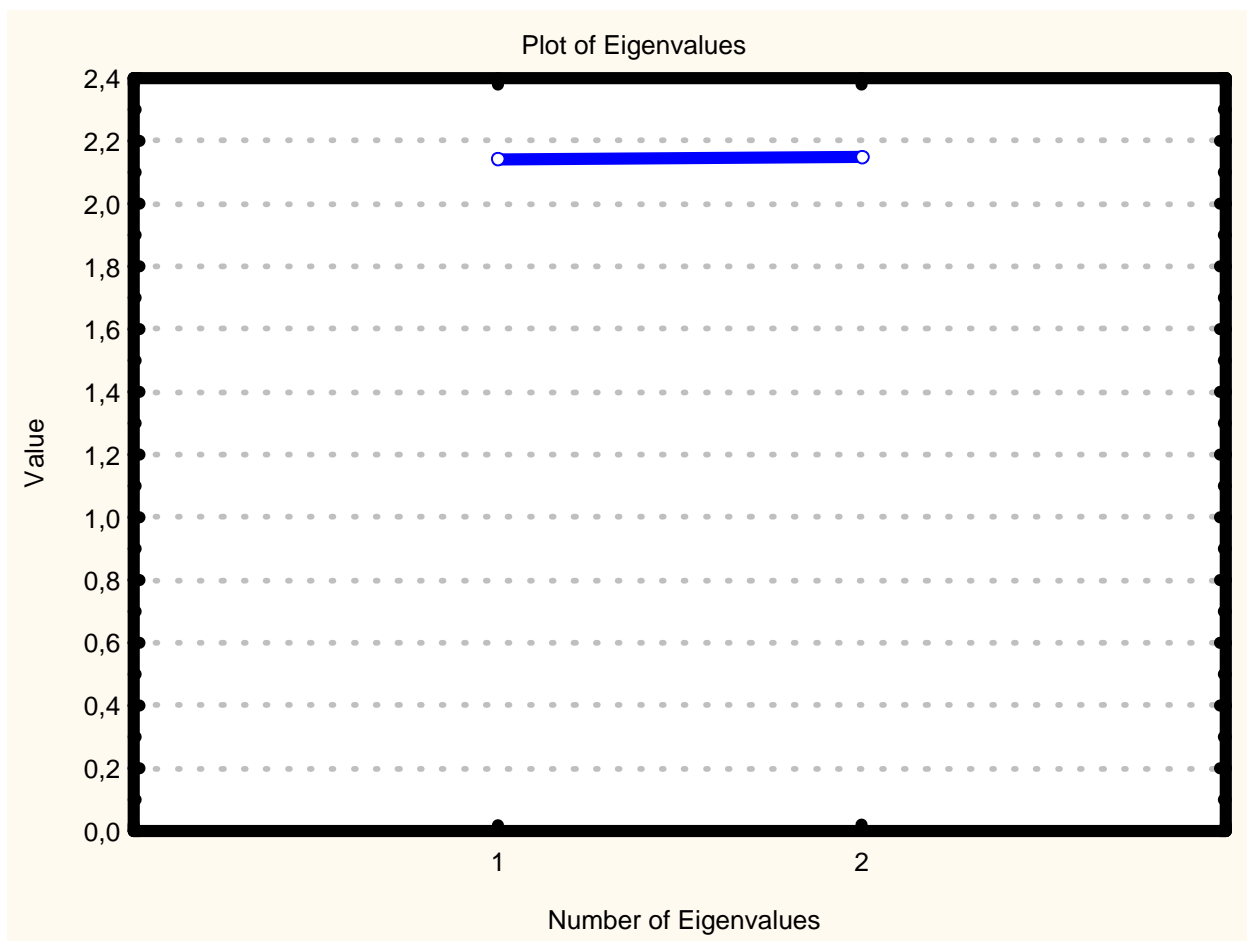

Рис.9. Критерій кам'яного насипу